

**L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE
CATALUNYA EN EL PERÍODE 1986-1991**

**Estancament demogràfic i canvis en la distribució
territorial de la població.**

Marc Ajenjo, Ramón Arribas, Amand Blanes,
Enric Mendizàbal, Juan Antonio Módenes

74

Aquest document és el resultat d'un treball realitzat al CED
per encàrreg de la Direcció General de Política Territorial
de la Generalitat de Catalunya.

Centre d'Estudis Demogràfics

1993

Resum. La població de Catalunya 1986-1991. Estancament demogràfic i canvis en la distribució territorial de la població.

El present treball té com a objectiu l'estudi dels canvis esdevinguts als diferents components del creixement de la població (natalitat, mortalitat, migracions) i els efectes que han tingut sobre l'estructura de la població catalana i la seva distribució espacial, durant el període 1986-1991, dintre del context de canvis iniciats el 1975.

Els nivells territorials considerats ha estat el conjunt de Catalunya, les 41 comarques, els municipis de més de 5.000 habitants i capitals comarcals, i els municipis menors de 5.000 habitants tractats de forma agregada per cada comarca.

Resumen. La población de Cataluña 1986-1991. Estancamiento demográfico y cambios en la distribución territorial de la población.

El objetivo de este trabajo es el estudio de los cambios ocurridos en los diferentes componentes del crecimiento de la población (natalidad, mortalidad, migraciones) i los efectos que han causado en la estructura de la población catalana y en su distribución espacial, durante el periodo 1986-1991, dentro del contexto de los cambios iniciados en 1975.

Los niveles territoriales considerados han sido el conjunto de Cataluña, las 41 comarcas, los municipios mayores de 5.000 habitantes y las capitales comarcales, y los municipios menores de 5.000 habitantes tratados de forma agregada para cada comarca.

Resumé. La population de la Catalogne, 1986-1991. Stagnation démographique et changements dans la distribution territoriale de la population.

L'objectif du présent travail est l'étude des changements survenus dans les différentes composantes de la croissance de la population (natalité, mortalité, migrations) et des effets que ceux-ci ont eu sur la structure de la population catalane et sa distribution spatiale, au cours de la période 1986-1991, dans le contexte des changements amorcés en 1975.

Les niveaux territoriaux considérés sont l'ensemble de la Catalogne, les 41 comarques, les municipalités de plus de 5.000 habitants et les capitales de comarques, et les municipalités de moins de 5.000 habitants qui ont été traitées de forme agrégée dans chaque comarque.

Abstract. The population of Catalonia 1986-1991. Demographic stagnation and changes in the territorial distribution of the population.

The aim of this work is to study the changes that occurred in the different components of population growth (natality, mortality and migration) and their effects on catalan demographic structure and territorial distribution, during the 1986-1991 period, within the context of the changes initiated in 1975.

The territorial levels considered are the whole Catalonia, its 41 regions (comarques), the municipalities with more than 5.000 inhabitants and regions capitals, and the

municipalities with less than 5.000 inhabitants which were handled in aggregate form for each region.

Índex

0. Introducció	1
1. L'evolució de la població	5
- L'evolució de la població 1960-1991	7
- El període 1960-1975: l'explosió demogràfica	11
- El període 1975-1986: cap a l'estancament demogràfic	14
- El període 1986-1991: estancament demogràfic i noves tendències de poblament	17
2. El creixement natural	23
- La mortalitat	24
L'evolució de les taxes brutes de mortalitat	25
Les diferències territorials de la taxa bruta de mortalitat	28
- La natalitat	31
L'evolució de les taxes brutes de natalitat	33
Les diferències territorials de la taxa bruta de natalitat	35
- El creixement natural	42
L'evolució de les taxes de creixement natural	42
Les diferències territorials de la taxa de creixement natural	44
3. Els moviments migratoris	48
- Catalunya	49
Els saldos migratoris globals	49
Els saldos migratoris per edats	50
Els fluxos migratoris a Catalunya	52
- Els moviments migratoris per comarques	52
El saldo migratori global	53
Els saldos migratoris per edats a les comarques	56
Els fluxes migratoris per comarques. 1988 i 1989	61
- Els saldos migratoris per municipis	64
4. Estructura per edat i sexe de la població	70
- L'evolució de l'estructura per edats i sexe des de principis de segle	70
- La piràmide catalana de 1991	72
- Les diferències comarcals: una tipologia	74
Comarques molt envellides	75
Comarques envellides	76
Comarques madures	79
Comarques joves-mitjanes	80
-L'evolució de la població major de 65 anys	82
5. Conclusions	87

Quadres

0.1. Naixements i defuncions, corregits i sense corregir, a Catalunya	3
1.1. Comparació de la taxa de creixement anual acumulatiu. 1960-1991	5
1.2. Evolució de la població a Catalunya	6
1.3. Evolució de la població de 1960 a 1991. Comarques.	8
1.4. Taxa de creixement anual acumulatiu per períodes. Comarques.	10
2.1. Evolució del nombre de defuncions i de naixements, 1975-1990	23
2.2. Taxes de natalitat, mortalitat i creixement natural	24
2.3. Evolució de l'esperança de vida en néixer.	25
2.4. Taxes de natalitat, mortalitat i creixement natural. Comarques.	26
2.5. Evolució de les taxes específiques de fecunditat, 1975-1988	32
2.6. Comparació de la TGF entre municipis i restes comarcals	39
2.7. Taxa general de fecunditat. Comarques.	40
3.1. Components del creixement demogràfic de Catalunya, 1961-1991	49
3.2. Saldos migratoris i probabilitats de migrar a Catalunya	50
3.3. Evolució dels fluxos migratoris a Catalunya, 1981-1989	52
3.4. Signe dels saldos migratoris per comarques	55
3.5. Estimació de fluxos i saldos comarcals, 1988 i 1989	62
3.6. Matriu de fluxos, 1988-1989	63
4.1. Evolució dels grans grups d'edat a Catalunya	71
4.2. Evolució dels grups d'edat a Catalunya	72
4.3. Indicadors d'estructura de les comarques molt envellides	75
4.4. Indicadors d'estructura de les comarques envellides	77
4.5. Indicadors d'estructura de les comarques madures	80
4.6. Indicadors d'estructura de les comarques joves-mitjanes	81
4.7. Estructura interna del grup de més de 65 anys	82
4.8. Proporció de persones de 65 anys i més i de 75 anys i més. Comarques	83
4.9. Canvis en l'estructura del grup de gent gran. Comarques	84

Gràfics

2.1. Box-Plot de les taxes brutes de mortalitat.	27
2.2. Evolució de les taxes específiques de fecunditat, 1975-1988	33
2.3. Box-Plot de les taxes brutes de natalitat	34
2.4. Box-Plot de les taxes de creixement natural	43
2.5. Relació entre les taxes brutes de mortalitat i natalitat. Comarques	44
3.1. Probabilitats de migrar per grups d'edat quinquennals a Catalunya	51
3.2. Box-Plot de les taxes de migració	56
3.3. Probabilitats de migrar. Maresme	57
3.4. Probabilitats de migrar. Baix Ebre	58
3.5. Probabilitats de migrar. Bages	58
3.6. Probabilitats de migrar. Ripollès	59
3.7. Probabilitats de migrar. Cerdanya	60
3.8. Probabilitats de migrar. Priorat	60
4.1. Piràmide de població, Catalunya 1991	73
4.2. Piràmide de població, Pallars Jussà 1991	75
4.3. Piràmide de població, Ripollès 1991	78
4.4. Piràmide de població, Barcelonès 1991	79

4.5. Piràmide de població, Baix Llobregat 1991 82

Mapes

1. Comparació del creixement 1960-1975 amb 1975-1991	11
2. Taxa de creixement anual acumulatiu, 1960-1975	12
3. Taxa de creixement anual acumulatiu, 1975-1981	15
4. Taxa de creixement anual acumulatiu, 1981-1986	16
5. Taxa de creixement anual acumulatiu, 1986-1991	20
6. Taxa bruta de mortalitat, 1975-1976	28
7. Taxa bruta de mortalitat, 1989-1990	30
8. Taxa bruta de natalitat, 1975-1976	36
9. Taxa bruta de natalitat, 1989-1990	37
10. Taxa de creixement natural, 1975-1976	45
11. Taxa de creixement natural, 1989-1990	46
12. Saldos migratoris relatius, 1975-1981	65
13. Saldos migratoris relatius, 1981-1986	66
14. Saldos migratoris relatius, 1986-1991	68
15. Tipologia de les estructures comarcals	74
16. Població de vells sobre el total, 1975	85
17. Població de vells sobre el total, 1991	86

0. INTRODUCCIÓ¹

L'any 1975 va significar un punt de ruptura en l'evolució de la població catalana, marcant una nítida frontera entre dos períodes ben diferenciats. El primer període, entre 1965 i 1975, va representar un creixement exhuberant de la població catalana, que passa de menys de 4 milions a 5,7 milions d'habitants. El segon, a partir de 1976, es caracteritza per una situació d'estancament demogràfic que fa mantenir la validesa del "som sis milions" durant la dècada dels vuitanta; encara que les primeres dades del cens de 1991 mostren que s'ha superat lleugerament aquest llindar, amb 6.060.000 habitants. Aquesta ruptura en l'evolució demogràfica catalana cal cercar-la en els forts canvis ocorreguts en els dos components demogràfics que més afecten actualment l'evolució i l'estructura de les poblacions: les migracions i la fecunditat.

- L'evolució de les migracions ve determinada per un canvi en el signe migratori. Al primer període, trobem l'existència d'un moviment migratori de gran amplitud que porta a Catalunya gairebé un milió de persones en 15 anys; provocant que al 1975, gairebé el 40% de la població resident a Catalunya hagués nascut a altres indrets de l'Estat. Al segon període 1975-1991 es produeix una inversió del saldo migratori, essent lleugerament negatiu, al voltant dels 25.000 efectius, trencant-se amb la tradició immigratòria de Catalunya.

- L'evolució recent de la fecunditat es caracteritza per una forta davallada del nombre de naixements. En el primer període, s'assoleixen nivells de fecunditat superiors als 2,5 fills per dona, el que va representar que a l'any 1974 es produís el màxim nombre de naixements del segle amb 112.100 nascuts. A partir de 1975 s'observa un continuat procés de caiguda de les taxes de fecunditat, especialment a les edats més joves, fins a disminuir per sota d'1,4 fills per dona, a finals dels anys vuitanta, situant-se el nombre de naixements al llindar dels 57.000 actuals. És a dir, en 15 anys s'ha produït una reducció del 50% en el nombre de naixements.

Aquestes fluctuacions, que en part han seguit, amb un cert desfassament allò observat a la quasi totalitat de països industrialitzats, han estat ràpides i abruptes. El present treball té com a objectiu l'estudi dels canvis que s'han produït als diferents components del creixement als darrers quinze anys, i especialment a l'últim quinquenni, i els efectes que han tingut sobre l'evolució de la població catalana i la seva distribució en l'espai.

Per a l'elaboració d'aquest estudi s'han tingut en compte quatre nivells territorials diferents:

- El conjunt de Catalunya.

- Les 41 comarques aprovades pel Parlament de Catalunya el 1987, considerant els canvis municipals ocorreguts amb posterioritat a la promulgació de les Lleis d'Ordenació Territorial.

¹ Aquest document és el resultat d'un treball realitzat al Centre d'Estudis Demogràfics per encàrrec de la Direcció General de Política Territorial de la Generalitat de Catalunya.

- Els municipis de més de 5.000 habitants, així com les capitals comarcals. Per a garantir un nivell de significació estadística mínima no s'han inclòs en l'estudi els municipis que en el cens de 1991 tenien menys de 5.000 habitants, tot i que sí que s'han tingut en compte les capitals comarcals que no arribaven a aquesta xifra: Sort (1.571), el Pont de Suert (2.285), Falset (2.592), Gandesa (2.651), Vielha e Mijaran (3.109) i Móra d'Ebre (4.425). En total s'han tractat de forma individualitzada 151 municipis.

- Els municipis de menys de 5.000 habitants s'han tractat de forma agregada dins de cada comarca i es denominen "resta comarcal". En total hi ha 40 comarques que tenen el nivell de resta comarcal, ja que el Barcelonès no té cap municipi menor de 5.000 habitants.

Així, gairebé totes les taules tenen dades per a 151 municipis, 40 restes comarcals, 41 comarques, i pel global de Catalunya. Hi ha alguna taula, com la dels saldos migratoris per edat, on no s'han donat les dades a un nivell tan desagregat per problemes de significació estadística, i només s'ha calculat el nivell comarcal i, òbviament, el conjunt de Catalunya.

Les fonts estadístiques utilitzades per a l'elaboració d'aquest estudi han estat:

- El nombre d'habitants i la seva estructura per sexe i edat s'ha extret de:
 - Els padrons municipals d'habitants de Catalunya del 31 de desembre de 1975, explotats pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya (CIDC).
 - Els padrons municipals d'habitants de l'1 de març de 1981, explotats pel CIDC.
 - Els padrons municipals d'habitants de Catalunya de l'1 d'abril de 1986, realitzats pel CIDC.
 - L'avanç de les dades municipals del Cens de Població de Catalunya de l'1 de març de 1991, realitzats per l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC).
- Les dades d'habitatges de:
 - El cens d'habitatges de 1981 de l'Institut Nacional de Estadística (INE).
 - El cens d'habitatges de 1991 de l'IEC.
- El moviment natural de la població de:
 - Les dades de naixements i defuncions a nivell municipal de l'INE pels anys 1975 a 1984.
 - Les dades de naixements i defuncions a nivell municipal del CIDC i de l'IEC.
- Les dades de població de nivell inframunicipal corresponen a:
 - Nomenclàtor de 1960 de l'INE.
 - Nomenclàtor de 1970 de l'INE.
 - Nomenclàtor de 1981 de l'INE.
 - Nomenclàtor de 1986 de l'INE.

Abans de començar l'estudi es va haver de realitzar una modificació de les dades originals en dos sentits diferents:

- Al llarg de tot el treball s'ha assumit com a unitat base de referència el nivell municipal vigent el 1992. Això tenia com a conseqüència que, per a tots aquells municipis creats a partir de 1960 com a segregacions d'altres, manqués informació per algun dels anys.

Per a recuperar la informació d'aquests municipis i mantenir, dintre del possible, les sèries històriques per a tot el període es va recórrer als Nomenclàtors com a instrument per a desagregar les poblacions dels municipis de nova constitució als darrers 30 anys. Aquest procés no només es va realitzar per al total de la població sinó també per als naixements i les defuncions a partir de 1975, sota el supòsit que tant els naixements com les defuncions es

repartien proporcionalment d'acord amb el pes que tingués la població del municipi de segregació i del municipi segregat sobre el conjunt d'ambdues. No obstant, no ha estat possible fer aquesta desagregació en relació a la distribució de la població segons edat i sexe, en no disposar de cap informació que ens permetés discriminar l'estructura del municipi segregat i del municipi de segregació. Com a exemple, es tenen les sèries de població i de moviment natural tant del municipi de Vila-seca com del municipi de Salou però no hi ha informació desagregada de la seva estructura per edats i sexe, motiu pel qual només tenim l'estructura de la població de Salou pel 1991, estant l'estructura dels altres anys inclosa dintre de la de Vila-seca.

- Les dades del moviment natural: estadístiques de defuncions, naixements i, també, de matrimonis, procedents dels Registres Civils i publicades per l'INE presenten forts problemes d'enregistrament a escala local. A tall d'exemple, les defuncions d'un municipi com Sabadell se situen per sobre de 1.000 al llarg de tot el període menys el 1981 que només té 620 naixements enregistrats i el 1982 que el nombre es redueix a 10. Aquests greus problemes de subenregistrament del moviment natural que en primer lloc es van detectar a partir de 1976 a municipis de les comarques de l'Anoia i del Maresme, es van estendre als anys següents a molts municipis de les comarques de Barcelona i Girona. La situació va canviar a partir del any 1983 quan el Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya es feu càrrec de les butlletes de defunció (encara que la informació a nivell municipal no es va començar a publicar fins a l'any 1985) i a partir del any 1985 quan l'Institut d'Estadística de Catalunya (aleshores, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya) es va fer càrrec de la recollida de les dades de naixements i matrimonis, i es van aplicar filtres d'exhaustivitat. Per tant, s'ha considerat que les dades a partir de 1985 són correctes i no s'ha realitzat cap modificació.

Quadre 0.1. Naixements i defuncions, corregits i sense corregir, a Catalunya

	Naixements			Defuncions		
	I.N	correg	% sub	I.N	corregit	% sub
1975	110.3	110.6	0.	45.6	45.9	0
1976	105.2	107.5	2.	44.7	45.5	1
1977	103.3	105.0	1.	43.4	44.4	2
1978	97.4	99.8	2.	43.6	45.1	3
1979	88.0	91.3	3.	42.1	44.1	4
1980	79.7	83.8	4.	41.8	46.0	9
1981	68.5	76.9	10.	41.4	46.4	10
1982	67.0	73.9	9.	40.3	45.1	10
1983	62.5	68.0	8.	45.6	46.9	2
1984	63.5	65.3	2.	45.1	45.9	1

Font: elaboració pròpia a partir del MNP, 1975-1984 INE, i a partir de dades pròpies.

Les correccions s'han fet a partir de l'anàlisi de les sèries de naixements i defuncions a partir de 1975 i per a totes les unitats d'estudi. Quan s'observava un clar subregistre es procedia a realitzar interpolacions, prenent com a base els anys considerats com a correctes i controlant, a posteriori, que les sèries comarcals fossin lògiques. Per aquells casos en els quals no era possible realitzar interpolacions, ja que la major part de la sèrie era manifestament incorrecta, s'ha procedit a estimar el moviment natural tenint en compte l'evolució de les sèries de la comarca a la qual corresponia el municipi. Finalment, es van comprovar les correccions a nivell provincial amb els resultats de la *Encuesta de Validación del Movimiento*

Natural de l'INE, i es va constatar que les correccions realitzades coincidien amb les estimacions de subregistre de l'enquesta de validació.

L'anàlisi de les sèries sense corregir i corregides mostra com en el cas dels naixements, els anys de major subregistre anaven de 1980 a 1983, amb un màxim de més del 10% pel 1981. En el cas de les defuncions, en canvi, el període de menor qualitat de les dades és el que abarca de 1980 a 1982, on en els tres anys el subregistrament està al voltant del 10% de les defuncions. Davant de l'elevat grau de subregistrament es va considerar necessari realitzar la correcció de les defuncions i dels naixements ja que era l'única manera, no sols de donar informació correcta sobre el creixement natural de les diferents unitats, sino també, de procedir a una estimació correcta del signe i de la intensitat dels saldos migratoris.

1. L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

La xifra del darrer recompte oficial de població de Catalunya, el cens de 1991, ultrapassa, finalment, els sis milions d'habitants, nombre que més enllà de superar tan màgic llindar mostra el manteniment en aquest darrer quinquenni, 1986-1991, d'uns creixements molt suaus del nombre dels habitants de Catalunya. Els 6.059.494 habitants censats a Catalunya l'any 1991 signifiquen un augment de 80.856 habitants respecte a l'anterior recompte de població, el padró de 1986. L'augment relatiu entre 1986 i 1991 ha estat doncs de l'1,35%, mentre que la taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA) del 0,27 per mil. L'estancament és, doncs, manifest, ja que encara la comparació amb els darrers quinquennis mostri un lleuger augment respecte al quinquenni 1981-86, fins ara el més baix d'aquest segle, els nivells són més baixos que el 1975-81 i molt més baixos que els produïts durant la dècada dels seixanta i la primera meitat dels setanta, que foren caracteritzats com d'explosió demogràfica. Aquest estancament és un tret característic de la població catalana?, o es produeix arreu?, o només en els països anomenats avançats? Aproximem-nos-hi des de la perspectiva europea i dels grans conjunts del món.

Quadre 1.1. Comparació de la taxa de creixement anual acumulatiu. 1960-1991

	1960-70	1970-75	1975-81	1981-86	1986-91
Catalunya	2,67	2,25	0,85	0,07	0,27
Espanya	1,05	0,80	1,29	0,39	0,00
França	1,01	0,81	0,54	0,38	0,77
Alemanya	0,78	0,16	-0,18	-0,12	0,36
Itàlia	0,67	0,67	0,39	0,24	0,17
CEE	0,79	0,50	0,35	0,25	0,34
Amèrica Nord	1,32	1,07	1,07	1,00	1,12
Àfrica	2,62	2,70	2,92	2,99	3,04
Àsia	2,34	2,29	1,88	1,88	1,89
Món	2,05	1,98	1,75	1,75	1,75

Font: elaboració pròpia.

La comparació des d'una escala europea ubica la TCAA catalana avui, 1986-1991, en una posició modal, lleugerament inferior a la de l'Europa dels dotze i superior, entre d'altres, a la d'Itàlia i a la de l'Estat espanyol. Fet a destacar, tot i la seva nimietat, si es té present que en el quinquenni anterior, 1981-1986, Catalunya obtingué una de les TCAA més baixes d'Europa, que en aquest cas sí que és com dir del món, superant només a Alemanya que l'obtingué negativa. En els altres períodes considerats Catalunya comptà amb una de les més elevades taxes de creixement que es produïen a Europa, sent clarament preminent durant la dècada dels seixanta i la primera part dels setanta.

L'anàlisi a escala mundial mostra, des de la segona part dels setanta, una clara dicotomia de creixements entre els països centrals i el Tercer món, que lluny d'amainar-se tendeix, almenys fins avui, a augmentar. La dualitat en els creixements de les poblacions dels diferents països del món és un fet a destacar.

L'evolució de la població catalana, a partir de les taxes de creixement, mostra un recorregut molt *sui generis*, un cas únic: d'unes de les majors taxes en la dècada dels seixanta, més elevades que les dels continents africà i asiàtic i que foren qualificades com d'explosió demogràfica, a unes taxes, en la dècada dels vuitanta, properes al creixement zero.

Quadre 1.2. Evolució de la població a Catalunya

Any	Població	Període	TCAA
1960	3.885.693		
1965	4.493.699	1960-1965	2,74
1970	5.122.567	1965-1970	2,65
1975	5.658.860	1970-1975	2,25
1981	5.956.414	1975-1981	0,85
1986	5.978.638	1981-1986	0,07
1991	6.059.494	1986-1991	0,27

Font: elaboració pròpia.

El present capítol tracta dels creixements demogràfics ocorreguts a Catalunya durant el quinquenni 1986-1991 tot i que es refereixen als diversos períodes des de 1960². La necessitat de tenir present aquesta peculiar evolució de la població és un fet indefugible tant perquè la present situació demogràfica i bona part de l'actual distribució territorial de la població són resultat de l'evolució assenyalada -com palesen els capítols d'estructura de la població i del moviment natural- com per la necessitat de no oblidar el caràcter canviant de les poblacions.

L'actual situació demogràfica catalana és, sens dubte, conseqüència de la perduració d'un estancament -de creixement zero- efecte del manteniment d'uns nivells baixos de fecunditat (Catalunya presenta en el període 1989-1990 un índex sintètic de fecunditat d'1,34 fills per dona, un dels més baixos, junt amb Itàlia, de l'Europa comunitària: segons EUROSTAT, Anglaterra i Gal.les, França i Portugal 1,8; Bèlgica i Grècia 1,6; Països Baixos, Dinamarca i Espanya 1,6), d'una estructura d'edats cada cop més envellida i d'uns saldos migratoris insignificants (de 1975 a 1981 una migració neta positiva de 41.401; de 1981 a 1986 una migració neta negativa del 90.478; i al darrer quinquenni una migració neta positiva de 35.022), fet que potencia un marc interpretatiu que presenta l'actual estancament amb un cert pessimisme. Però veurem com la incorporació d'altres elements en els plantejaments, que inclouen el dinamisme de les poblacions i la dualitat de les situacions de creixements demogràfics avui existents en el món, ajudaran a la confecció d'un marc interpretatiu més cautelós. Tot i que les referències més enllà de Catalunya no sovintegen en aquest estudi, per la seva pròpia naturalesa, la internacionalització de l'economia i dels sistemes productius catalans poden afectar la dinàmica de la població catalana, així com la seva distribució territorial, un cas clar és la possibilitat de migracions estrangeres en el futur, i els seus possibles efectes sobre la fecunditat, recomana la prudència en les apreciacions.

Si l'estancament demogràfic és la principal característica de la població catalana en la dècada dels vuitanta, no es pot dir que, en el mateix període, li hagi correspost una estabilització en les formes de la distribució de la població en el territori, del poblament, ans tot el contrari. Durant els anys vuitanta s'han produït importants canvis, o variacions de tendències molt significatives, en la distribució territorial de la població catalana: fenòmens com la suburbanització, això és, la localització dels creixements poblacionals en les perifèries

² Per un major detall dels períodes anteriors, i especialment del 1975-1986, veieu: Centre d'Estudis Demogràfics, La població de Catalunya 1975-1986. De l'explosió demogràfica al creixement zero. Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona, 1991.

de l' àrea metropolitana de Barcelona i la conurbació de Tarragona i Reus, i la desurbanització, entesa com la pèrdua del pes de població de les àrees metropolitanes en relació al conjunt del país, i una molt important mobilitat residencial. El decreixement de Barcelona, iniciat ja als anys setanta, i del seu entorn metropolità més proper s'accentua en la dècada dels vuitanta sent la causa del creixement d'altres zones, alhora que aquest mateix fenomen, tot i que amb menor intensitat i amb àrees d'influència més reduïdes, es reproduïx en d'altres aglomeracions urbanes catalanes. Tanmateix aquestes diverses tendències de poblament s'entortolliguen i formen part d'un únic procés: la metropolització, és a dir, l'establiment d'unes relacions funcionals que duen a que tot el territori formi part del mateix sistema urbà. El resultat és un nou mapa del creixements de la població catalana. Molts municipis i comarques que anteriorment van presentar decreixements han capgirat la tendència i presenten actualment creixements. Mentre que d'altres, els que havien captat les immigracions dels anys seixanta i setanta, veuen decreïxer o davallar significativament els seus creixements. Del detall d'aquest procés i de la seva especificitat territorial tracta aquest capítol.

L'evolució de la població 1960-1991

Previ a l'explicació de l'evolució dels creixements en el període 1986-1991 és necessari referir-nos a un interval major, des dels anys seixanta, que malgrat contenir dinàmiques de creixement de població i de distribució territorial diverses i fins i tot contràries a les constatades actualment, indueix algunes de les característiques de la població catalana d'avui. En aquest interval el nombre d'habitants de Catalunya ha augmentat un 56%, passant dels tres milions vuit-cents mil als sis milions, amb uns ritmes de creixement diferents i unes pautes de localització de la població diverses, segons els quinquennis. Així els anys seixanta és el moment en què un cop superats a Catalunya els efectes demogràfics més directes de la guerra civil i de la difícil postguerra, el país experimentà uns creixements enormes, tant per l'efecte de l'aportació directa de nous catalans per mitjà de la immigració com pel reviscolament del moviment natural, que dugueren a un augment d'aquest a finals dels anys setanta respecte als seixanta del 50%. Per contra, a la dècada dels vuitanta els creixements són reduïts, sobretot en comparació amb els decennis anteriors, i dibuixen una situació d'estancament demogràfic tot i que el comportament dels diferents components de creixement són diferents en el primer quinquenni dels vuitanta que en el segon³. A les tendències de poblament que reafirmaren i potenciaren el caràcter dual del territori català (o es creixia molt o es decreïxia molt) les han succeït d'altres de més desconcentrades, potenciant una major heterogeneïtat dels creixements de la població sobre el territori català, consolidant, en conseqüència, unes noves tendències de poblament. Tanmateix, però, tant en els creixements com en la distribució territorial, el nombre d'afectats i la grandària dels fenòmens fou molt més superior en els primers decennis fet que explica encara avui la vigència de les seves influències.

³ Si les xifres del creixement de la població mostren un major dinamisme en el quinquenni 1986-1991, amb un creixement de 80.856 habitants, en front del període 1981-86, amb 22.224, l'anàlisi dels components del creixement, moviment natural i moviment migratori, aprofundeix en les diferències d'ambdós períodes. Així, en el primer quinquenni els 22.224 habitants d'augment són el resultat de la diferència d'un moviment natural de 117.364 i un moviment migratori negatiu, fet a destacar en la història de població catalana contemporània, de -95.140. Per altra banda els 80.856 habitants de creixement del segon quinquenni dels vuitanta són el resultat d'un migratori de nou positiu, 35.022, i un moviment natural molt reduït, 45.834, conseqüència, sobretot, de la forta caiguda del nombre de naixements.

Quadre 1.3. Evolució de la població de 1960 a 1991. Comarques

	1960	1975	1981	1986	1991
Alt Camp	27.376	31.112	32.788	33.804	34.016
Alt Empordà	62.922	77.601	80.790	85.398	90.755
Alt Penedès	47.408	60.484	64.894	67.005	69.863
Alt Urgell	20.311	18.760	19.335	18.865	19.010
Alta Ribagorça	6.673	4.505	4.549	3.626	3.514
Anoia	48.536	72.839	78.201	79.594	82.450
Bages	128.495	148.437	150.657	150.421	152.177
Baix Camp	68.307	107.186	118.189	123.745	131.599
Baix Ebre	60.103	62.453	62.554	64.452	64.645
Baix Empordà	59.143	76.736	81.990	83.911	89.930
Baix Llobregat	169.659	511.922	573.461	583.354	610.192
Baix Penedès	17.402	27.170	29.722	33.211	38.080
Barcelonès	1.790.279	2.412.613	2.454.491	2.376.600	2.302.137
Berguedà	47.701	42.961	41.630	40.677	38.965
Cerdanya	11.268	12.470	12.041	12.200	12.396
Conca de Barberà	20.595	18.719	18.268	18.404	18.001
Garraf	40.054	62.945	69.084	71.816	76.915
Garrigues	24.416	20.809	20.469	20.214	19.429
Garrotxa	41.418	44.491	45.245	45.368	46.060
Gironès	76.132	107.076	115.832	122.350	125.875
Maresme	122.772	231.190	253.527	269.502	293.103
Montsià	47.393	51.875	52.971	54.027	54.307
Noguera	39.122	36.256	36.051	35.847	34.782
Osona	88.476	107.866	115.000	115.258	117.442
Pallars Jussà	21.249	14.908	14.219	13.817	12.860
Pallars Sobirà	10.751	6.115	5.450	5.464	5.418
Pla d'Urgell	26.743	28.573	28.806	28.675	28.802
Pla de l'Estany	17.105	19.344	20.805	21.416	21.072
Priorat	14.456	11.068	10.431	10.051	9.475
Ribera d'Ebre	27.761	24.359	24.984	23.650	23.055
Ripollès	31.059	29.713	29.620	28.314	27.167
Segarra	19.955	17.553	17.380	17.104	17.040
Segrià	111.655	151.459	157.200	158.677	162.904
Selva	54.417	76.197	82.606	91.238	98.255
Solsonès	11.990	11.656	10.911	10.796	10.792
Tarragonès	63.548	132.517	149.411	149.090	155.881
Terra Alta	16.512	14.029	13.732	13.449	12.945
Urgell	30.010	29.564	29.893	29.964	29.789
Val d'Aran	6.523	5.285	5.808	6.034	6.184
Vallès Occidental	266.265	545.422	598.324	620.786	649.699
Vallès Oriental	89.733	192.621	225.095	240.464	262.513
Catalunya	3.885.693	5.658.860	5.956.414	5.978.638	6.059.494

Font: elaboració pròpia

L'evolució de la població entre 1960 i 1991 manifesta la dualitat del territori català. Catalunya apareix dividida en dues zones homogènies territorialment. Una que creix i l'altre que decreix. La primera s'estén al llarg de tot el litoral i prelitoral, eixamplant-se en direcció sud-nord. La segona ocupa l'interior del país, mostrant una àmplia zona del territori català com a àrea de decreixement, només trencada pels creixements d'algunes de les capitals comarcals. Així mateix és important ressaltar com les comarques de ponent afectades per l'autopista A-2 (Segrià, Pla d'Urgell, Urgell i Conca de Barberà) han presentat al llarg

d'aquests trenta anys uns decreixements més suaus, alhora que totes elles tenen les seves capitals comarcals amb creixements. En les comarques pirinenques orientals (Garrotxa, Ripollès i Cerdanya) s'observen les mateixes tendències.

Tot i que tant la Catalunya que creix com la que decreix s'estructura a partir de la regió metropolitana de Barcelona, la zona dels creixements és conformada per quatre peces: la regió metropolitana de Barcelona, la conurbació de Tarragona-Reus (de molt menor nivell), la línia de costa i les comarques que envolten ambdues regions metropolitanes juntament amb les terres gironines (amb l'excepció de les pirinenques).

En l'evolució entre 1960-1991 destaca en la regió metropolitana de Barcelona la consolidació dels creixements arreu de les set comarques que la conformen, destacant el fet que sigui Barcelona el municipi amb menor creixement⁴. La resta de municipis presenten creixements, localitzant-se els més actius en la zona del delta del Llobregat i al sud del Vallès Occidental i del Vallès Oriental⁵. La regió metropolitana de Barcelona ha presentat en aquest període, 1960-1991, un creixement del 68,4%, i ha passat de representar el 64% del total de la població catalana l'any 1960 al 70,3% l'any 1991. Tanmateix, aquest procés de concentració no ha estat progressiu ja que l'any 1975 la població de la regió metropolitana de Barcelona ja representava el 70,4% del total de la població catalana per, a partir d'aquest any, estancar-se i iniciar un procés de desurbanització. Degut tant a la pèrdua del pes relatiu de la població metropolitana dins el conjunt de la població del país, com a l'efecte d'uns importants moviments migratoris interns que modificaven les pautes de poblament, destacant la suburbanització -la localització dels creixements de població en les perifèries metropolitanes-, es produïa una reorganització de l'espai de la regió metropolitana de Barcelona.

A la conurbació de Tarragona-Reus el nucli central (Tarragona i Reus i els municipis de l'entorn, especialment Salou, Cambrils i Vilaseca) presenta els majors creixements -contràriament al que succeix en la zona central de la regió metropolitana de Barcelona- envoltats de les restes comarcals del Baix Camp i Tarragonès que presenten creixements suaus. Tot i els decreixements de la resta comarcal de l'Alt Camp, durant aquests darrers trenta anys, el dinamisme en els creixements de la seva capital, Valls, i la seva proximitat a la conurbació tarragonina, la inclou de fet i configura una zona, el triangle Tarragona-Valls-Reus, com la segona zona del país en quant als creixements demogràfics.

Les comarques amb creixements de població febles no es circumscriuen només a les comarques frontereres metropolitanes esmentades, tot i que el procés de suburbanització les reforça, sinó que s'escampen per tot el litoral i prelitoral català, eixamplant-se més per les comarques gironines, amb estreta relació amb l'existència d'una millor i més tupida xarxa de comunicacions. Aquesta tendència, cada cop més palesa en els darrers quinquennis, és veu reforçada per l'existència d'una franja costanera d'un gran dinamisme poblacional durant el període 1960-1991 i amb estreta relació amb l'esclat turístic, que articula a la seva vegada els creixements de la població en zones no directament relacionades amb regions metropolitanes.

⁴ L'anàlisi en l'interval d'aquests trenta anys pot induir a una percepció no correcta del creixement del municipi de Barcelona com a lent i continuat, quan és el resultat d'uns creixements importants en els primers quinze anys i uns decreixements importants a partir de 1980.

⁵ La zona del delta del Llobregat actualment creix en menor mesura que ho va fer en dècades anteriors mentre el Vallès Oriental experimenta avui dia els majors creixements de la regió metropolitana de Barcelona. El fet de compartir el mateix interval es deu en que en el molt ample període considerat es creuen dinàmiques diverses corresponents a moments diferents.

Quadre 1.4. Taxa de creixement anual acumulatiu per períodes. Comarques

	1960-1975	1975-1991	1975-1981	1981-1986	1986-1991
Alt Camp	0.86	0.60	1.05	0.61	0.13
Alt Empordà	1.41	1.05	0.81	1.12	1.22
Alt Penedès	1.64	0.97	1.42	0.64	0.84
Alt Urgell	-0.53	0.09	0.61	-0.49	0.15
Alta Ribagorça	-2.59	-1.64	0.19	-4.43	-0.63
Anoia	2.74	0.83	1.43	0.35	0.71
Bages	0.97	0.17	0.30	-0.03	0.23
Baix Camp	3.05	1.38	1.97	0.92	1.24
Baix Ebre	0.26	0.23	0.03	0.60	0.06
Baix Empordà	1.75	1.06	1.33	0.46	1.40
Baix Llobregat	7.64	1.18	2.30	0.34	0.90
Baix Penedès	3.01	2.28	1.81	2.24	2.77
Barcelonès	2.01	-0.31	0.34	-0.64	-0.63
Berguedà	-0.70	-0.65	-0.63	-0.46	-0.86
Cerdanya	0.68	-0.04	-0.70	0.26	0.32
Conca de Barberà	-0.63	-0.26	-0.49	0.15	-0.44
Garraf	3.06	1.35	1.88	0.78	1.38
Garrigues	-1.06	-0.46	-0.33	-0.25	-0.79
Garrotxa	0.48	0.23	0.34	0.05	0.30
Gironès	2.30	1.08	1.58	1.10	0.57
Maresme	4.31	1.59	1.86	1.23	1.69
Montsià	0.60	0.31	0.42	0.40	0.10
Noguera	-0.51	-0.28	-0.11	-0.11	-0.60
Osona	1.33	0.57	1.29	0.04	0.38
Pallars Jussà	-2.34	-0.98	-0.94	-0.57	-1.43
Pallars Sobirà	-3.69	-0.80	-2.28	0.05	-0.17
Pla d'Urgell	0.44	0.05	0.16	-0.09	0.09
Pla de l'Estany	0.82	0.57	1.47	0.58	-0.32
Priorat	-1.76	-1.03	-1.18	-0.74	-1.17
Ribera d'Ebre	-0.87	-0.37	0.51	-1.09	-0.51
Ripollès	-0.29	-0.60	-0.06	-0.90	-0.82
Segarra	-0.85	-0.20	-0.20	-0.32	-0.07
Segrià	2.05	0.49	0.75	0.19	0.53
Selva	2.27	1.71	1.63	2.01	1.49
Solsonès	-0.19	-0.51	-1.31	-0.21	-0.00
Tarragonès	5.02	1.09	2.43	-0.04	0.89
Terra Alta	-1.08	-0.53	-0.43	-0.42	-0.76
Urgell	-0.10	0.05	0.22	0.05	-0.12
Val d'Aran	-1.39	1.05	1.91	0.77	0.49
Vallès Occidental	4.90	1.17	1.87	0.74	0.91
Vallès Oriental	5.22	2.09	3.17	1.33	1.77
Catalunya	2.54	0.46	1.03	0.07	0.27

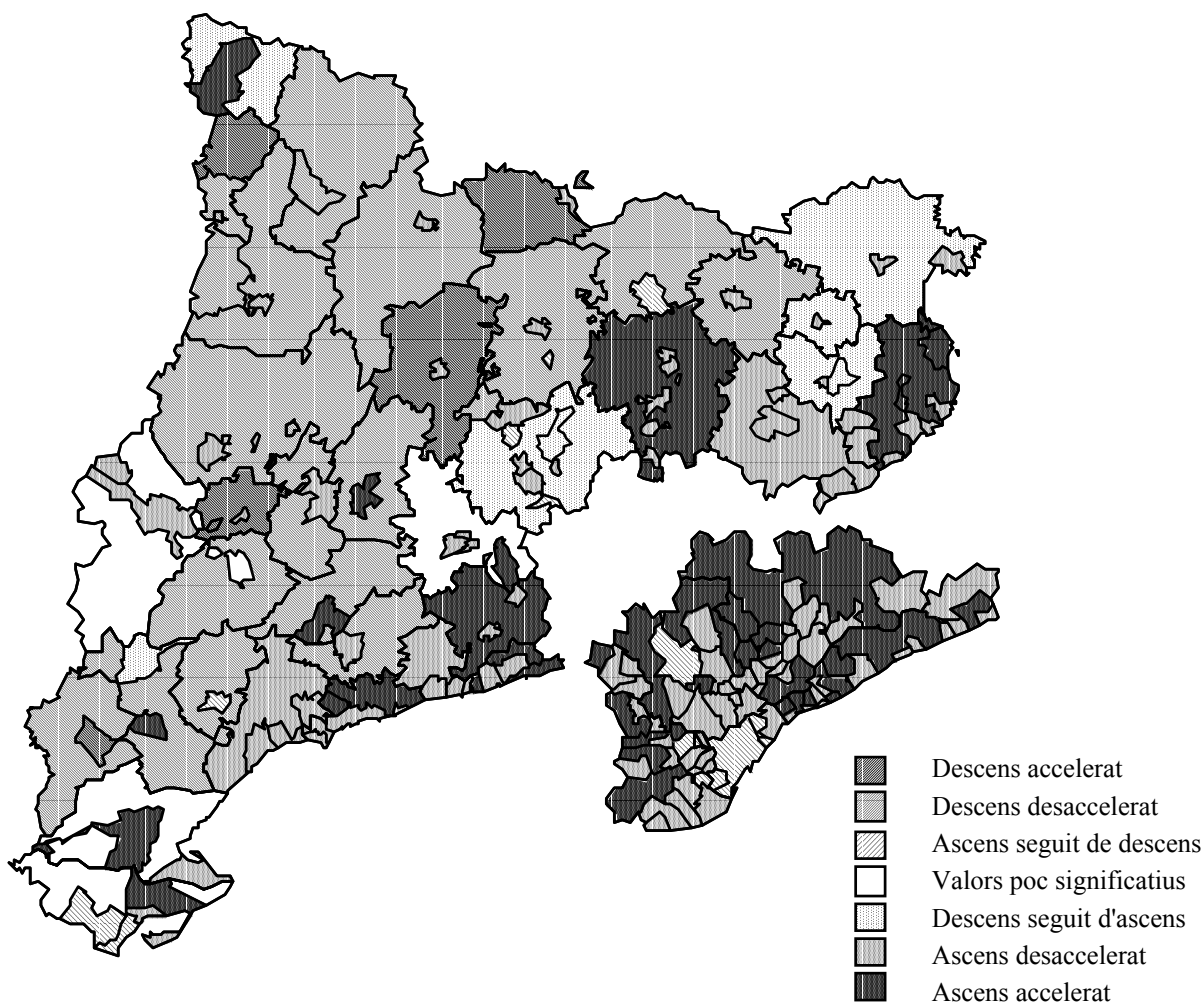
Font: elaboració pròpia.

La dualitat dels creixements de població a Catalunya durant el període 1960-1991 és manifesta, formant dues zones homogènies territorialment, només trencades per l'existència d'unes capitals comarcals, i no totes, i uns pocs municipis actius dins la zona regressiva. Cal destacar, com mostra l'anàlisi per quinquennis, que la zona de creixements afecta, cada vegada més, a més comarques, tot i que amb intensitats moderades. El fet que els municipis que en aquests trenta anys en relació a la seva població de 1960 hagin augmentat més hagin estat

Salou, Barberà del Vallès i Sant Andreu de la Barca i els que hagin disminuït més siguin el Pont de Suert, Sort i Tremp és del tot il·lustratiu.

Com s'ha indicat, el fet que el procés de creixement de la població catalana ha tingut al llarg d'aquest període tendències diverses i localitzacions espacials canviants, recomana una anàlisi per períodes més detallada.

Mapa 1: Comparació del creixement 1960-1975 amb 1975-1991

Font: Elaboració pròpia.

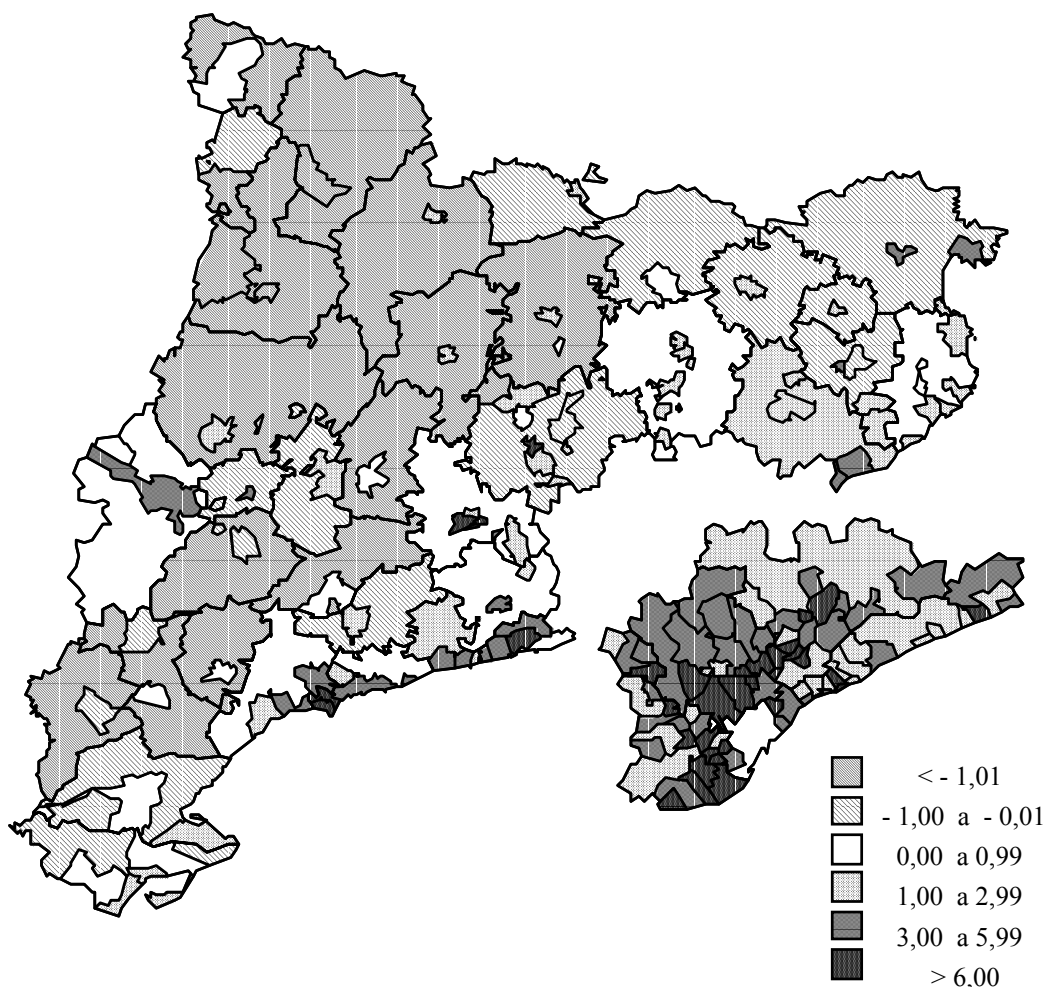
El període 1960-1975: l'explosió demogràfica

Durant aquests quinze anys Catalunya experimentà el major creixement demogràfic de la seva història. Els 3.885.693 habitants de Catalunya de 1960 esdevingueren l'any 1975, 5.658.860, amb un increment absolut d'1.773.167 habitants. Les taxes de creixement (TCAA) són molt elevades, 2,67‰ anual en el primer decenni i 2,25‰ en el tercer quinquenni, que d'haver-se mantingut haguessin fet que la població catalana es doblés cada vint-i-cinc anys.

El principal factor de creixement fou la immigració, tant per l'aportació directa d'habitants - de l'ordre de 952.273 migrants- com per les transformacions que implicà en l'estructura

d'edats de la població catalana provocant un rejuveniment. Aquest rejuveniment, malgrat l'arribada d'adults joves només compensà els efectes de la disminució del nombre de naixements durant la guerra civil, dugué a un importantíssim augment dels naixements: 1.411.182 durant aquest quinze anys. Aquest augment de la natalitat és conseqüència directa d'un increment notori de la nupcialitat, que es fa en aquest període més intensa i precoç, i és afavorida pel canvi d'estructura descrit. Junt a aquesta tendència de la natalitat, els guanys que es donaren per la millora de la mortalitat ressaltaren més les tendències a l'alça del moviment natural. Fou tan important el creixement del moviment natural que en el quinquenni 1965-1970 ja fou superior al creixement migratori fins aleshores hegemònic.

Mapa 2: Taxa de creixement anual acumulatiu, 1960-1975

Font: Elaboració pròpia.

El poblament es va caracteritzar en aquest període per una forta dicotomia en donar-se només dues situacions; o bé es creix molt o bé es produeixen pèrdues considerables. De l'augment d'1.773.167 habitants durant 1960 i 1975 el 84,1% es concentrà a la regió metropolitana de Barcelona. Les comarques que la conformen assoliren valors sense precedents: el Baix Llobregat una taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA) del 7,64% anual -que de mantenir-se hauria implicat duplicar la població cada 9 anys-, el Vallès Oriental del 5,22%, el Vallès Occidental del 4,90%, el Maresme del 4,31%, el Garraf del 3,06%, el Barcelonès del 2,01% i l'Alt Penedès de l'1,64%. A escala municipal les taxes de creixement encara arriben a nivells més extrems: la Llagosta del 15,3%, Barberà del Vallès del

13,13%, Montornès del Vallès del 12,61%..., era l'època de la construcció accelerada i caòtica de la metròpoli barcelonina. Tanmateix la ciutat central, el municipi de Barcelona, presenta creixements febles mentre la primera corona metropolitana presenta creixements màxims, i estén la conurbació cap a l'àrea del delta del Llobregat i el sud del Vallès Occidental.

La incorporació de noves àrees de creixement en comarques fins aleshores no gaire actives demogràficament com el Tarragonès, Baix Camp, (el famós triangle Tarragona-Valls-Reus), el Baix Penedès, l'Anoia i la Selva és un fet a destacar, malgrat que el seu volum de creixement fos certament inferior al que succeïa en l'àrea barcelonina, estenent la dualitat del territori més enllà de la Regió Primera, cosa que manifestava la importància de la modernització de la xarxa de comunicacions com a factor de desconcentració.

La zona de conurbació tarragonina, en els seus orígens com a zona metropolitana, reproduceix, en menor escala, l'esquema de la regió metropolitana de Barcelona, si bé la ciutat central (Tarragona-Reus) presenta creixements importants i la primera corona d'augment majors s'articula en base als municipis costaners del Baix Camp i el Tarragonès, mentre la segona corona de creixements, més febles, ocupa la resta d'ambdues comarques. Tanmateix, l'existència dels municipis costaners turístics indueix a dinàmiques de creixement diferents de les que es donaven en el cas de l'àrea metropolitana de Barcelona i duu a que la similitud sigui relativa entre les dues àrees.

Per contra, el decreixement de les zones regressives de Catalunya és més intens que mai, degut a la conjunció de l'emigració i de l'envelliment de la població que produí importants dèficits en el creixement natural. Les restes comarcals de les comarques de muntanya del Pallars Sobirà, el Pallars Jussà, l'Alt Urgell, la Val d'Aran, Berguedà i Solsonès, de les comarques vitivinícoles del Priorat, Terra Alta i Ribera d'Ebre, de les planúries interiors de la Noguera, Segarra, les Garrigues i l'Urgell, i zones de llarga tradició industrial com el Ripollès, Berguedà i Garrotxa constitueixen l'àmbit de la davallada poblacional més important i territorialment homogènia.

A més d'aquestes restes comarcals cal afegir les restes de la zona Gironès-Pla de l'Estany-Alt Empordà, la del Montsià-Baix Ebre i el Bages, amb creixements negatius però febles, que al següent període ja presentaran creixements positius. La davallada poblacional dels municipis petits, que es reflecteix en les restes comarcals també es dona en algunes capitals comarcals -el Pont de Suert, Sort, Tremp i Gadesa- que tot i mantenir un procés de concentració de la població comarcal perden població, així com també en municipis industrials, com Cardona i Sallent.

El municipi de Barcelona tot i tenir unes taxes de creixement del 0,92%, eren inferiors a les que es produïen en els municipis de la seva àrea, i el component migratori es reduïa any rera any. Èrem a l'avant-sala que es produís el factor de creixement de la regió metropolitana de Barcelona a partir de 1975 i el decreixement, per emigració, del municipi de Barcelona.

Cal destacar, però, que gairebé la totalitat de capitals comarcals guanyen població durant aquest període. Pauta de localització dels creixements que s'enregistren que canviarà, sobretot a partir dels anys vuitanta, en favor de les restes comarcals.

El període 1975-1986: cap a l'estancament demogràfic

Durant aquests deu anys Catalunya capgirà la seva tendència demogràfica, el seu creixement explosiu. Fou tal l'alentiment dels creixements en aquest període que l'estancament demogràfic és el seu tret característic, alhora que la distribució territorial dels creixements iniciava tènueament el trencament amb la dualitat del territori català i apareixien noves tendències de poblament més desconcentrades.

Els 5.658.860 habitants de l'any 1975 augmenten només fins a 5.978.638 l'any 1986, amb una TCAA del 0,46%. L'anàlisi per quinquennis assenyala una reducció continuada dels creixements alhora que mostra les diferències entre els dos quinquennis. Així durant el període 1976-1981 l'augment fou de 287.151, cal no oblidar que en l'interval anterior 1970-1975 superà els sis-cents mil, amb una TCAA del 0,85%, mentre durant 1981-1986 el creixement fou només de 22.224, amb una TCAA del 0,07%.

Les causes d'aquesta reducció contínuament accelerada del creixement cal cercar-la en la important disminució dels components natural i migratori, que arribà en aquest darrer a canviar de tendència i esdevenir negatiu, esberlant així una de les característiques de la història de la població de Catalunya. Les xifres per components del creixement entre els dos quinquennis mostren amb precisió tant la caiguda dels volums, de 262.182 a 117.364 en el moviment natural i de 24.969 a -95.140 en el migratori, com els profunds canvis en la lògica dels creixements seguits fins ara i que tindrà efectes en l'estructura d'edats de la població i en la previsió de futures migracions.

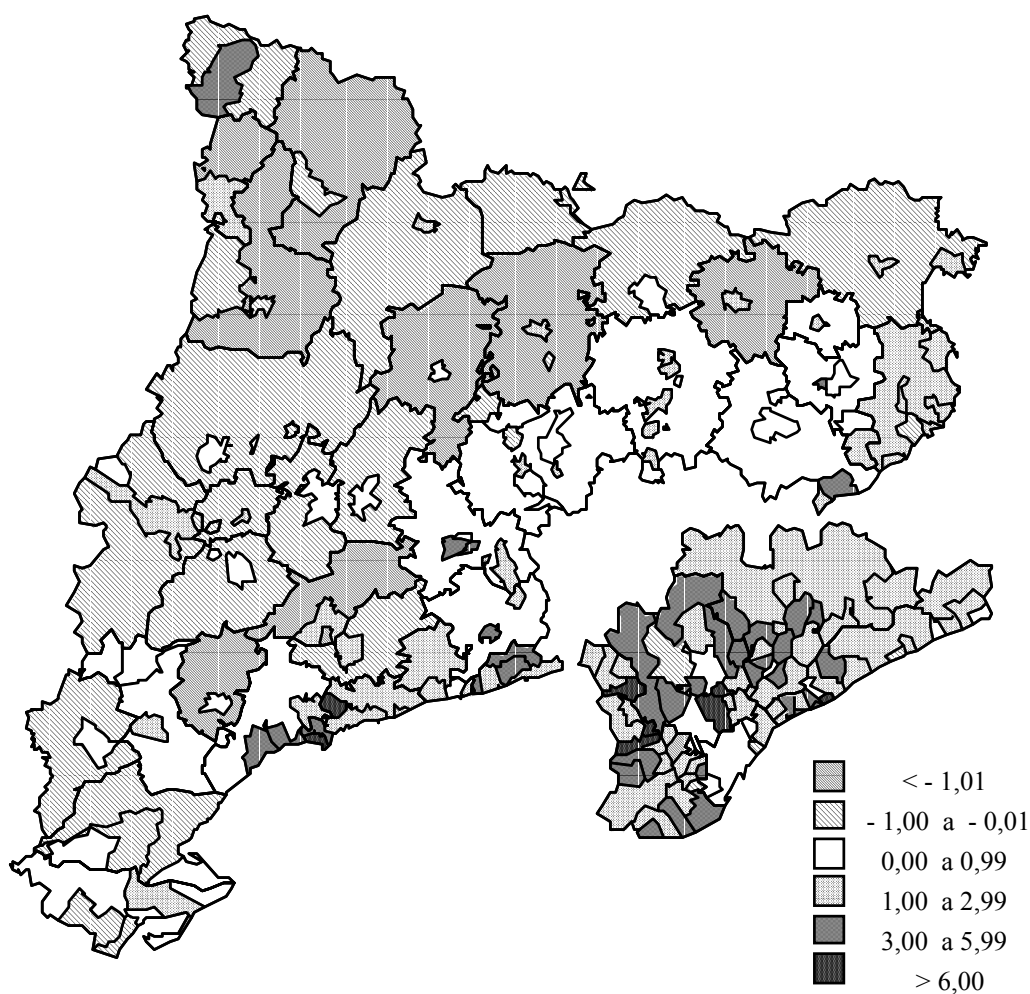
El decreixement del moviment natural, de 65.000 durant l'any 1975 a 14.000 l'any 1986, fou degut al gran descens de la natalitat que en nombre de naixements significà passar de l'entorn dels cent deu mil l'any 1975 al voltant dels seixanta mil l'any 1986 i, de caiguda, també, de la intensitat del fenomen, la fecunditat. Així l'índex sintètic de fecunditat (ISF) passà de 2,72 fills per dona l'any 1975 a 1,39 l'any 1986, indicant que la disminució de la natalitat no es degué a una reducció dels efectius de població en edats de ser progenitors sinó a una disminució de la intensitat del fenomen. Ara bé, el retardament en l'edat de la maternitat matisaria aquesta afirmació i caldria considerar junt amb la reducció de la fecunditat un canvi de calendari en les edats modals de ser mare.

La caiguda del moviment natural s'accentua per la dinàmica de la mortalitat, perquè si bé l'esperança de vida en néixer segueix augmentant, els efectes de l'envelliment es fan notar i augmenten lleugerament les defuncions: 45.615 durant l'any 1975 i 46.510 l'any 1986.

Com conseqüència de la caiguda del moviment natural i de la disminució i inversió dels moviments migratoris es produïren importants canvis en l'estructura d'edats de la població catalana que es traduïren en una disminució del pes del grup d'edats de nens i joves i un augment dels adults i vells.

Els efectes territorials de l'important canvi de tendències demogràfiques fou manifest. Entre 1975 i 1986 es modifica la tendència secular a la concentració de població a Barcelona, fins els anys seixanta, i el seu entorn (fins l'any 1970 primera corona metropolitana i 1975 segona corona metropolitana) i amb molt menor intensitat a l'aglomeració urbana de Tarragona-Reus, litoral i capitals comarcals. Però cal destacar que tot i la importància dels canvis, alguns de tendència, d'altres només de reducció d'intensitat, els creixements que es produeixen foren, en xifres absolutes, d'unes magnituds molt menors a les del període 1960-1975.

Mapa 3: Taxa de creixement anual acumulatiu, 1975-1981

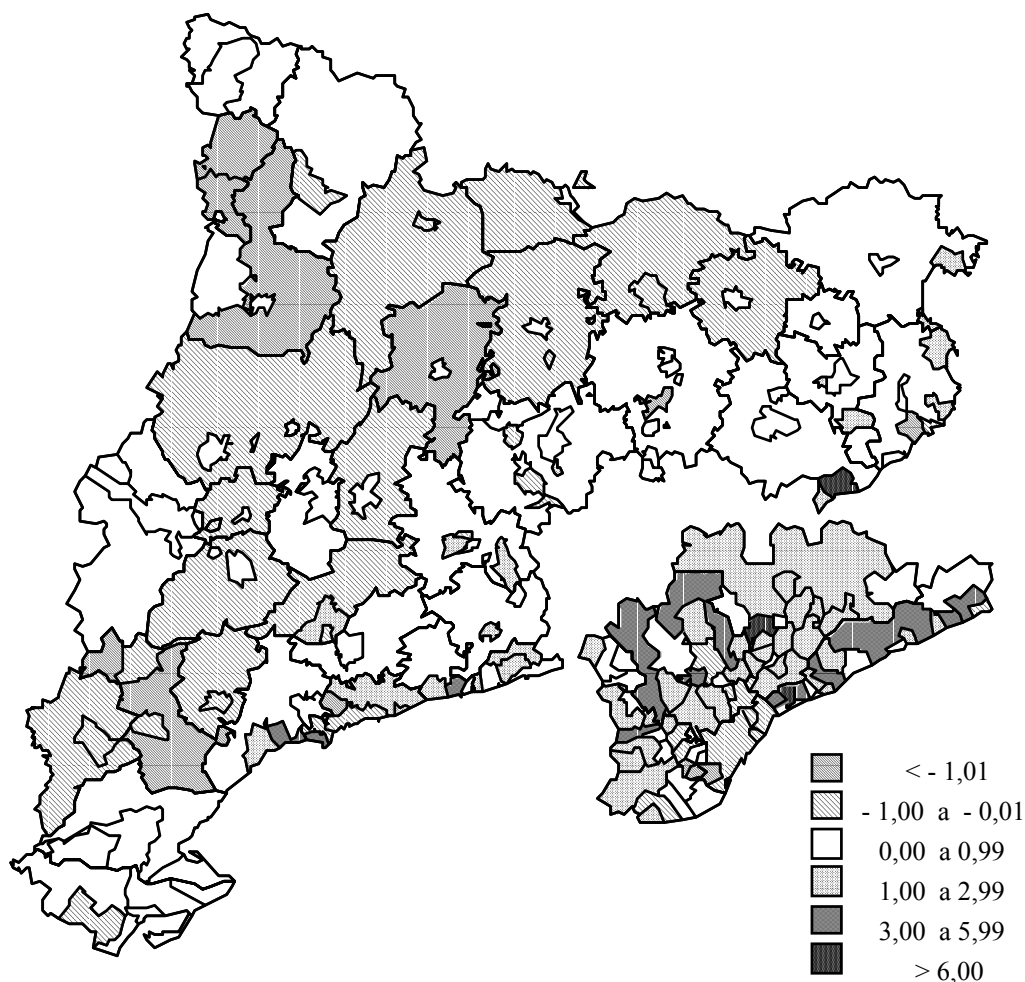
Font: Elaboració pròpia.

El comportament en els dos quinquennis del període 1975-1986 és manifestament diferent. La distribució comarcal dels creixements de població durant el quinquenni 1975-1981 mostra que la lògica de la distribució és la mateixa que la de l'anterior període i que potencia la dualitat del territori català. La gairebé perfecta aplicació d'aquesta dialèctica és en la linialitat de la classificació de les comarques catalanes segons els seus creixements relatius i absoluts. Els majors creixements, tant absoluts com relatius, corresponen a les comarques del Baix Llobregat, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Tarragonès, Baix Camp i Maresme; les de majors decreixements, tant relatius com absoluts, corresponen al Pallars Sobirà, Priorat, Solsonès i Berguedà. És, doncs, el paradigmàtic espai dual català. Però hi ha dues matisacions importants a fer. Primera, la notable disminució del volum dels creixements o decreixements, tant relatius com sobretot dels absoluts, que mostrava no tant un alentiment dels processos concentradors, sinó, com es posà de manifest en els períodes següents, l'inici d'una nova

lògica de distribució comarcal de la població catalana o la fi de la dominant fins el moment. I segona, hi ha dues excepcions significatives: el Barcelonès ja no es troba junt amb les comarques amb majors creixements, malgrat disposar en aquest període de creixements absoluts considerables, però ja no els primers, presentant una davallada significativa dels seus creixements relatius; i el Berguedà que es troba com una de les comarques més regressives, amb els majors decreixements absoluts i molt importants relatius, tot i la indústria existent, encara que arcaica.

La distribució territorial de la taxa de creixement anual acumulatiu al període 1975-1981 mostra amb claredat la suavització de la dualitat dels creixements i dels decreixements, l'alentiment progressiu d'alguns dels municipis centrals de la Regió Metropolitana de Barcelona i fins i tot el decreixement d'altres -Terrassa i Molins de Rei, per exemple-, la consolidació com a zona de creixements de la costa catalana, del Baix Empordà fins el Baix Camp, i el manteniment de les capitals comarcals i de les ciutats mitjanes com a zones de creixement. Malgrat l'alleugeriment dels decreixements, comarques com el Solsonès, l'Alta Ribagorça, el Pallars Sobirà i el Berguedà mantenen taxes de decreixement elevades.

Mapa 4: Taxa de creixement anual acumulatiu, 1981-1986

Font: Elaboració pròpia.

La distribució comarcal dels creixements de població durant el quinquenni 1981-1986 indica el trencament de la lògica de la distribució dual del territori català. Junt amb el manteniment de la davallada dels creixements, sobretot en termes absoluts (ja no hi ha cap

comarca amb creixements superiors als 25.000 habitants quan en el quinquenni anterior els superaven quatre comarques), la linialitat de les comarques en relació als seus creixements relatius i absoluts s'ha difuminat, alhora que entre les comarques més actives apareixen algunes que fins aleshores no havien assolit aquestes posicions: la Selva, el Baix Penedès, el Gironès, l'Alt Empordà junt amb d'altres amb més tradició en els creixements com el Maresme i el Vallès Oriental. Però sens dubte el canvi més significatiu rau en el Barcelonès que ocupa una de les posicions més regressives del país (amb una pèrdua de més de 70.000 habitants) i la posició del Baix Llobregat amb creixements molt moderats. Cal destacar també la posició de retrocés demogràfic del Ripollès, Ribera d'Ebre i Alta Ribagorça.

La suavització de les taxes de creixement és evident en tot el territori català durant el període 1981-1986. Destaquen, així mateix, els decreixements de Barcelona i de bona part dels municipis de la primera corona metropolitana i els desplaçaments en la regió metropolitana cap al Maresme i la perifèria del Vallès Occidental i Vallès Oriental. La costa, tot i mantenir-se com a zona de creixement, els modera. Un fet a destacar és l'alentiment, i decreixement en alguns casos de les capitals comarcals i ciutats mitjanes. Com a àrees regressives significatives es mantenen les restes comarcals de l'Alta Ribagorça, el Pallars Jussà, el Solsonès i la Ribera d'Ebre. La reducció del nombre d'unitats d'aquest grup tan regressiu és un fet a destacar.

Els municipis amb unes taxes de creixement més negatives en aquest període foren el Pont de Suert, Calonge, Constantí, Sant Joan Despí, Vic, l'Hospitalet de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Sant Adrià de Besòs i Ripoll, mentre que els de més positives foren Alella, Lliçà d'Amunt, Lloret de Mar i Sant Quirze del Vallès. L'heterogeneïtat en la distribució dels creixements en el territori català era un fet: la dualitat dels creixements queda esmicolada.

La comparació entre els comportaments dels creixements entre els dos quinquennis considerats, 1975-1981 amb 1981-1986, mostra les comarques, sense les seves capitals, i la majoria de les ciutats, que envolten la regió metropolitana de Barcelona, com les zones amb ascens del seu creixement més accelerat. El semicercle format per les comarques de l'Alt Penedès, Anoia, Bages, Osona, Selva, Gironès i Pla de l'Estany mostra l'inici consolidat d'una tercera corona. Dins la regió metropolitana destaquen com àrees de creixements els municipis de la perifèria del Vallès Occidental, els de menor grandària poblacional, els del sud del Vallès Oriental i els del Maresme. Per contra una àmplia zona, homogènia territorialment, mostra un descens accelerat dels seus efectius demogràfics: Alta Ribagorça, Pallars Jussà, Alt Urgell, Noguera, Ripollès i Garrotxa la conformen.

Finalment, un altre tret a destacar de la comparació dels creixements d'ambdós períodes és que, mentre les capitals i la majoria de les ciutats de les comarques amb un ascens accelerat mostren uns ascensos menors, o fins i tot descensos, que les seves restes comarcals; les comarques amb descensos, accelerats o desacelerats, mostren una situació inversa ja que les seves capitals comarcals tenen una més positiva evolució dels creixements de la seva població.

El període 1986-1991: estancament demogràfic i noves tendències de poblament

Les dades disponibles del Cens de 1991 mostren la superació de la frontera dels sis milions d'habitants a Catalunya i assenyalen la confirmació de les tendències demogràfiques anteriors, ja detectades a principis dels vuitanta, i de la consolidació d'uns canvis significatius en la

distribució territorial de la població, encara que d'una grandària molt menor que els ocorreguts en del període 1960-1975 però significatives.

Durant el darrer quinquenni es produí pel total de Catalunya un lleuger augment de la població. Els 5.978.638 habitants de 1986 augmenten fins els 6.059.494 de l'any 1991, amb un increment de la taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA) d'un 0,07‰ a un 0,27‰. Tot i mantenir-se la caracterització d'estancament demogràfic, reforçada per l'evolució molt positiva durant aquest segle de la població catalana, cal destacar aquest lleuger augment. El creixement de la població catalana durant aquest darrer quinquenni ha estat de l'ordre de 80.856 habitants, xifra sensiblement superior al creixement del quinquenni precedent que fou de 22.224. Però si la diferència en el volum del creixement és destacable el seu interès augmenta quan s'analitzen els seus components. Si els 22.224 habitants d'increment del període 1981-1986 foren el resultat d'un creixement natural de 117.364 i un creixement migratori negatiu de 95.140, durant aquest darrer quinquenni, els 80.856 habitants de creixement són el resultat d'un moviment vegetatiu de 45.834 i un migratori positiu de 35.022. Les diferències són clares i més enllà de la diferent grandària dels creixements es perfila un canvi en les tendències demogràfiques.

D'una banda el moviment natural descendeix molt significativament. La comparació entre els dos darrers quinquennis mostra una caiguda de més del 60%. Aquesta davallada es deu al descens de la fecunditat, que si bé manté la tendència assenyalada en el quinquenni precedent, ha superat les previsions més pessimistes, i ha situat l'ISF de Catalunya entre els més baixos d'Europa, només superats per algunes regions del nord d'Itàlia. Les causes d'aquest important descens rauen en diversos factors socio-econòmics i demogràfics dels quals destaquen el retard de l'edat de ser mare, els canvis en la relació de parella, el paper de la dona en la societat d'avui que situa en un escenari de conflicte la fecunditat i la maternitat amb la promoció professional i/o els estudis, i la ràpida variabilitat dels contextos econòmics. Tanmateix els nivells assolits en aquest descens són tan baixos que poden haver arribat al màxim, alhora que tot i mantenir-se els actuals nivells de fecunditat l'arribada de generacions plenes a l'edat de procreació en els propers quinquennis implicarà un augment del nombre de naixements.

Per altra banda el moviment migratori registra un canvi de tendència significatiu passant novament a ser positiu. La comparació entre els dos quinquennis significa una diferència de més de 120.000 efectius en el saldo migratori. Cal no oblidar que es refereix a saldos migratoris, és a dir la diferència entre els emigrants i els immigrants, i per tant el nombre de migracions ha estat més elevat. Aquest augment de la mobilitat residencial, especialment interior, delata la importància dels canvis en el poblament català en aquest quinquenni alhora que els seus orígens i destinacions mostren la lògica de la nova distribució territorial.

La distribució comarcal dels creixements de població durant el quinquenni 1986-1991 assenyala el manteniment de les tendències en la distribució territorial de la població iniciades en el quinquenni anterior. Apareixen unes característiques més desconcentrades de la població, tot i que es manté la diversitat dels creixements comarcals: s'avança en el desmembrament de la dualitat dels creixements, però també algunes comarques segueixen registrant uns valors, absoluts i relatius, molt regressius demogràficament. La desconcentració dels creixements de la població catalana que s'ha produït al llarg dels anys vuitanta no ha afectat a totes les comarques.

Junt amb el manteniment de les comarques actives del període anterior (Baix Penedès, en el quinquenni 1986-91 la de major creixement relatiu, Alt Empordà, Selva, Maresme i Vallès Occidental), destaca la incorporació en aquest grup del Baix Camp, Baix Empordà i Garraf, així com l'augment important, en termes de creixements absoluts, del Baix Llobregat i del Vallès Occidental. Les comarques de majors creixements ocupen una àrea amb continuïtat territorial que des del Baix Camp s'estén fins l'Alt Empordà, amb l'excepció del Barcelonès. Envoltant aquestes comarques s'estén una llenca de comarques amb creixements més lleugers, que s'eixampla en les comarques gironines. Junt al creixement del litoral i prelitoral destaca el creixement del Segrià, de les comarques del delta de l'Ebre i, de la faixa pirinenca, que malgrat ser lleuger, ja no es circumscriu només a la Val d'Aran sinó que s'estén per l'Alt Urgell, Cerdanya i Garrotxa i indica un canvi de tendència del creixement molt significatiu. Per contra, les comarques més regressives són altra vegada el Barcelonès, que de nou perd més de 70.000 efectius, i el Ripollès junt amb el Berguedà, la Noguera i, sobretot, el Pallars Jussà i el Priorat.

L'anàlisi per municipis assenyala, amb més detall, l'enfortiment de les tendències de poblament iniciades al quinquenni anterior. Així el procés de pèrdua de pes de la població resident a la regió metropolitana de Barcelona sobre la població catalana en la seva globalitat ha continuat: 71,16% al 1981, 70,74% al 1986 i el 70,38% al 1991.

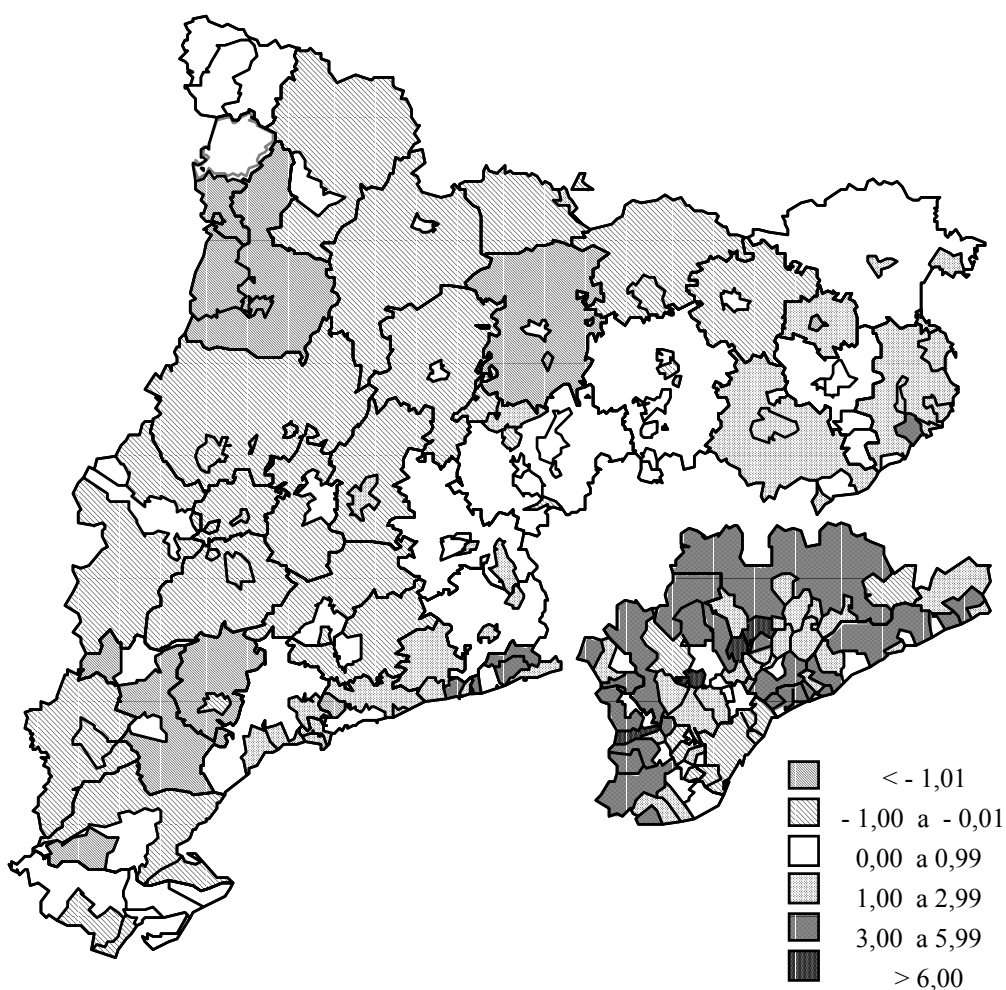
Junt al procés de desurbanització s'ha consolidat notablement la tendència a la suburbanització, això és, a localitzar-se els majors creixements de població en la perifèria de la regió metropolitana de Barcelona; mentre el pes de Barcelona municipi ha continuat minvant ja que al 1981 suposava el 28,46% de la població de Catalunya i al 1991 ha baixat al 27,12%. S'ha confirmat la tendència observada al quinquenni 1981-86 per la qual, tant la primera corona metropolitana (antiga C.M.B) com la segona, creixien amb menys intensitat després de rellevar a Barcelona en la distribució dels majors creixements al quinquenni 1975-81. És, però, aquesta segona corona la principal protagonista en el procés de reorganització interna que s'esdevé actualment a la regió metropolitana.

Aquesta idea es confirma a partir de la localització dels creixements. Tot i que els creixements absoluts màxims es concentren principalment en dues zones com són el delta del Llobregat i el Sud del Vallès Occidental i en menor mesura en altres franges com la part central del Baix Llobregat, la costa del Garraf i zones del Maresme. Cal assenyalar que si es tenen en compte els creixements relatius apareixen dues grans àrees que concentren els majors increments: d'una banda, un ampli sector des de la costa del Garraf cap al nord resseguint la frontera entre el Baix Llobregat, Alt Penedès i Vallès Occidental, i d'altra banda, tot un sector que, des del Vallès Occidental, inclou tot el Vallès Oriental baixant fins a la costa del Maresme. Així, les àrees del Vallès Occidental que més creixien al quinquenni anterior es veuen envoltades d'una veritable corona de creixements positius que encercla el nucli barceloní-vallesà. L'observació de la taxa de creixement anual acumulatiu palesa com aquest nucli, juntament amb l'Alt Penedès passen a un segon terme mentre que la franja centre-nord del Baix Llobregat i la zona de contacte entre el Maresme i el Vallès Oriental es dibuixen com a les àrees que localitzen creixements anuals importants, incloent-hi els màxims, que es donen recurrent les fronteres entre les comarques (Alt Penedès-Baix Llobregat d'una banda i Vallès Occidental-Oriental-Maresme d'altra).

És clar que apareixen nous elements en les pautes d'organització de la població a la Regió Metropolitana de Barcelona, ja que es produeix un rellevament en el procés de desconcentració de la població a partir del nucli central cap a la perifèria. Si bé fins ara, el pes

d'aquesta desconcentració havia recaigut sobre el Vallès Occidental i Maresme, al quinquenni 1986-91 aquestes comarques es veuen acompanyades per altres com el Baix Llobregat o el Vallès Oriental. Es tracta, no obstant, de determinades franges o sectors de territori que, malgrat articular-se en torn a les fronteres comarcals, poden ultrapassar igualment els límits administratius sobretot en dues zones de contacte: Vallès Oriental-Maresme i Baix Llobregat-Garraf. En l'explicació d'aquesta evolució recent i del que pot passar al futur cal tenir en compte dos elements: d'una banda, l'àmbit de la conversió de la segona en primera residència, i d'altra, el fet que, de forma paral·lela al procés de desconcentració general, es configuren a escala municipal petits àmbits de desconcentració sovint constituïts per un nucli important i els municipis propers: per exemple, Terrassa al Vallès Occidental i Granollers a l'Oriental.

Mapa 5: Taxa de creixement anual acumulatiu, 1986-1991

Font: Elaboració pròpia.

En la conurbació de Tarragona-Reus s'observa, però de forma molt més suau, un major dinamisme dels creixements de les perifèries, alhora que els creixements del Baix Penedès permeten la configuració d'una àmplia zona d'augment, que estructurats a partir de la línia de costa, arriben a connectar amb la regió metropolitana de Barcelona.

Dels nou municipis catalans majors de cent mil habitants cinc presenten creixements negatius i la resta obtenen taxes de creixement suaus. Lleida presenta la taxa més elevada

d'aquests reduïts creixements, amb una TCAA del 0,79%. Però en aquest cas el fet de disposar d'un terme municipal d'una grandària considerable li permet retenir a la capital del Segrià els augments poblacionals, mentre en altres ciutats els municipis de l'entorn són els que capten població al oferir un sòl residencial més competitiu i unes millors qualitats mediambientals.

El comportament dels creixements de les capitals comarcals és divers. Així el 33% presenten uns creixements notables, superiors al 1% anual, el 26% obtenen en aquests darrers cinc anys uns creixements molt suaus, entre el 0 i el 1% anual i, el 41% presenten taxes de creixement negatives. Aquest estancament i decreixement que presenten algunes capitals comarcals és un fet notori que trenca amb una tendència de concentració en unes capitals comarcals, no tant per la crisi d'aquestes sinó perquè les ciutats s'escampen sovint més enllà d'un terme municipal. El dinamisme dels creixements demogràfics de les restes comarcals i d'altres municipis, no capitals comarcals, és un fet a destacar. Així dels municipis majors de 5.000 habitants i que no són capitals comarcals són clarament majoritaris els que presenten creixements destacats: el 59% superen l'1% anual, en front dels que tenen taxes moderades, entre el 0 i l'1 %, el 25% i els que les presenten negatives, que són el 16% d'aquests municipis.

La diversitat de creixements de les ciutats catalanes no permet afirmar que el fenomen de la suburbanització sigui generalitzable en totes elles. Però, en tot cas, tot i la importància d'aquest fenomen en el conjunt de la regió metropolitana de Barcelona i en cadascuna de les ciutats grans que la constitueixen, la presència d'aquesta tendència de poblament més enllà de la megalòpoli barcelonina és un fet a destacar.

Aquestes tendències de poblament conformen, junt amb una gran mobilitat, tant residencial com obligada -d'estudi i de treball-, i consoliden el procés de metropolització del territori català; l'establiment d'unes mateixes relacions funcionals que fan que tot el territori català formi part del mateix sistema urbà. Tanmateix, si bé aquest procés s'escampa clarament ja més enllà de la regió metropolitana de Barcelona la seva implantació en el territori és diversa en la intensitat de les relacions que s'estableixen i heterogènia en la distribució espacial d'aquestes. El decreixement demogràfic de Barcelona, primer, i després del seu entorn metropolità, per emigració, és una de les principals causes dels creixements, per immigració, dels municipis més dinàmics d'aquest període i és un factor a destacar del procés de metropolització.

Per municipis destaca l'enorme creixement en aquest període de Palau de Plegamans amb una TCAA del 9,62%, de Corbera de Llobregat (8,19%), de Lliçà d'Amunt (7,49%) i de Sant Quirze del Vallès (6,93%). Per contra els que presenten les taxes més regressives són la Llagosta (-1,55%) i Tremp (-1,51%).

La comparació entre els creixements dels quinquennis 1981-1986 i 1986-1991 mostra com les comarques, sense algunes de les seves ciutats, que envolten la regió metropolitana de Barcelona, es mantenen com les zones amb ascens del creixement més accelerat. El semicercle format per les comarques del Baix Camp, Tarragonès, Baix Penedès, Alt Penedès, Garraf, Anoia, Bages, Osona, Selva, Gironès, Pla de l'Estany i Baix Empordà mostra una tercera corona de creixements que es consolida. Dins la regió metropolitana destaquen com àrees de creixements els municipis de la perifèria del Vallès Occidental, que són els de menor grandària poblacional, els del Vallès Oriental, els municipis occidentals i del nord del Baix Llobregat i els del Maresme. Per contra, l'àrea central de la regió metropolitana, Barcelona i

els municipis del seu entorn, esdevé una zona amb descens accelerat. La suburbanització s'ha consolidat amb claredat durant 1986-1991. El Segrià, el Montsià i la Val d'Aran són zones que mantenen en els dos quinquennis ascensos mentre, que una àmplia zona, homogènia territorialment i amb l'excepció de bona part de les seves capitals comarcals, indica en la comparació dels creixements un descens del seus efectius demogràfics.

La comparació dels creixements dels darrers quinquennis mostra la consolidació d'uns processos desconcentradors de la població, que actuen en diverses escales -nacional, comarcal i àdhuc municipal-, i que mostren una major heterogeneïtat de situacions respecte als creixements. Tot i que el procés de dualitat dels creixements demogràfics en el territori català s'ha afeblit tant per l'eixamplament significatiu de la zona més dinàmica com per la regressió dels creixements de la l'àrea central d'aquesta, el manteniment d'àmplies zones en regressió en l'interior del país no permet, ara per ara, afirmar que la desconcentració de la població afecti, encara que sigui amb intensitats diverses, el conjunt de Catalunya.

2. EL CREIXEMENT NATURAL

El moviment natural de la població està constituït per dos grans fluxos, els naixements i les defuncions, és a dir, les entrades i les sortides de la població provocades per raons biològiques. El primer flux constitueix el fenomen demogràfic anomenat natalitat. El segon, les defuncions, el fenomen de la mortalitat.

La diferència entre aquests dos fluxos origina el creixement natural de la població, el qual constitueix el factor primari de creixement o disminució de les poblacions; el segon ve donat pel moviment migratori, la diferència entre les entrades i sortides espacials d'una població identificada en un territori.

Quadre 2.1 Evolució del nombre de defuncions i de naixements, 1975 - 1990.

	Naixements		Defuncions		Creixement Natural	
	Total	Base 100	Total	Base 100	Total	Base 100
1975	110.612	100,00	45.966	100,00	64.646	100,00
1976	107.507	97,19	45.585	99,17	61.922	95,79
1977	105.034	94,96	44.455	96,71	60.579	93,71
1978	99.838	90,26	45.154	98,23	54.684	84,59
1979	91.308	82,55	44.169	96,09	47.139	72,92
1980	83.886	75,84	46.026	100,13	37.860	58,57
1981	76.986	69,60	46.462	101,08	30.524	47,22
1982	73.999	66,90	45.151	98,23	28.848	44,62
1983	68.001	61,48	46.990	102,23	21.011	32,50
1984	65.355	59,08	45.982	100,03	19.373	29,97
1985	64.381	58,20	46.773	101,76	17.608	27,24
1986	60.329	54,54	46.554	101,28	13.775	21,31
1987	58.120	52,54	46.786	101,78	11.334	17,53
1988	57.842	52,29	48.571	105,67	9.271	14,34
1989	56.849	51,39	50.159	109,12	6.690	10,35
1990	56.464	51,05	51.700	112,47	4.764	7,37

Font: elaboració pròpia.

En el cas de Catalunya, l'evolució del creixement natural durant els darrers quinze anys ve determinada pels canvis esdevinguts tant a la mortalitat com, especialment, a la natalitat. Pel que fa a la mortalitat s'observa un lleuger increment en el nombre de defuncions degut a que la millora dels nivells de la mortalitat, de la probabilitat de sobreviure a les diferents edats, ha quedat compensada per l'augment absolut de les defuncions provocat pel progressiu envelliment de la població. Si hom considera la natalitat, s'ha assistit a un fort procés de baixada dels nivells de fecunditat la qual cosa ha originat una important davallada del nombre de naixements.

La combinació entre un lleuger increment de les defuncions i la forta reducció dels naixements ha resultat en una caiguda dràstica del creixement natural de la població catalana, encara que ara per ara continua mantenint-se lleugerament positiu. Altrament dit, les possibilitats de creixement de la població catalana degudes a la seva dinàmica natural s'han reduït considerablement fins aproximar-se a un potencial de creixement natural nul i,

probablement, negatiu els propers anys. És una evolució força contrastada si és comparada amb períodes anteriors, especialment amb el vintenni 1950-1970.

Quadre 2.2. Taxes de natalitat, mortalitat i creixement natural (per mil)

	T.B.N	T.B.M.	T.C.N.
1975	19,55	8,12	11,42
1976	18,84	7,99	10,85
1977	18,25	7,72	10,53
1978	17,20	7,78	9,42
1979	15,60	7,55	8,06
1980	14,22	7,80	6,42
1981	12,94	7,81	5,13
1982	12,43	7,58	4,85
1983	11,41	7,89	3,53
1984	10,96	7,71	3,25
1985	10,78	7,83	2,95
1986	10,10	7,79	2,31
1987	9,70	7,81	1,89
1988	9,63	8,08	1,54
1989	9,43	8,32	1,11
1990	9,34	8,56	0,79

Font: elaboració pròpia.

La mortalitat

Quan hom estudia el fenomen de la mortalitat referit a un territori determinat, en aquest cas Catalunya, i en el context temporal actual, sovint es troba amb la situació d'haver d'explicar l'aparent paradoxa consistent en una millora efectiva de la mortalitat, reflectida en una puja contínua de l'esperança de vida, en oposició a un nombre de defuncions creixent. Així mentre que l'esperança de vida dels catalans d'ambdós sexes passava entre 1975 i 1990 de 74,21 anys a 77,29, un guany de més de 3 anys, el nombre total de defuncions creixia des de les 45.966 del primer any a les 51.700 de 1990, un 12,5% més. Potser la sensació paradoxal augmenti quan l'oposició no es fa entre esperances de vida i defuncions, sinó entre esperances de vida i taxes brutes de mortalitat (TBM), és a dir, un indicador relatiu de la proporció de persones que mor cada any. Llavors hom s'adona que la TBM, que era del 8,12‰ el 1975, mantenia una evolució històrica descendent de llarga durada fins arribar a un mínim absolut a la història de l'evolució demogràfica catalana el 1982 amb un 7,58‰. Ençà d'aquell any la taxa ha anat creixent i s'ha situat el 1990 al llindar del 8,56‰.

Què explica, doncs, aquestes contradiccions que s'observen a simple vista? Simplement és un efecte d'un canvi en l'estructura de la població propi de les societats occidentals: el progressiu envelliment relatiu de la població, no és res més que l'augment de la proporció de gent en edats adultes i velles sobre els joves i els nens. Com més edat té la gent la probabilitat de morir és més elevada, i, per tant, es produeixen més defuncions. Si la proporció de població adulta i vella s'incrementa, encara que no canviés el risc de morir, les defuncions augmentarien a l'igual que l'indicador relatiu primari, la TBM. En el cas català els riscos de morir, sintetitzats per l'esperança de vida, baixen i, malgrat això, les defuncions i la TBM s'incrementen, la qual cosa vol dir que el principal factor explicatiu de l'evolució actual -o de les diferències territorials- no és la millora o l'empitjorament de les condicions de vida sinó

l'envelliment o rejuveniment relatius de la població provocats, fonamentalment, per oscil·lacions de la natalitat (causa bàsica) i pels moviments migratoris (a nivell principalment local).

De tota manera, hi resta encara un component important de diferències de probabilitats de morir. La principal variable diferenciadora és el sexe. Actualment és normal que l'esperança de vida de les dones superi la dels homes en una proporció variable, però que a Catalunya el 1990 passava dels 7 anys, 80,79 anys de les dones contra 73,76 dels homes. Les raons d'aquestes diferències són múltiples i no és el lloc aquí per introduir una explicació aprofundida, però es pot dir que és producte d'una propensió diferent respecte les principals causes endògenes (tumors, malalties cardiovasculars...) i una exposició menor a les exògenes (accidents de circulació, accidents laborals...). La mortalitat diferencial per sexe té una incidència força important en el fort desequilibri per sexes que s'observa en els grups d'edat més vells.

El temps, en un període curt com el que s'utilitza en aquest estudi i, més encara, el sexe són les variables principals que produeixen diferències en la situació davant de la mort, sense tenir en compte l'edat. La variable territorial té cada vegada una importància menor i, ara per ara, Catalunya es pot considerar com un territori força homogeni pel que fa a les possibilitats de sobreviure per la seva població.

Quadre 2.3 Evolució de l'esperança de vida en néixer

	1976-1980		1990	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Barcelona	72,87	78,94	73,69	80,86
Girona	71,59	77,09	73,93	81,23
Lleida	72,79	77,24	75,06	80,55
Tarragona	72,16	77,11	73,52	80,31

Font: D. Devolder, "Tablas de mortalidad provinciales", Papers de Demografia nº 15, C.E.D.; Anàlisi de la mortalitat 1990, Departament de Sanitat, Generalitat de Catalunya

La màxima diferència d'esperança de vida pels homes era d'1,54 anys (Lleida 75,06 i Tarragona 73,52), però només de 0,92 anys per les dones (Girona 81,23 i Tarragona 80,31). El procés de convergència territorial queda clar en veure que les mateixes diferències el 1975 eren d'1,6 i d'1,66 anys respectivament.

L'evolució de les taxes brutes de mortalitat (TBM)

Per comarques, municipis de més de 5.000 habitants, capitals comarcals i restes comarcals només es pot comptar amb les taxes brutes de mortalitat; l'esperança de vida no tindria significació estadística en àmbits tan petits i una estandardització de la mortalitat no és possible a causa dels problemes ja exposats de subregistre de les defuncions. Tanmateix, com queda dit, la taxa bruta de mortalitat és un indicador demogràfic greument afectat per l'estructura per edats de la població i en el fons no fa més que reflectir el grau d'envelliment de la població. Com més alta és una taxa bruta de mortalitat, més envellida és la seva població i com més baixa és la taxa, més jove és la població. En la mateixa línia els augments en la TBM avui en dia gairebé sempre indiquen processos d'envelliment de la població en qüestió, mentre que, les disminucions de la taxa solen palesar processos de rejuveniment. Ara bé, no s'ha de descartar absolutament que variacions de la TBM no tinguin a veure amb variacions de

les condicions de mortalitat; el que passa és que la influència que tenen els canvis en l'estructura d'edats és superior, sobretot arrel de la davallada de la fecunditat; una situació contrària és encara observable en el primer període (1975-76 a 1980-81) quan en gran part de les unitats en procés d'envelliment que el 1975 tenien ja taxes elevades, la TBM decreix entre 1975-76 i 1980-81 tot demostrant que el factor disminució del risc de morir era superior al factor envelliment de la població.⁶

Quadre 2.4. Taxes de natalitat, mortalitat i creixement natural (per mil). Comarques

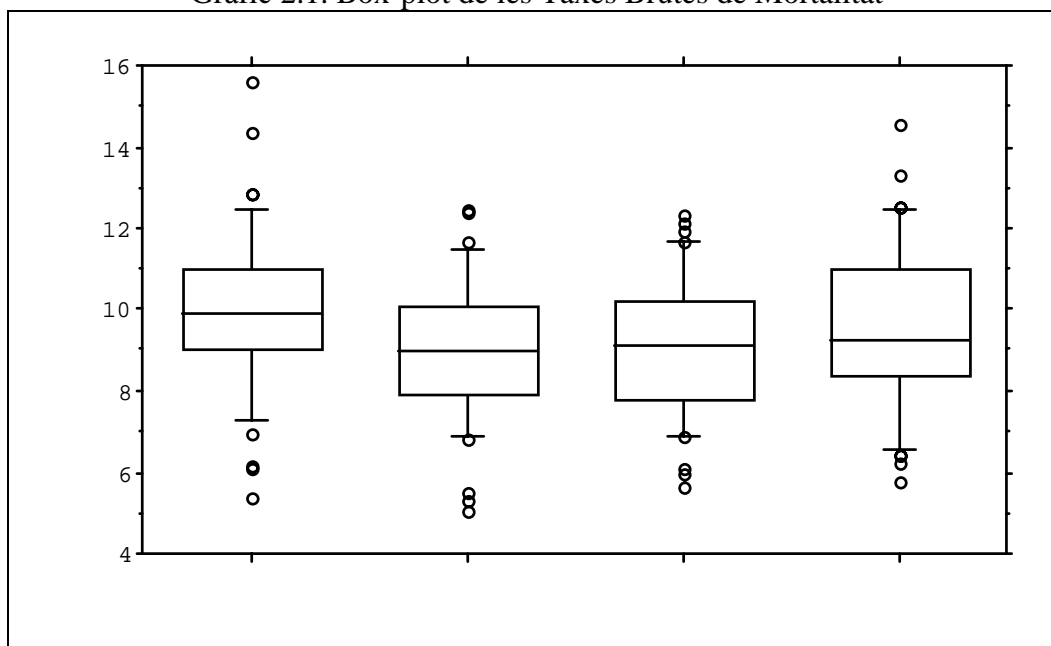
	Taxa bruta de mortalitat				Taxa bruta de natalitat				Taxa de creixement natural			
	1975-6	1980-1	1985-6	1989-0	1975-6	1980-1	1985-6	1989-0	1975-6	1980-1	1985-6	1989-0
Alt Camp	10.99	9.3	10.3	10.1	15.8	13.3	10.3	8.44	4.87	4.0	-0.01	-1.75
Alt Empordà	10.64	9.4	8.6	8.5	17.9	14.5	10.8	10.0	7.26	5.1	2.22	1.51
Alt Penedès	10.79	7.8	8.4	8.8	18.3	13.9	10.3	8.92	7.58	6.1	1.87	0.08
Alt Urgell	11.38	10.3	11.6	11.0	14.6	10.7	10.0	8.15	3.30	0.4	-1.56	-2.92
Alta Ribagorça	9.88	7.9	7.7	6.4	11.5	9.1	7.17	7.83	1.66	1.2	-0.55	1.42
Anoia	8.54	7.5	7.7	8.3	16.2	11.2	10.9	10.08	7.67	3.7	3.26	1.69
Bages	9.00	7.7	9.0	9.2	15.9	12.6	9.2	8.44	6.99	4.9	0.18	-0.82
Baix Camp	9.41	8.6	8.0	8.3	20.5	15.3	11.6	10.20	11.1	6.6	3.57	1.84
Baix Ebre	12.86	11.6	10.4	10.9	15.7	14.6	11.0	8.74	2.90	2.9	0.56	-2.16
Baix Empordà	10.40	9.5	8.5	9.3	18.3	13.8	10.7	10.37	7.96	4.3	2.21	1.02
Baix Llobregat	5.39	5.0	5.6	6.2	22.5	15.5	11.4	10.1	17.10	10.4	5.82	3.89
Baix Penedès	9.37	8.0	6.9	7.3	21.4	16.4	10.8	10.4	12.11	8.3	3.90	3.09
Barcelonès	8.12	8.5	8.3	9.2	19.7	12.2	9.60	8.47	11.59	3.7	1.25	-0.77
Berguedà	10.40	9.2	10.0	11.2	13.3	11.7	9.4	7.64	2.97	2.5	-0.63	-3.66
Cerdanya	9.06	8.5	9.4	9.1	15.4	11.3	9.47	9.28	6.38	2.8	0.00	0.12
Conca de Barberà	11.57	10.6	10.7	12.5	12.6	11.5	9.0	8.69	1.07	0.9	-1.74	-3.81
Garraf	9.25	8.5	7.7	8.8	20.7	15.4	11.4	10.4	11.46	6.9	3.68	1.58
Garrigues	11.89	11.4	12.3	12.4	11.7	10.6	8.66	7.57	-0.17	-0.7	-3.69	-4.92
Garrotxa	10.91	10.6	10.3	9.6	14.0	12.0	8.4	8.37	3.10	1.4	-1.90	-1.29
Gironès	9.46	8.6	7.7	8.3	20.4	16.2	11.2	10.56	11.02	7.6	3.49	2.24
Maresme	6.95	6.8	6.8	7.2	18.5	13.9	11.7	10.4	11.59	7.1	4.90	3.19
Montsià	10.41	10.0	9.8	10.3	15.6	13.5	9.76	8.92	5.25	3.5	-0.07	-1.47
Noguera	9.64	9.0	9.8	10.2	13.7	10.4	8.48	7.25	4.11	1.4	-1.34	-3.05
Osona	8.81	7.4	7.9	8.6	18.2	14.5	10.1	10.0	9.40	7.0	2.13	1.45
Pallars Jussà	11.57	10.9	11.9	14.5	9.2	8.7	7.20	5.99	-2.35	-2.2	-4.74	-8.59
Pallars Sobirà	12.18	12.3	9.6	12.5	8.5	7.0	7.2	7.57	-3.60	-5.3	-2.38	-4.98
Pla d'Urgell	9.69	8.0	9.1	9.1	13.8	11.4	10.0	8.59	4.16	3.3	0.94	-0.59
Pla de l'Estany	10.24	8.6	10.1	9.4	18.0	13.9	9.9	10.58	7.83	5.2	-0.19	1.19
Priorat	15.63	12.4	11.6	13.3	10.8	9.9	6.8	7.23	-4.83	-2.4	-4.88	-6.07
Ribera d'Ebre	12.87	9.9	10.1	11.8	15.6	13.1	10.3	7.94	2.73	3.2	0.15	-3.90
Ripollès	10.55	9.1	9.7	10.2	12.4	9.6	8.9	6.98	1.88	0.4	-0.78	-3.31
Segarra	10.40	10.5	10.8	11.2	10.3	9.0	8.21	7.89	-0.03	-1.4	-2.63	-3.32
Segrià	9.21	9.2	8.7	8.9	17.9	13.8	10.4	9.80	8.71	4.6	1.70	0.83
Selva	8.33	8.2	7.2	7.7	18.1	14.1	10.8	11.18	9.78	5.8	3.68	3.46
Solsonès	8.11	9.2	9.7	8.8	13.0	12.0	8.7	10.3	4.93	2.7	-0.97	1.48
Tarragonès	7.53	6.8	7.1	7.2	21.9	16.3	12.4	10.60	14.4	9.4	5.31	3.32
Terra Alta	14.33	12.4	12.1	12.2	10.7	10.9	8.5	6.53	-3.56	-1.5	-3.61	-5.72
Urgell	11.06	9.2	9.5	10.9	13.5	10.7	8.5	7.91	2.47	1.5	-1.00	-3.05
Val d'Aran	9.74	7.2	8.2	5.7	15.7	14.9	10.9	8.65	5.96	7.7	2.65	2.91
Vallès Occidental	6.19	5.5	6.0	6.6	20.1	15.0	11.8	10.36	13.9	9.5	5.73	3.69
Vallès Oriental	6.13	5.3	5.9	6.4	22.0	15.3	11.1	10.1	15.90	10.0	5.23	3.72
Catalunya	8.07	7.7	7.8	8.4	19.2	13.5	10.4	9.35	11.16	5.7	2.62	0.95

Font: elaboració pròpia

⁶ Possiblement, el qu succeeix, també, és que malgrat la recuperació de defuncions que hem efectuat, continuï donant-se un cert nivell de subregistre, a certes àrees, el que ha pogut portar a una davallada de la taxa.

L'evolució de les TBM de les comarques entre 1975 i 1990 pot ser estudiada mitjançant la comparació de la distribució de les taxes entre cada tall quinquennal. Entre 1975-76 i 1980-81 és possible observar com la majoria de les comarques redueixen les seves taxes brutes de mortalitat. La majoria dels descensos no superen els 2 punts per mil, apareixen una tendència fàcilment observable a que siguin les taxes superiors les que baixin més i hi hagi una tendència a l'estancament de les taxes més baixes. S'ha de pensar en la presència d'efectes dels canvis d'estructura per edats divergents: mentre en les zones rurals i de muntanya (amb les TBM més altes) entren en una etapa d'estancament de l'emigració i, per tant, s'atura en certa mesura el procés d'envelliment progressiu de la seva població, a les zones urbanes (amb TBM mínimes) es registra la pràctica desaparició de la immigració i comença, doncs, un relatiu envelliment ajudat per la baixa de la natalitat. Ja entre 1980-81 i 1985-86 la majoria de comarques augmenten la seva TBM (25 de 41 comarques) encara que d'una manera moderada. Es pot dir que l'efecte envelliment domina ja sobre l'efecte reducció de probabilitats de morir com a explicació de les variacions de la TBM, i que tal situació és més intensa en les comarques que inicien ara l'envelliment de la seva població (amb una TBM per sota del 6‰). La dinàmica subjacent en el darrer període, fins 1990, apunta a un agreujament de l'envelliment, que continua essent important a les àrees antigament immigratòries i és menys acusat a les comarques que comptaven amb una estructura per edats més equilibrada, és a dir les properes a la mitjana de Catalunya (taxes entre 7,5 i 9‰).

Gràfic 2.1. Box-plot de les Taxes Brutes de Mortalitat

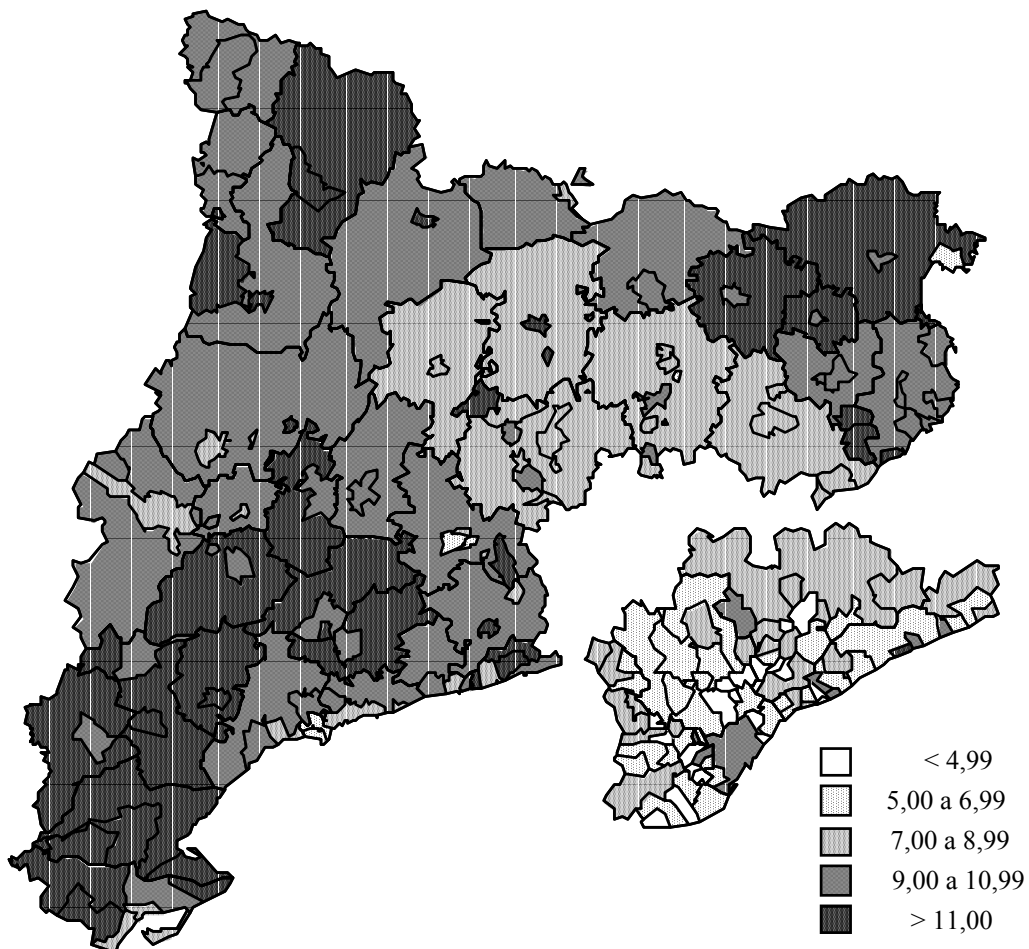

Com a comentari general es pot dir que entre 1975 i 1985 es produeix un efecte de concentració de tots els valors de les TBM comarcals en combinació amb una petita dispersió dels valors que se situaven a prop de la mediana. En el darrer quinquenni, hi ha hagut una forta reestructuració de la distribució, ja que ha augmentat la dispersió de les taxes més altes, s'ha donat una concentració de les TBM immediatament per sota de la mediana i s'ha produït un increment de la dispersió de les taxes més baixes. Encara que tota la distribució s'ha mogut cap a valors superiors, la mediana gairebé no ho ha fet (9,24‰ el 1989-90 davant el 9,1‰ del 1985-86). En definitiva, la tendència actual es dirigeix cap a un augment en el recorregut de la dispersió i en l'increment de la irregularitat, just la tendència contrària als períodes anteriors.

Les diferències territorials de la taxa bruta de mortalitat

L'estructura territorial de la mortalitat a Catalunya cap a 1975-76 pels municipis de més de 5.000 habitants, capitals comarcals i restes, com es desprèn del que s'ha comentat fins ara, reflectia una situació dual: zones emigratòries i envellides davant de zones immigratòries i joves.

Mapa 6: Taxa bruta de mortalitat, 1975-1976

Font: Elaboració pròpia.

Així les TBM més baixes de Catalunya se situen allà on les estructures de població estaven fortament afectades per la immigració. Algunes dades faran més expressiva aquesta afirmació. Les 25 unitats territorials amb TBM més baixes són, totes elles, municipis de la Regió Primera al voltant de Barcelona. Si s'amplia a 50 el líndar són 45 les unitats pertanyents a la Regió Primera de les quals dues són les úniques restes comarcals presents, les del Maresme i Vallès Occidental. Per contra de les cinquanta unitats amb una TBM més alta, vint-i-tres són restes comarcals. Les àrees de baixa taxa de mortalitat són fàcilment identificables: la ja esmentada Regió Primera i alguns municipis urbans de la resta de Catalunya. Al voltant de la mitjana de Catalunya se situen, sobretot, les comarques industrials de l'interior com ara el

Bages, Osona i Berguedà, a les que caldria afegir el Solsonès. La resta de comarques, preferentment rurals i de muntanya, mostren les taxes més altes essent possible distingir tres nuclis: comarques occidentals del Pirineu, el nucli Garrotxa-Pla de l'Estany-Alt Empordà, i el més consolidat, el que reuneix les comarques de les terres de l'Ebre i algunes comarques situades més al nord (Garrigues, Urgell, Conca de Barberà i Alt Camp).

Entre 1975 i 1990 és possible trobar un altre cop un comportament dual en les pautes d'evolució. Malgrat que la TBM del conjunt de Catalunya ha augmentat de 8,07 a 8,40‰, la majoria de les comarques (26) la disminueixen. Ara bé, s'ha de tenir en compte que el valor de la comarca és la suma de les restes i dels municipis urbans. Si es consideren les restes comarcals són 21 les que tenen una TBM menor al 1989-1990 respecte del 1975-1976. Hi ha un patró territorial lògic. Augmenten la taxa les comarques més poblades de Catalunya, les de la Regió Primera, les comarques industrials del Bages i del Berguedà més un grup de comarques de muntanya i de l'interior més rural de Catalunya: Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Cerdanya, Solsonès, Noguera, Segarra, Conca de Barberà i Garrigues. És a dir, allà on l'envelliment és més acusat o la velocitat d'envelliment és més gran.

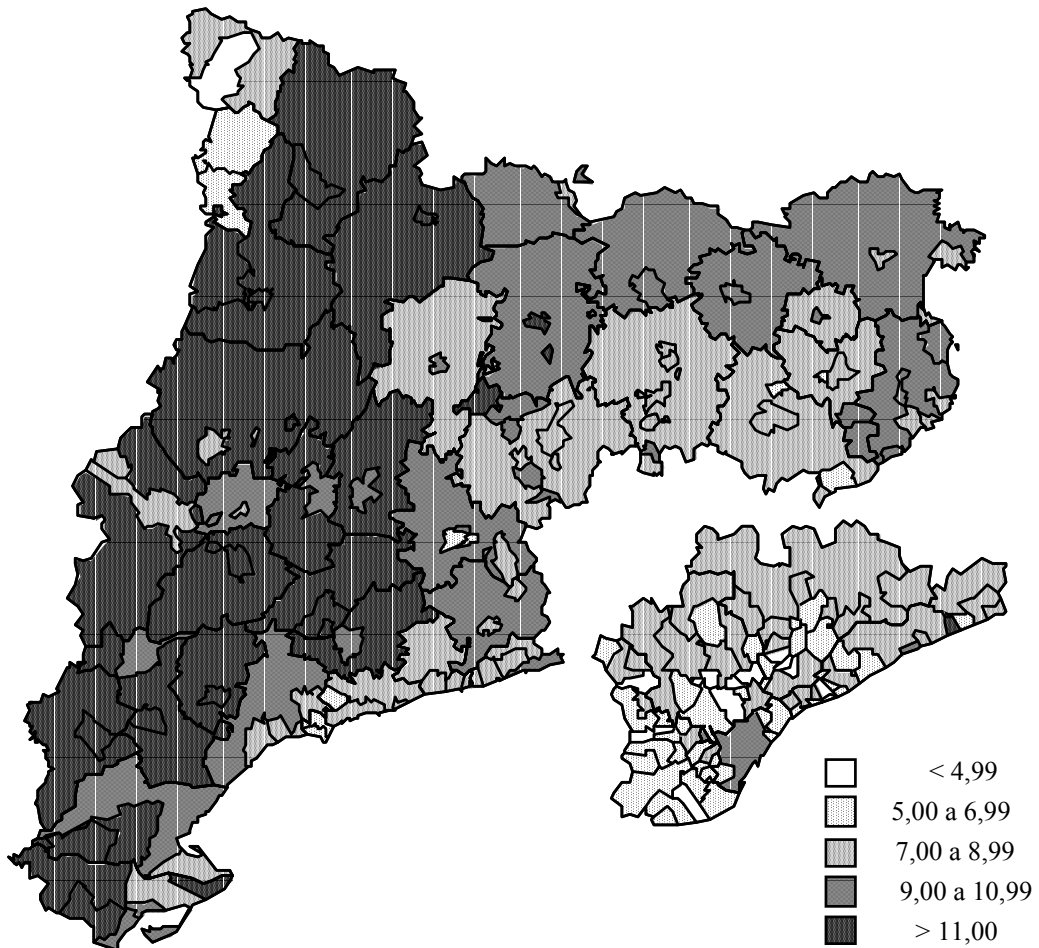
Pel que fa a l'evolució més recent, durant el darrer quinquenni, es poden fer les següents matisacions. Caldrà contextualitzar les idees que segueixen amb el comportament de Catalunya que el 1989-90 té una TBM del 8,40‰, amb un increment a l'últim quinquenni del 7,55%. A hores d'ara són molt poques les unitats que tenen una TBM per sota del nivell 5‰. Totes elles són municipis que se situen a la segona corona metropolitana de Barcelona: Abrera, Barberà del Vallès, Cerdanyola del Vallès, Santa Perpètua de Mogoda, Montmeló, Montornès del Vallès i Parets del Vallès. Estan caracteritzats per ser els llocs de recepció dels migrants procedents de la desconcentració del municipi de Barcelona i la seva primera corona, però amb un fort component de gent jove producte d'una història immigratòria clàssica en els seixanta i setanta. Un altre grup, format pels municipis de Corbera de Llobregat, Premià de Dalt i Sant Quirze del Vallès, a més de Vielha e Mijaran, també tenen una taxa inferior al 5‰ però, a més, han vist una reducció durant el quinquenni inferior al 15%; es caracteritzen per haver tingut un canvi sobtat de l'estructura de població, és a dir, una història immigratòria més recent.

Altres unitats amb una reducció inferior al 15% indiquen canvis considerables de l'estructura favorables a la reducció de la TBM sigui quin sigui el seu nivell. Hi ha presència de municipis de la Regió Primera (Cervelló, Vallirana, Alella i Palau de Plegamans) més la resta comarcal del Garraf també inscrit en els moviments migratoris intrametropolitans. Constantí i la resta del Tarragonès semblen testimoniar una situació similar en relació a Tarragona. La resta són municipis urbans escampats per tota Catalunya: la Seu d'Urgell, el Pont de Suert, Roda de Ter, Sort, Cervera i Anglès. Un cas a part és la resta comarcal del Solsonès, que a causa de la seva migradesa poblacional pot tenir problemes de significació de les dades estadístiques que poden respondre més a una certa aleatorietat.

Pel que fa a les evolucions negatives sembla que hi ha poca correspondència entre una taxa molt alta i una evolució molt negativa, si més no la mateixa que entre taxa molt baixa i evolució molt negativa. Només dues àrees compleixen la primera relació, i són les restes comarcals dels dos Pallars. Reflecteixen una situació d'envelliment força consolidada i en agreujament progressiu. Les zones d'envelliment més elevat han de venir representades per aquelles àrees amb una taxa bruta superior al 12‰: hi entren la divisòria entre la costa tarragonina i la vall del Segre, els esmentats Pallars, i alguns municipis molt concrets. Les àrees amb evolució molt negativa, variació superior al 30%, donen idea d'on és, ara per ara,

més forta la velocitat d'envelliment. Així, a part dels dos Pallars, s'ha de comptar la resta comarcal del Baix Empordà, alguns municipis metropolitans (Abrera, Montgat, Barberà del Vallès, Cerdanyola del Vallès i Sant Celoni) i altres municipis urbans no especialment dinàmics durant els darrers anys: Santa Margarida de Montbui, Súria, la Bisbal d'Empordà, Centelles, Torelló, Lloret de Mar i Santa Coloma de Farners.

Mapa 7: Taxa bruta de mortalitat, 1989-1991

Font: Elaboració pròpia.

Com a resultat del que s'ha dit, el mapa de 1989-90 mostra a primera vista una situació d'ascens de la TBM arreu del país, producte d'un envelliment generalitzat. Només poden ressaltar-se algunes àrees amb evolució evidentment contrària: les comarques de la Garrotxa, el Pla de l'Estany i l'Alt Empordà, alguns municipis metropolitans i punts concrets del sud (resta del Baix Ebre, Deltebre). Però moltes de les unitats que semblen haver-se estancat en una taxa de mortalitat alta han tingut una dinàmica més rica, producte de la interrelació entre envelliment i reducció de les probabilitats de morir de la qual cosa se'n deriva sovint una petita reducció de la TBM al llarg dels darrers quinze anys, encara que actualment domina l'evolució negativa producte de l'envelliment de la població.

La natalitat.

El primer fet a destacar pel conjunt de Catalunya és el continuat i intens descens del nombre de naixements de 1975 ençà. L'any 1975 van néixer a Catalunya un total de 110.612 infants. Des de llavors el descens és d'una magnitud tal que s'ha arribat a la xifra de 56.464 naixements com a dada de l'any 1990. És a dir, en aquests moments estan naixent pràcticament la meitat de nens que fa quinze anys, concretament només un 51,05%. La reducció dels naixements ha tingut com a conseqüència un descens de la natalitat de la població i reflex d'això és l'evolució de les taxes brutes de natalitat: d'un 19,55‰ el 1975 a un 9,34‰ el 1990. És a dir, es produeix una reducció de la capacitat de renovació del seu efectiu poblacional per la base de la piràmide.

La reducció dels naixements i de la natalitat té com a primer motiu la reducció en el nombre de fills per dona, és a dir, és producte d'un descens de la fecunditat. Les explicacions cal cercar-les dintre del mateix fenomen de la fecunditat i del seu context causal i no en transformacions en l'estructura de la població. Allò evident és que aquesta reducció respon a una decisió conscient de la dona i de la parella. La reducció de la natalitat és producte d'una voluntat existent de reduir el nombre de fills o, si més no, de retardar el moment de tenir-los. Un fet que s'ha de tenir en compte en comparar aquests darrers anys amb d'altres èpoques és que actualment s'han difós els mitjans per a transformar les decisions o desitjos reproductius en realitats reproductives: la dona (i la parella) pot regular més o menys satisfactòriament el nombre i el calendari de naixement dels seus fills.

En aquest estudi no ha estat possible el tractament aprofundit de l'índex sintètic de fecunditat (ISF), però és de suposar que l'evolució de l'ISF, com a indicador conjuntural de la intensitat de la fecunditat, serà paral·lela a l'evolució negativa dels naixements i de la taxa bruta de natalitat (TBN), ja que no hi ha hagut canvis essencials en el pes de les dones en edat fecunda sobre el total de la població al llarg dels darrers anys. Així, el darrer ISF que ha estat possible calcular, el del bienni 1987-88, dona una xifra d'1,3 fills per dona, per sota encara de l'1,4 calculat per l'any 1985-86. Val la pena recordar els nivells de l'ISF al començament de l'actual davallada: 2,7, que era dels més elevats d'Europa, el 1975 i ja 1,9 fills per dona el 1981.

El descens de la fecunditat, així com el canvi d'altres indicadors, com ara el retardament de l'edat mitjana a la maternitat, van coincidir a Catalunya amb l'inici de la crisi econòmica dels setanta. Això va fer que les primeres explicacions atribuïssin a l'esmentada crisi la responsabilitat del descens, sobretot perquè els més afectats eren els joves, els quals endarrerien la seva emancipació, la seva unió en parella, principalment en matrimoni, i, per tant, l'inici de llur etapa reproductiva.

Una de les conclusions que es podran apuntar d'aquesta recerca és que els canvis esdevinguts ultrapassen temporalment l'estricta període de la crisi econòmica. El descens de la fecunditat ha continuat durant els suposats anys de bonat econòmica des del 1985 fins al 1990. S'han d'assajar, doncs, nous tipus d'explicació.

Darrerament s'ha incrementat l'esforç en la investigació dels canvis paral·lels de les estructures familiars i socials. Una aportació força interessant és la del demògraf holandès

Van de Kaa⁷, sistematitzada i completada pel belga Lesthaeghe. Segons aquest marc teòric Catalunya es trobaria en aquests moments en el segon estadi d'una anomenada "segona transició demogràfica". La teoria de la "segona transició demogràfica" explica la darrera evolució de la nupcialitat i la fecunditat al món occidental en el context d'una reformulació del tipus de parella a través de la millora de la qualitat de les seves relacions i llur igualació progressiva. Estaríem immersos dins d'un procés de transformació de les estructures familiars i d'aparellament que seria posterior cronològicament al descens de la fecunditat i al retardament de l'edat mitjana al matrimoni. Una tercera etapa significaria ja la recuperació de les taxes de fecunditat, sobretot a partir de l'augment de la fecunditat de les dones majors de 30 anys. És a dir, la recuperació de la fecunditat, essent necessària també una situació d'estabilitat econòmica i social, passa per la transformació del model matrimonial vers una flexibilització de les possibilitats acceptades socialment de convivència i de tenir fills. La petita recuperació de la fecunditat, en primer lloc en dones de més de 30 anys, en el conjunt europeu prova que la paternitat encara és valorada per les parelles que més patiren el procés de transformació, precisament quan s'estaven constituint. És en aquest context que països com ara Suècia han pogut recuperar la seva fecunditat fins valors per sobre ja de 2 fills per dona.

Les darreres dades disponibles no ajuden gaire a confirmar tot aquest seguit d'hipòtesis, la qual cosa obligaria a treballar amb indicadors de fecunditat més fins, tot i això quelcom pot ser dit a partir de l'observació de l'evolució de la taxa bruta de natalitat entre 1985 i 1990. Certament continua davallant, però s'ha de destacar que la velocitat de descens ha disminuït considerablement. S'ha passat d'una taxa de 10,78‰ a una altra de 9,34‰, un punt per mil de baixada en cinc anys, quan entre els deu anys que van de 1975 a 1985 va ser aproximadament de 9 punts. Així doncs s'havia arribat a un nivell extremadament baix en comparació amb la situació del context europeu. Aquest alentiment de la davallada duu a pensar que les transformacions socials al voltant del descens de la fecunditat estan en procés d'estabilització i que l'etapa de caiguda de la fecunditat pot estar a punt de cloure. Una altra cosa és que localment la natalitat pugui continuar davallant per raons de canvis d'estructura, o per situacions concretes desfavorables.

Quadre 2.5. Evolució de les taxes específiques de fecunditat, 1975 - 1988

	1975	1981	1986	1988
15-19	21,7	21,7	13,1	10,4
20-24	151,9	106,0	64,0	51,1
25-29	188,3	129,3	113,3	105,8
30-34	110,3	73,6	68,3	68,7
35-39	53,4	33,5	27,8	25,0
40-44	17,6	10,4	7,5	5,6
45-49	1,6	0,8	0,3	0,3
ISF	2,72	1,88	1,47	1,33
EMM	28,24	27,88	28,48	28,71

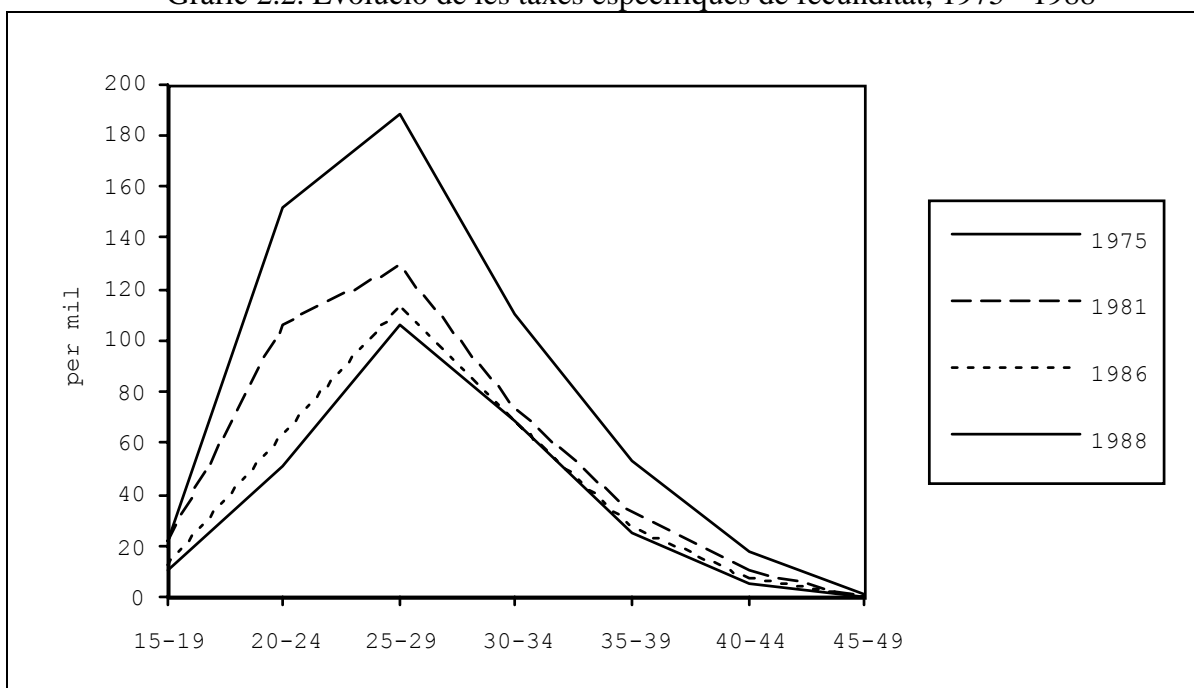
Font: A. Cabré i I. Pujadas, "La fecunditat a Catalunya des de 1922: anàlisi i perspectives", Papers de Demografia n°20, C.E.D.; 1988, elaboració pròpia.

⁷ Van de Kaa, D. "The second demographic transition revisited: Theories and expectations", ponència presentada al simposium sobre Population Change and European Society, European University Institute, Florència, Itàlia, 7-10 desembre de 1990.

Una breu referència a l'estructura de la fecunditat femenina per edats pot ajudar a comprendre la naturalesa de la davallada de la fecunditat, anticipant algunes de les idees que seran repeses al final d'aquest apartat. El principal tret a destacar és que el moment de baixada de la fecunditat a totes les edats va esdevenir entre 1975 i 1981. Totes les edats es van veure afectades per l'advers context, especialment econòmic, de l'època. A partir de la darrera data es comencen a observar comportaments diferencials. Mentre que les edats més joves continuen essent protagonistes d'una important davallada, les dones majors dels 30 anys resisteixen en els nivells assolits en l'inici dels vuitanta. Per tant, es pot dir que hi ha hagut des de 1975 tant una reducció en la intensitat de la fecunditat com un retardament del moment de tenir els fills. Quin dels dos mecanismes és el més important és la clau per apuntar una evolució de futur.

Si una cosa caracteritza a les comarques de Catalunya pel que fa a la fecunditat és l'homogeneïtat territorial. En l'actualitat es pot dir que el comportament reproductiu és força similar arreu. Així, si hom observa les darreres dades fiables de l'ISF, les de 1985-86, a nivell comarcal, la distància entre la comarca amb un valor màxim i la que el té mínim és d'1,6 a 1,2, Baix Ebre i Priorat respectivament. És possible encara trobar una petita tendència a què la costa i les comarques més urbanitzades tinguin un ISF superior que l'interior, essent la muntanya on es registren els valors més baixos. Això foren restes de tendències del passat recent. Tanmateix és perfectament vàlid constatar el fet que apuntàvem al començament del paràgraf: a Catalunya predominen uns nivells de fecunditat pràcticament idèntics arreu del territori. Un altre fet que cal tenir en compte és que totes les comarques han experimentat un descens de la natalitat.

Gràfic 2.2. Evolució de les taxes específiques de fecunditat, 1975 - 1988

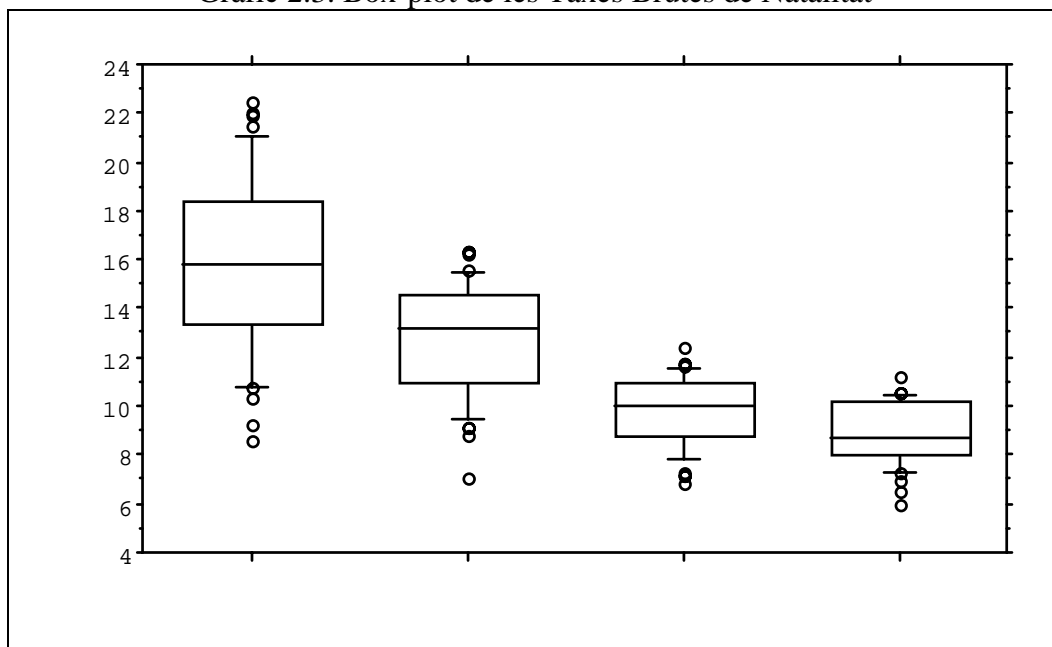
L'evolució de les taxes brutes de natalitat

Pel que fa a les taxes brutes de natalitat les diferències territorials que apareixen en una anàlisi des de 1975-76 són degudes cada vegada en major mesura a la presència d'estructures d'edat heterogènies, i a l'existència de percentatges alts de solteria definitiva en algunes comarques que tenen un extremat desequilibri entre sexes. El 1975-76, però, era possible

trobar diferències en quant a la fecunditat força evidents, per la qual cosa la variabilitat de les TBN reflectia, també, aquests comportaments diversos. Així els valors se situen en general entre 11 i 21‰. La distribució és força normal trobant-se la mediana exactament en el valor 15,76‰. Aquest valor contrasta amb el propi del conjunt de Catalunya, és a dir, la mitjana ponderada de les taxes de les comarques, que és del 19,24‰. Això no vol dir res més que, en promig, aquelles comarques amb més pes poblacional tendeixen a tenir unes taxes brutes de natalitat més elevades. Aquesta circumstància es repeteix en els quatre talls temporals considerats. La raó és que quan hi havien diferències d'intensitat de la fecunditat significatives entre les comarques, eren les més poblades les que comptaven amb una fecunditat superior; igualment si el que la TBN reflecteix és un efecte d'estructura són les comarques més poblades les que alhora són més joves.

En el tall 1980-81 és possible comprovar un descens tant del nivell com de la dispersió de la taxa. La mediana se situa ara una mica per sobre del 13‰ mentre que la immensa majoria dels casos es troba entre els llindars del 10 i el 15‰. En comparació amb el tall anterior davallen més aquelles comarques que abans presentaven taxes superiors a la mediana. És l'efecte del descens fort i sobtat de la fecunditat. Com a conseqüència immediata la dispersió minva d'una manera evident. Es poden assenyalar alguns trets estadístics que ajuden a comprendre aquest fenomen de davallada i concentració: el nombre de comarques que estaven per dessota del 10‰ eren 2 el 1975-76 i 6 el 1980-81. Però el nombre de comarques per sobre del 15‰ eren 25 en el primer moment i només 7 el 1980-81. La davallada més forta va tenir lloc a l'extrem superior de la distribució. Una altra dada il·lustrativa és que totes les comarques que tenien el 1975-76 una TBN superior o igual al 18‰ davallen com a mínim quatre punts, mentre que aquelles que no arribaven al 12‰ baixen com a mitjana un punt.

Gràfic 2.3. Box-plot de les Taxes Brutes de Natalitat

Aquesta tendència té lloc gairebé igual entre els talls 1980-81 i 1985-86. Així en el segon moment ja no hi ha cap comarca per sobre del nivell 15‰, mentre que les que no depassen el 10‰ arriben ja a 19, gairebé la meitat. De fet el valor de la mediana de 1985-86 és del 10,05‰. Si aquesta xifra és comparada amb el nivell del conjunt de Catalunya (és a dir, la

mitjana de les comarques ponderada per llur població), 10,43‰, es troba que són molt més semblants que en el 1975-76: la tendència que siguin les comarques més poblades les que tinguin una TBN superior està força esmorteïda però encara existeix.

Pel que fa al darrer període, 1985-86 a 1989-90, el nivell assolit per les comarques és ja tan reduït que els decreixements esdevinguts són, en comparació amb els moments anteriors, força mesurats. Les reduccions superen en pocs casos els dos punts, mentre que un nombre significatiu de comarques, cinc, compten amb una TBN superior al segon tall temporal. Un tret nou apareix: són les comarques situades al mig de la distribució les que més redueixen la seva taxa; per contra, les comarques situades a la part superior de la distribució davallen poc, mentre que tres de les quatre comarques amb taxes més baixes el 1985-86, inferiors al 8‰, les incrementen (Alta Ribagorça, Pallars Sobirà i Priorat). Com a resultat d'això, la distribució monomodal dels tres primers períodes passa a ser bimodal al 1989-1990 (essent els valors modals entre 8 a 9‰ i 9 a 10‰), la mediana de la distribució el 1989-90 ha baixat més que els seus límits superior i inferior, augmenta la concentració de comarques en la part inferior de la distribució i, més encara, apareix un nivell inferior, al voltant del 6‰, a partir del qual els descensos són poc probables, tenint en compte que es parla dels conjunts comarcals on es compensen les evolucions dels municipis urbans i les restes comarcals més rurals.

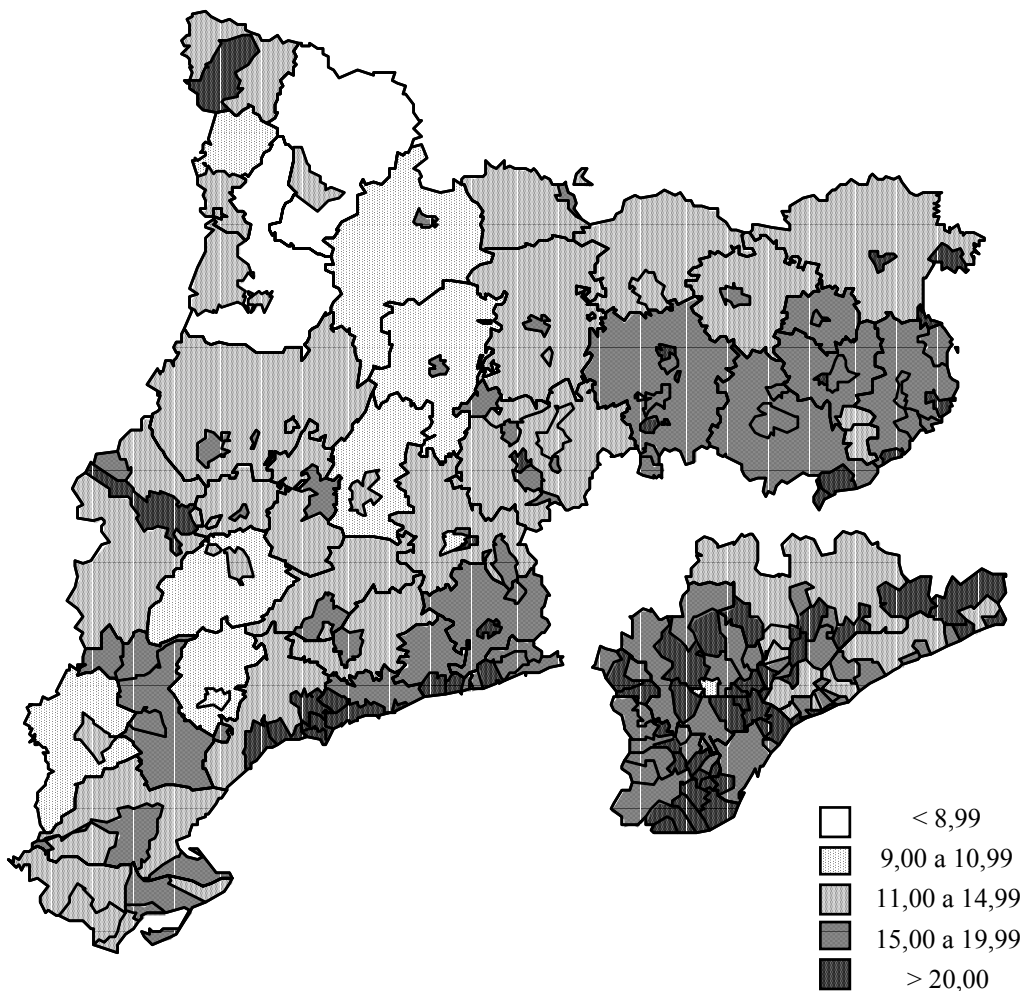
Les diferències territorials

Si hom contempla el mapa corresponent en el punt de sortida, 1975-76, quan les diferències entre les taxes eren més evidents, és possible adonar-se dels grans trets estructuradors de la fecunditat sobre el territori. Sorgeix una estructura dicotòmica que ajuda a definir aquesta plasmació espacial: industrial en oposició a agrari, urbà en oposició a rural, costa en oposició a interior són realitats que esdevenien correlacionades amb alta natalitat en oposició a baixa natalitat. Hi ha una divergència certa en els nivells de fecunditat explicable per les diferents situacions productives i socio-econòmiques existents. Però més important encara per explicar les diferències en la natalitat és la diversitat d'estructures poblacionals. Són les zones urbanes i industrials les que tenen estructures d'edat de la població més joves i també equilibrades entre tots dos sexes, la qual cosa facilita la generalització del matrimoni. Per tant, el nombre dels naixements en relació a la població tendeix a ser superior. Com és evident l'origen de l'heterogeneïtat pel que fa a les estructures d'edat i sexe es troba en les migracions. Les àrees immigratòries (ahora urbanes i industrials, però també turístiques) són les àrees més joves i les àrees emigratòries les més envellides i desequilibrades. És a dir, es poden afegir les dicotomies àrees d'immigració en oposició a àrees d'emigració, o també àrees joves enfront a àrees envellides, a les esmentades anteriorment.

Les comarques que han tingut un descens superior entre 1975-76 i 1989-90, com s'ha dit aquelles que començaven el període en estudi amb taxes superiors, se situen en el sector urbà i costaner que reuneix les comarques del voltant de Barcelona (Regió Primera) amb les del triangle Tarragona-Valls-Reus, incloent-hi les comarques de l'Alt i Baix Penedès i Garraf. Totes aquestes comarques, a les que s'afegeixen el Gironès i la Val d'Aran, tenien el 1989-90 una TBN que era inferior a la meitat de la de 1975-76. Només les comarques que presentaven una natalitat prou baixa el 1975-76, en part per problemes d'estructura d'edat i mercat matrimonial, i en part per diversitat de nivells de fecunditat, han patit un descens menys acusat. Les més significades en aquest sentit són les comarques, totes elles rurals i d'estructures productives força tradicionals, del Pallars Sobirà, el Solsonès i la Segarra. Per

una altra part un repàs a les diferències en el darrer quinquenni (1985-86 a 1989-90) mostra com són les comarques tarragonines (concretament, Alt i Baix Camp, Tarragonès, Ribera d'Ebre, Baix Ebre i Terra Alta) les que encara presenten un descens significatiu, per sobre del punt i mig en la taxa. El fet que siguin aproximadament les mateixes que presenten els ISF a 1985-86 més alts de Catalunya fa pensar que es tracta encara d'un reajust en els nivells de fecunditat, més que canvis estructurals de la seva població. D'altres comarques en una situació semblant són el Pla d'Urgell, l'Alt Urgell, la Val d'Aran, el Berguedà i el Ripollès.

Mapa 8: Taxa bruta de natalitat, 1975-1976

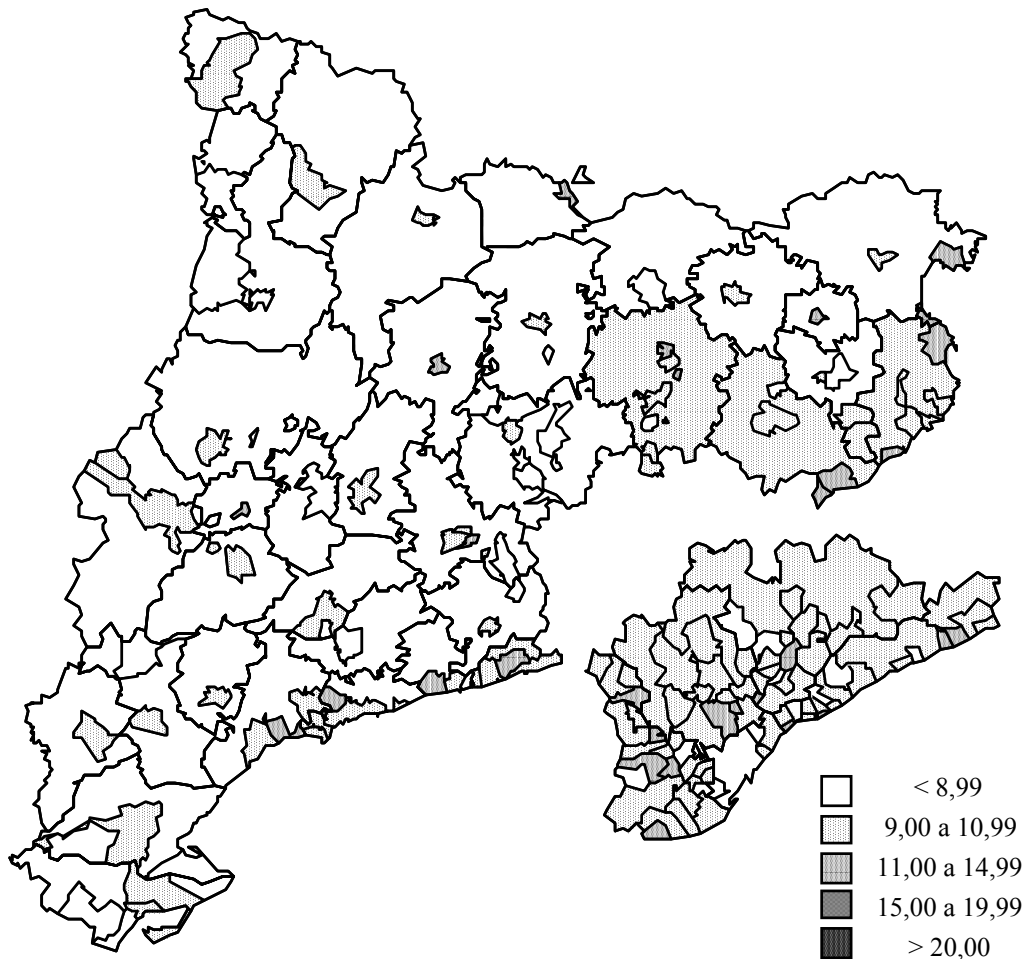

Font: Elaboració pròpia.

Ara bé, en descendir al nivell de les comparacions a petita escala és possible adonar-se d'un altre tret característic de l'estructura territorial catalana de la natalitat: la divergència entre les taxes de natalitat corresponents als municipis urbans davant les seves respectives restes comarcals, les quals poden ser identificades com els sectors més rurals i envellits. El comportament esperable és que les restes comarcals tinguin una TBN inferior a la dels municipis urbans per raons estructurals que s'han esmentat diverses vegades. La comprovació d'aquesta hipòtesi amb les dades de 1975-76 i 1989-90 ofereix un panorama en evolució. S'ha utilitzat la taxa global de fecunditat (TGF) que dóna una informació més acurada sobre

fecunditat que la taxa bruta. El grau de compliment del supòsit en el primer moment era força elevat i les excepcions tenen una lògica territorial explicable. Un primer grup engloba aquelles comarques que configuren l'àrea d'influència directa de Barcelona (Alt Penedès, Baix Llobregat, Garraf, Vallès Occidental i a les quals es podria afegir Anoia) on predomina la varietat i la complexitat de situacions. Un segon grup fora format per les comarques gironines de Gironès, Pla de l'Estany, Ripollès i, en menor mesura, Baix Empordà i Selva, caracteritzades per disposar d'unes àrees rurals encara força equilibrades, dinàmiques i en fase de modernització de les seves estructures econòmiques i, al mateix temps, tenir una xarxa urbana poc afectada pels trasbalsos estructurals provocats per les onades immigratòries. El darrer grup vindria configurat per diverses comarques de les terres de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Priorat i Ribera d'Ebre) en les quals la contradicció amb la regla és gairebé total.

Mapa 9: Taxa bruta de natalitat, 1989-1990

Font: Elaboració pròpia.

Ara bé, el 1989-90 significa un canvi considerable. L'excepció metropolitana s'ha consolidat com a resultat dels canvis esdevinguts en la distribució de la població per un increment dels moviments migratoris des de les grans ciutats als petits nuclis que les envolten; s'hi han afegit les comarques del Vallès Oriental i el Maresme, mentre que aquesta i el Baix Llobregat contradiuen ja totalment la regla. Aquest grup s'hi podria afegir, a més, la comarca del Baix Penedès. El grup de l'Ebre també s'ha estès encara que ara el seu grau de compliment

ha augmentat. El grup de les comarques gironines pràcticament s'ha desfet, mentre que comença a formar-se un grup a l'eix del Llobregat, on la crisi dels nuclis industrials tradicionals ha estat profunda.

Per a finalitzar l'anàlisi de la natalitat a Catalunya és interessant l'estudi de l'estructura territorial detallada de l'evolució en el darrer quinquenni, 1985-86 a 1989-90. Es pot fer considerant diverses perspectives, una de les quals és la identificació de les unitats més regressives i més dinàmiques arreu de Catalunya. El comportament de les unitats (municipis urbans i restes comarcals) és assenyalat mitjançant l'ús de dos indicadors: el nivell absolut el 1989-90 de la TGF (menys afectada per l'estructura d'edats que la TBN) i la variació en base 100 de la TGF de 1989-90 sobre la de 1985-86. Els valors llindars pel nivell de fecunditat són TGF inferior al 32,5‰ per destriar els comportaments més regressius i una TGF superior al 45‰ per considerar-ne els més dinàmics, i els de la variació són una reducció superior al 25% i una reducció inferior al 5% pels comportaments més negatius i més positius respectivament. S'ha de contextualitzar la informació respecte les dades del conjunt de Catalunya, que té una TGF del 36,84‰ i una reducció al darrer quinquenni de gairebé el 15%.

La primera cosa a comentar és que no hi ha coincidència espacial entre les àrees que apareixen amb indicadors més negatius i les àrees que tenen els més positius. L'única excepció és la resta comarcal del Pallars Jussà que combina un nivell de fecunditat molt baix amb una estabilitat acusada en comparació amb 1985-86. Per tant, és possible dir que aquelles àrees que tenen TGF altes en el context de Catalunya tendeixen a tenir TGF que es mantenen estables o que, fins i tot, creixen. Igualment hi ha diverses unitats que combinen TGF molt baixes amb davallades considerables respecte el 1985-86: en concret són 9 sobre 17 unitats que tenen una TGF inferior al 32,5‰.

Les àrees amb natalitat més reduïda de Catalunya són les restes comarcals pirinenques, excepte el Pallars Sobirà i la Val d'Aran, i s'ha d'afegir la resta de la Noguera. És indubtable que, a part d'un comportament reproductiu reduït, cal tenir en compte l'extraordinari desequilibri per edats d'aquestes poblacions la qual cosa arriba a afectar la TGF. Altres casos significatius són els d'alguns municipis de l'entorn de Barcelona, entre els quals caldria destacar Santa Coloma de Gramenet i l'Hospitalet de Llobregat, els quals no estan, ans al contrari, afectats negativament per l'estructura per edats. El nivell tan extraordinàriament baix de la fecunditat (el del municipi de Barcelona no s'allunya gaire) indueix a pensar que els individus en edat de tenir fills i disposats a tenir-los són justament els que emigren fora del municipi, com fa pensar l'estructura per edats dels seus emigrants.

Complementàriament, les àrees amb descensos més importants afecten el Pirineu on coincideixen sovint amb àrees amb un nivell de fecunditat molt baix (resta de l'Alt Urgell, resta de l'Alta Ribagorça i el municipi de Tremp), que com s'ha dit abans és atribuïble a un agreujament de l'envelliment de l'estructura. Exactament igual passa amb la resta de la Terra Alta. Alguns municipis de la Regió Primera també pateixen descensos força significatius com ara Vilassar de Mar, Argentona, Canet de Mar, però cal destacar els casos d'Alella, Montmeló i Santa Coloma de Gramenet on aquesta davallada ha produït ja l'existència de nivells molt per sota de la mitjana a Catalunya. Cal destacar l'acumulació de municipis amb indicadors negatius al llarg de tot l'eix industrial del Llobregat, tant pel que fa al nivell i/o a la darrera evolució de la TGF: Cardona, Gironella, Navarces, Sant Vicenç de Castellet i Sant Joan de Vilatorrada en són bona mostra.

Quadre 2.6 Comparació de la TGF entre municipis i restes comarcals
(El supòsit de partida és que la TGF dels municipis majors de 5000 habitants i capitals comarcals és superior a la de les restes comarcals)

1975-1976

El cumplien totes les àrees		Alguna no el compli:	No el cumplien totes gairebé totes
Alt Camp	Noguera	Alt Penedès	Baix Ebre
Alt Empordà	Osona	Anoia	Gironès
Alt Urgell	Pallars Jussà	Baix Empordà	Montsià
Alta Ribagorça	Pallars Sobirà	Baix Llobregat	Pla de l'Estany
Bages	Pla d'Urgell	Garraf	Priorat
Baix Camp	Segarra	Selva	Ribera d'Ebre
Baix Penedès	Segrià	Vallès Occidental	Ripollès
Berguedà	Solsonès		
Cerdanya	Tarragonès		
Conca de Barberà	Terra Alta		
Garrigues	Urgell		
Garrotxa	Val d'Aran		
Maresme	Vallès Oriental		

1989-1990

El cumplien totes les àrees		Alguna no el compli:	No el cumplien totes gairebé totes
Alt Camp	Pallars Jussà	Alt Penedès	Bages
Alt Empordà	Pallars Sobirà	Anoia	Baix Llobregat
Alt Urgell	Pla d'Urgell	Baix Ebre	Maresme
Alta Ribagorça	Pla de l'Estany	Baix Penedès	Urgell
Bages	Priorat	Berguedà	
Baix Camp	Ripollès	Conca de Barberà	
Baix Empordà	Segarra	Garraf	
Cerdanya	Segrià	Montsià	
Garrigues	Solsonès	Osona	
Garrotxa	Tarragonès	Ribera d'Ebre	
Gironès	Terra Alta	La Selva	
Noguera	Val d'Aran	Vallès Occidental	
		Vallès Oriental	

Font: elaboració pròpia.

En l'altre extrem de la distribució s'hi troben aquelles àrees que presenten uns nivells de natalitat força més elevats que la mitjana de Catalunya. Abans de tot s'ha de dir que aquests casos constitueixen una excepció dins d'un comportament extraordinàriament homogeni pel que fa a la fecunditat arreu de Catalunya i s'ha d'afegir que hi ha una contribució, encara que més reduïda que amb la TBN, d'una jove, i per tant, favorable estructura poblacional. Aquestes àrees amb una TGF superior al 45% són totes elles municipis urbans, és a dir, cap d'elles és una resta comarcal. Això reforça la idea que correspon una major natalitat a les àrees urbanes que a les rurals. A més a més es distribueixen per uns sectors molt concrets del territori català: la costa -on tots són municipis turístics com ara Roses o Lloret de Mar-, i algunes comarques de la regió nord-oriental -Roda del Ter, Banyoles, Santa Coloma de Farners, la Bisbal d'Empordà, Puigcerdà-, en els quals és possible trobar tant una situació econòmica relativament millor i més equilibrada com un cert grau de conservadurisme de les seves estructures socials.

Quadre 2.7. Taxa general de fecunditat (per mil). Comarques.

	1975-76	1980-81	1985-86	1989-90
Alt Camp	72.68	61.22	47.08	35.79
Alt Empordà	80.74	65.84	48.37	41.60
Alt Penedès	80.47	61.39	45.28	36.87
Alt Urgell	67.29	49.70	46.73	35.82
Alta Ribagorça	53.01	40.85	31.98	34.81
Anoia	68.60	48.50	46.77	40.89
Bages	66.00	54.01	40.34	35.47
Baix Camp	89.67	65.70	48.82	40.29
Baix Ebre	65.68	65.86	50.69	38.27
Baix Empordà	82.34	61.85	46.66	43.04
Baix Llobregat	89.70	62.68	44.91	37.43
Baix Penedès	95.99	71.77	45.81	41.75
Barcelonès	78.49	50.84	39.24	33.35
Berguedà	56.90	52.58	44.63	35.00
Cerdanya	68.53	51.16	42.78	39.97
Conca de Barberà	59.81	56.25	43.38	40.62
Garraf	85.54	65.73	47.99	41.17
Garrigues	57.34	52.38	43.35	36.69
Garrotxa	59.45	54.46	38.98	37.15
Gironès	84.61	68.95	47.48	41.62
Maresme	76.28	58.03	48.10	39.88
Montsià	77.17	61.96	44.53	39.15
Noguera	62.85	49.24	40.89	33.24
Osona	74.87	61.06	43.02	40.87
Pallars Jussà	44.69	43.06	36.25	30.22
Pallars Sobirà	47.04	36.05	37.65	37.61
Pla d'Urgell	62.37	51.71	45.43	37.59
Pla de l'Estany	79.05	61.21	44.09	44.80
Priorat	56.26	52.47	36.17	36.69
Ribera d'Ebre	70.86	62.50	49.79	37.05
Ripollès	51.43	41.79	40.68	31.15
Segarra	45.98	42.54	38.78	35.88
Segrià	76.01	59.59	44.46	39.82
Selva	76.06	60.11	44.73	44.32
Solsonès	58.80	54.02	39.86	44.92
Tarragonès	90.74	67.27	50.31	40.48
Terra Alta	49.11	53.96	44.35	33.68
Urgell	62.03	49.65	40.04	35.15
Val d'Aran	75.80	63.78	46.54	34.76
Vallès Occidental	81.04	61.01	47.38	38.92
Vallès Oriental	86.32	62.87	44.58	38.40
Catalunya	78.79	56.55	43.18	36.84

Font: elaboració pròpia.

Una altra manera de veure en quins llocs el comportament reproductiu és més positiu és mirant el grau d'evolució de les darreres dades de 1989-90 respecte les de 1985-86. S'ha de destacar aquí la presència de quatre restes comarcals pertanyents a la Catalunya rural, amb un grau d'envelliment intens, fortament emigratòries, on la natalitat pràcticament s'havia ensorrat, aparentment poc dinàmiques tant social com econòmicament, és a dir, pertanyents a les

comarques anomenades per alguns "comarques a tancar": restes del Priorat, de la Conca de Barberà, del Solsonès, i en menor grau, de la Val d'Aran. Tanmateix s'han mostrat força més estables que la resta de Catalunya, la qual cosa vol dir que, tot i considerant l'efecte negatiu de les seves estructures en envelliment progressiu, algunes d'elles és possible que hagin tingut un creixement efectiu de la seva fecunditat i no tan sols de la natalitat (Solsonès). La dificultat per poder esbrinar aquesta qüestió radica en la impossibilitat de calcular ISF actualitzats i en els problemes de significació estadística de dades amb poca agregació temporal referent a poblacions petites. Uns altres tipus d'àrees són els mateixos municipis costaners i turístics, però apareixen també tot un seguit de municipis a la regió metropolitana de Barcelona que, segurament per un efecte de rejuveniment de la seva estructura causada per la immigració de parelles joves procedents dels municipis del continu barceloní, són capaços de contrarestar la tendència a la baixa existent en el quinquenni al conjunt de les comarques de la Regió Primera.

La resta del territori està molt més a prop de la mitjana de Catalunya però és possible destriar tendències evolutives lleugerament divergents, deixant de banda les diferències, mínimes, de nivell. Les comarques del pla de Lleida i la regió nord-oriental tendeixen a que la natalitat descendeixi menys que el conjunt de Catalunya. Les terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona més el Berguedà i el Ripollès ho fan amb més intensitat. Les comarques que fan frontera amb la Regió Primera tenen un comportament pràcticament idèntic a Catalunya, mentre que precisament la Regió Primera, la regió metropolitana de Barcelona, és on predomina la diversitat de situacions, en ser diversa la seva realitat considerada en tots els aspectes.

Com a dades curioses de l'anàlisi anterior és possible identificar els llocs de Catalunya on hi ha un contrast més important pel que fa a la natalitat entre municipis urbans i restes comarcals. Aquests casos són el de la Val d'Aran (variacions en el darrer quinquenni completament divergents), Pallars Jussà (idèntica situació), Cerdanya (diferències d'intensitat molt acusades entre Puigcerdà i la resta) i Terra Alta, on els comportaments són contraris pel que fa tant a la intensitat com a la darrera evolució.

Les idees acabades d'enunciar emmarquen l'explicació general de l'estructura territorial de la fecunditat a l'inici del període d'estudi i la seva evolució fins a 1990. La situació de 1989-90 reflecteix un procés d'erosió de les diferències territorials. El resultat és l'homogeneïtat caracteritzada per la baixa natalitat. Només destaquen per una relativa més alta natalitat aquelles zones que mantenen una estructura per edats encara prou jove: la perifèria metropolitana de Barcelona i la costa des de Mont-Roig del Camp a la badia de Roses. Les comarques d'Osona, la Selva i Baix Empordà és possible que compaginin una estructura per edats favorable amb un possible nivell de fecunditat una mica més elevat.

Per acabar aquest apartat, un petit comentari sobre quines poden ser les tendències de futur. Pel que fa als nivells de fecunditat, el seu redreçament depèn de si la davallada dels anys passats ha respost a un canvi de la intensitat del nombre final de fills o a un canvi del calendari, de la distribució del naixement dels fills. Si el mecanisme ha estat el primer, s'haurà d'ésser més pessimista sobre l'evolució futura de la fecunditat i només es podrà esperar que canvis favorables en l'estructura de la població dels propers anys col.laborin a un augment o un estancament si més no, conjuntural dels naixements. Si el mecanisme és un canvi del calendari caldrà esperar un creixement de l'ISF en un termini mitjà i, per tant, una elevació duradora dels naixements. De tota manera, sigui quina sigui l'evolució de la fecunditat, en extenses àrees del territori de Catalunya no es poden esperar canvis massa positius en la

natalitat i en el seu reflex en la taxa bruta de natalitat. Les tendències evolutives, negatives, de les seves estructures de població indiquen que cada vegada serà menor el nombre de mares potencials, en el cas que les migracions no hi intervinguessin. Com es reprendrà en parlar dels creixements naturals, els futurs creixements significatius de les comarques de muntanya i de l'interior hauran de respondre a l'altre component del creixement de la població, les migracions.

El creixement natural.

Ja s'ha dit que de la diferència entre naixements i defuncions s'obté el creixement natural o vegetatiu d'una població. És, per tant, la part del creixement total deguda a la dinàmica biològica de la població present. A Catalunya la davallada espectacular dels naixements i l'increment lentament progressiu de les defuncions ha portat a una dràstica reducció, gairebé desaparició del creixement natural. Així mentre que l'any 1975 es produeixen 64.646 naixements més que defuncions, el 1990 aquest excès era de només 4.764 i si tot continua igual és possible que s'arribi o que ja a hores d'ara estem en situació de creixement natural negatiu.

En xifres relatives, d'un fort creixement natural, que era el 1975 superior al 10‰ (11,42), indicatiu d'una dinàmica natural alta en el context europeu, s'ha passat a un creixement pràcticament nul amb una taxa del 0,79‰ el 1990. El motor de la reducció del creixement natural ha estat sobretot la reducció del nombre de naixements més que el, en comparació, modest increment de les defuncions. La capacitat de renovació endògena de la població catalana ha desaparegut en les actuals condicions i a curt termini, si no es donen canvis sobtats, les migracions seran el principal component del creixement de la població catalana.

L'evolució de les taxes de creixement natural

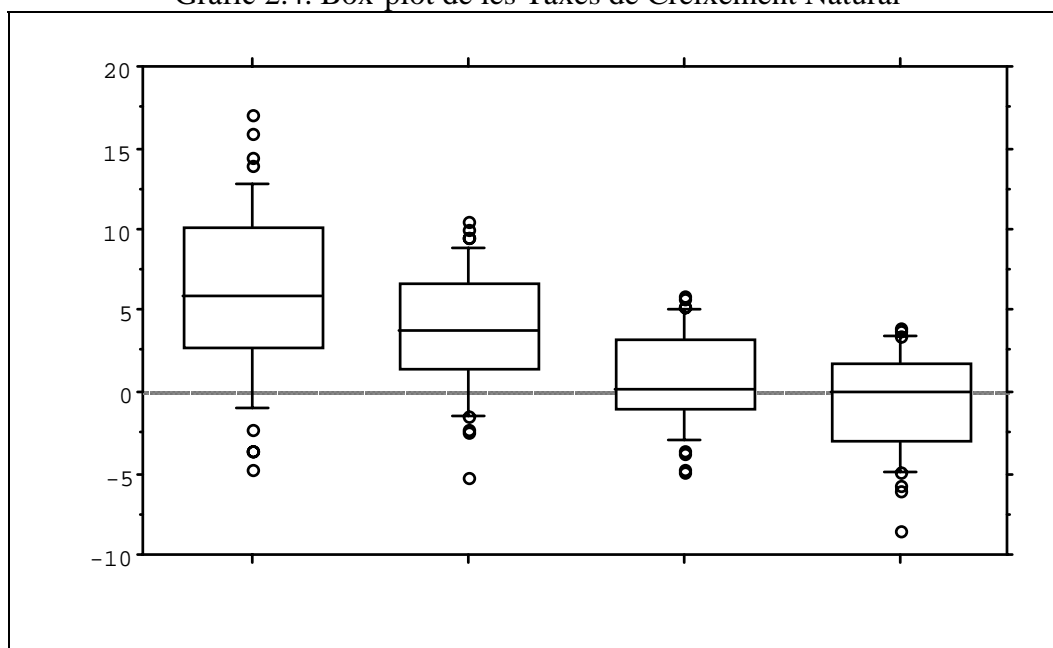
Si hom analitza l'evolució de la distribució de les taxes de creixement natural (TCN) entre 1975 i 1990 s'adona de com ha minvat el recorregut estadístic, la qual cosa indica un augment de la concentració de les taxes i de la homogeneïtat territorial. Si els valors màxim i mínim el 1975-76 eren 17,10‰ (Baix Llobregat) i -4,83‰ (Priorat), el 1990 els mateixos valors eren 3,89‰ (Baix Llobregat) i -8,59‰ (Pallars Jussà): mentre el 1975 el recorregut era de 21,93 punts, el 1990 era de 12,52 punts. Però el moment de màxima concentració de les taxes ha estat el 1985-86 quan el recorregut era de 10,7 punts. Indubtablement s'ha disminuït el valor general de les taxes com demostra la davallada de la mediana estadística al llarg dels quatre talls temporals. Només entre 1985-86 i 1989-90 la disminució de la mediana ha estat mínima el que indica que la majoria de canvis han estat de positiu a positiu (valors que s'han concentrat) i negatiu a negatiu (valors que s'han dispersat), però no modificant gairebé la seva distribució global.

Si s'analitza la pauta de canvi de les TCN entre 1975-76 i 1980-81 es veu que hi ha una generalitzada davallada excepte a sis comarques: Baix Ebre, Ribera d'Ebre i Val d'Aran, que incrementen la taxa positiva, i Pallars Jussà, Priorat i Terra Alta que la tenen menys negativa. La immensa majoria de comarques tenen TCN positives i tendeixen a decreïxer, més com més alta era la taxa. Les sis comarques amb taxes negatives el 1975-76 tant puguen com baixen

(Garrigues, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Priorat, Segarra i Terra Alta). És important destacar que cap comarca canvia el signe de la seva taxa.

Entre 1980-81 i 1985-86 s'aguditza la tendència a un escurçament del valor de les taxes que ve a ser d'entre 2 i 4 punts en terme mig, reducció força linial sigui quina sigui la taxa. Producte d'això són les dotze comarques que passen de tenir taxes positives a negatives i s'afegeixen a les sis anteriors. Només una comarca fa augmentar la seva taxa i, precisament, és per fer una taxa menys negativa (Pallars Sobirà).

Gràfic 2.4. Box-plot de les Taxes de Creixement Natural

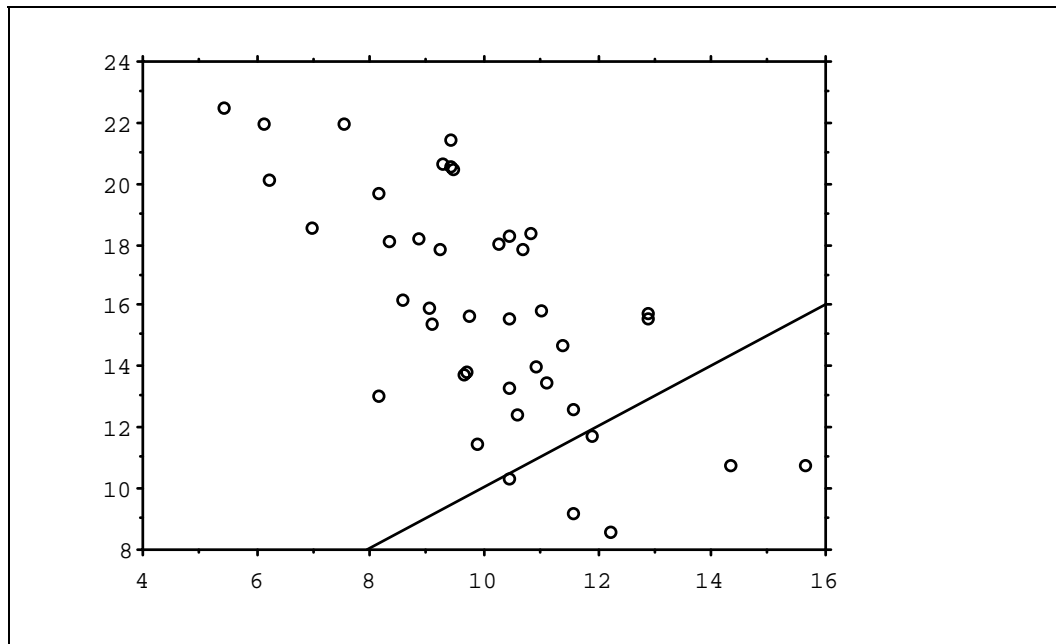
La davallada se suavitza durant el darrer quinquenni. Els decreixements gairebé mai superen els quatre punts i la majoria són inferiors als 2 punts. Només cinc comarques passen a tenir creixements naturals negatius, mentre que són sis les comarques que tenen una taxa més alta (Val d'Aran, Cerdanya, Garrotxa, Alta Ribagorça, Pla de l'Estany i Solsonès). Una novetat és que tres d'aquestes comarques tenen de nou un creixement vegetatiu positiu (Alta Ribagorça, Pla de l'Estany i Solsonès). Com a conseqüència les comarques es reparteixen gairebé al 50% entre un creixement natural positiu (21) o negatiu (20).

De l'anàlisi de la interrelació entre les taxes brutes de mortalitat i de natalitat en cada tall temporal poden afegir-se algunes característiques sobre els tipus de creixement natural resultants. El 1975-76 la tendència era que el creixement natural començava a ser positiu a partir d'una taxa bruta de natalitat superior al 11-12‰ o una taxa bruta de mortalitat inferior a aquests valors. El valor mínim de TBN amb una TCN positiva era d'aproximadament un 11‰ i el valor màxim de la TBM era al voltant del 13‰. El 1980-81 no hi ha una tendència clara que relacioni ambdós tipus de taxes però es pot dir que es comença a garantir un creixement natural positiu si la taxa bruta de natalitat era superior al 10-11‰ i la de mortalitat inferior a

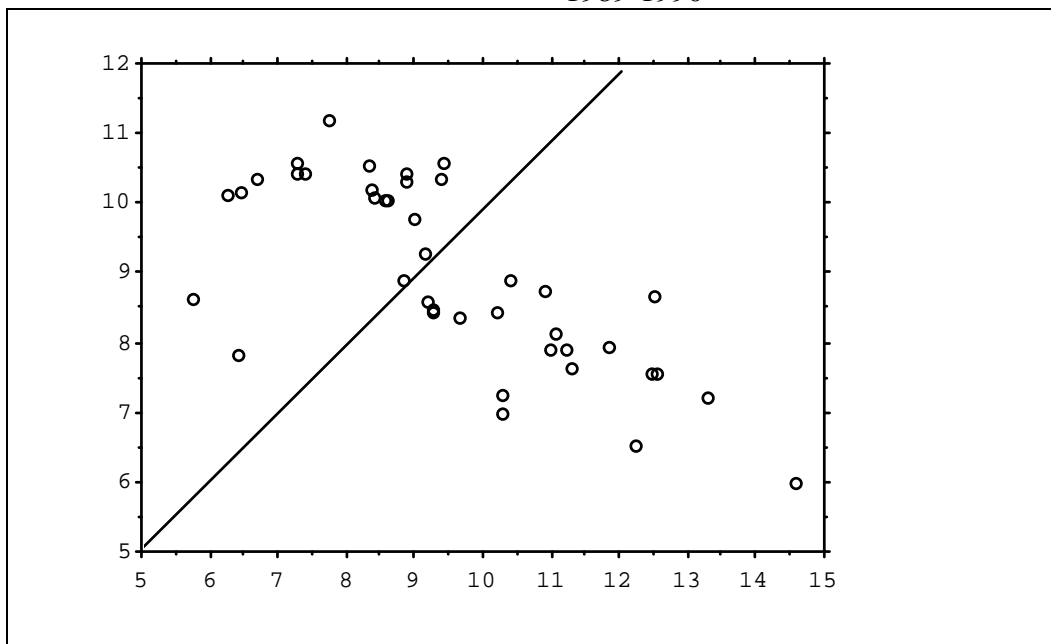
aquests nivells. El valor mínim observat de TBN per tenir un valor de TCN positiu és del 9% i el de TBM és ja de l'11,5%.

El 1985-86 i 1989-90 la tendència indica que s'obtenen creixements naturals positius si les taxes de natalitat superen i les de mortalitat baixen del valor 9-10%. Tanmateix, mentre que el 1985-86 el valor màxim de la taxa bruta de mortalitat que permetia una TCN positiva era de 10,5%, el 1989-90 havia davallat a 9,5% i la de la taxa bruta de natalitat mínima observada havia passat del 9% a aproximadament el 8%.

Gràfic 2.5. Relació entre les Taxes Brutes de Mortalitat i Natalitat. Comarques.
1975-1976

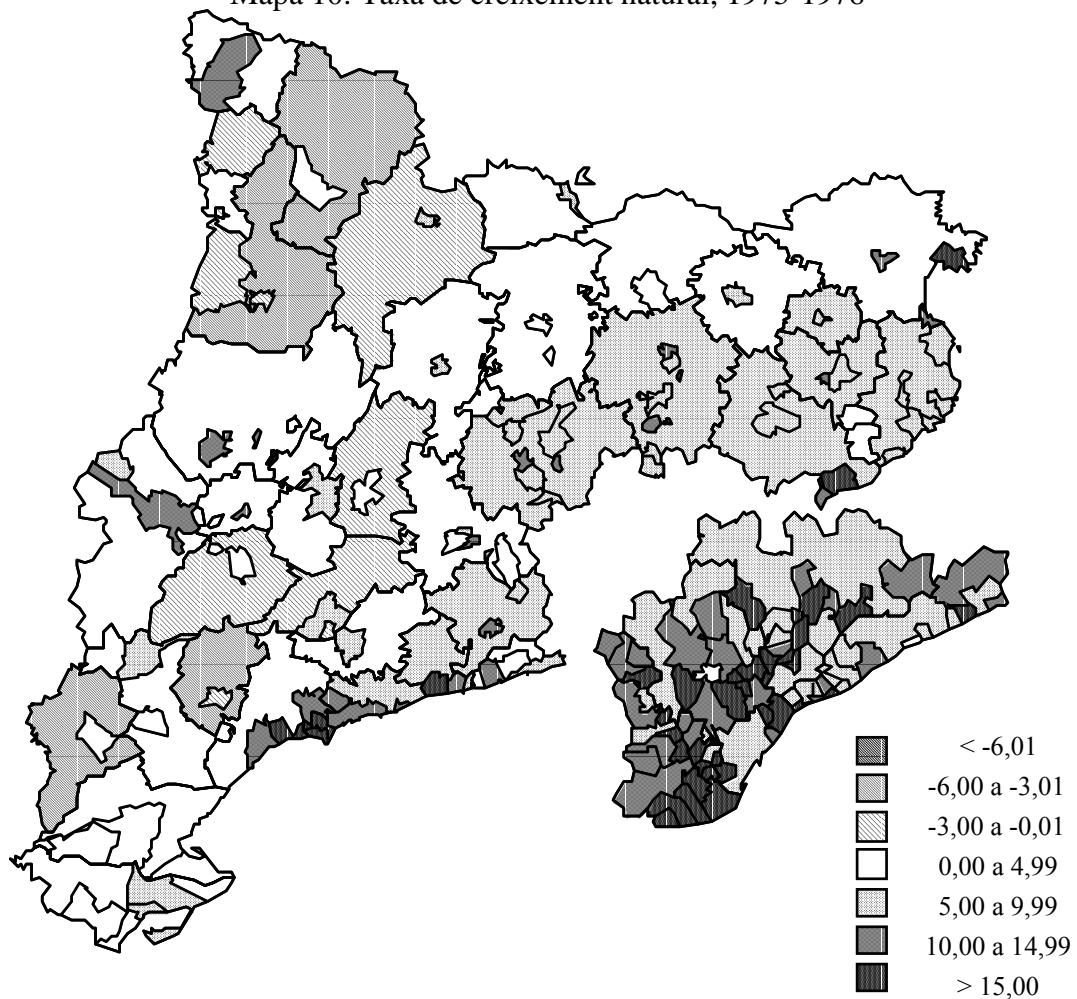
1989-1990

Les diferències territorials de les taxes de creixement natural

El reflex territorial de les taxes indica que l'evolució del creixement natural té una pauta espacial clara. L'etapa del 1975 a 1990 pot ser qualificada com un moment de difusió dels creixements naturals negatius arreu del territori català tot i que responen a dinàmiques demogràfiques diferenciades. El 1975-76 els casos en què hi havia un creixement vegetatiu inferior a zero responien a les següents característiques: envelliment crònic de la seva població que es traduïa en un fort desequilibri d'edats acompanyat per un desequilibri acusat de sexes; com a resultat una TBM alta i una TBN baixa provocava un creixement natural negatiu. A partir d'aquest moment la reducció de la TCN respon, sobretot, a la davallada de les taxes de natalitat, relacionades amb el descens de la fecunditat. L'aparició de creixements naturals negatius s'ha de relacionar, a més, amb el grau d'envelliment de la població. És a dir, el descens i pràctica desaparició dels increments naturals de la població és conseqüència de la reducció de la natalitat al llarg d'aquests anys. Les diferències de nivell entre les diferents àrees es deu més que res al divers grau d'envelliment assolit per cada una d'elles. La innegable lògica territorial de l'envelliment (i de la mortalitat bruta) a Catalunya ajuda a explicar la lògica que acompanya l'evolució de les taxes de creixement natural.

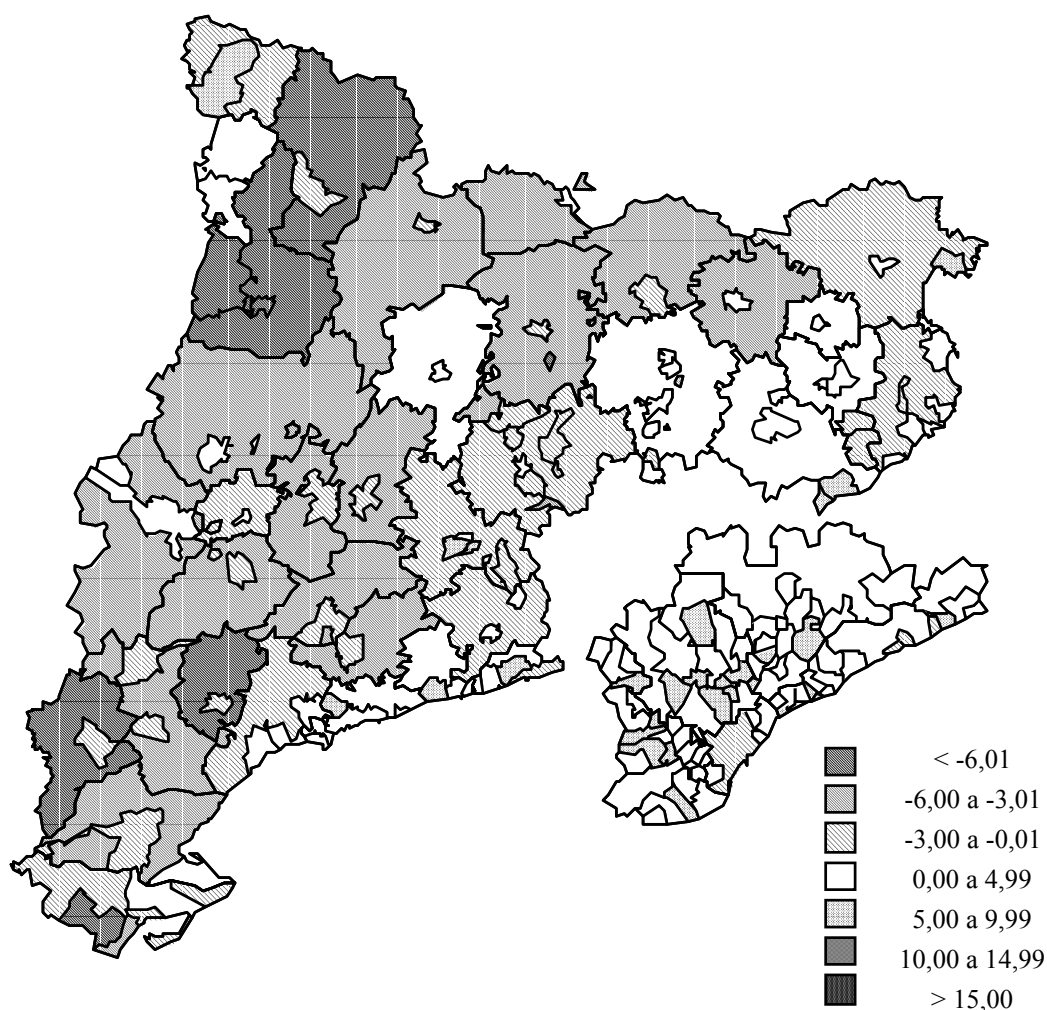
Mapa 10: Taxa de creixement natural, 1975-1976

Font: Elaboració pròpia.

El 1975-76 la situació excepcional és que hi haguessin llocs on el creixement natural fos negatiu. Només la part més occidental del Pirineu i les comarques divisòries de la Segarra, Conca de Barberà, Garrigues, Priorat i Terra Alta s'hi trobaven: és a dir, comarques de muntanya i d'agricultura tradicional, colpejades d'antic per l'emigració. Per contra, els creixements naturals més grans es donaven a la Regió Primera, especialment al seguit de municipis del voltant de Barcelona que havien estat lloc de destinació preferent de les onades immigratòries dels anys seixanta i primers setanta, on no eren estranys els valors superiors al 15% de TCN. La resta del territori se situava en valors intermedis encara que es mantenia la tendència que les unitats més properes a la Regió Primera tinguessin valors relativament més elevats, a l'igual que l'àrea d'influència tarragonina.

Mapa 11: Taxa de creixement natural, 1989-1990

Font: Elaboració pròpia.

El 1980-81 apareix una gran àrea de creixement natural negatiu a la franja occidental de Catalunya, exceptuant la Val d'Aran, el Segrià, el Pla d'Urgell i les tres comarques riberenques de l'Ebre. Fins i tot algunes capitals comarcals tenen taxes per sota de zero, concretament Tremp, Sort i Falset. A la resta del territori les restes de dues altres comarques pirinenques, Ripollès i Garrotxa, tenen la TCN negativa. L'únic cas no situat ni a la franja de Ponent, ni al Pirineu és el de la resta comarcal del Garraf, àrea no inserida en els corrents migratoris

metropolitans fins ben entrada la dècada dels vuitanta. A la resta del territori s'aprecia una disminució del nivell de la TCN, encara que no de l'estructura general. Potser el cas més evident sigui el de la Regió Primera on s'escampen les TCN gairebé nul·les com ara és el cas del municipi de Barcelona. Igualment es fa més clara la dicotomia resta comarcal en oposició als municipis urbans, en tant que és comuna una divergència dels nivells del creixement natural, majoritàriament a favor dels municipis urbans.

Hi ha dos comentaris a fer, a part de la generalització de les TCN negatives, per al 1985-86: l'aparició de creixements naturals negatius al municipi de Barcelona que, per la seva importància inqüestionable, és una fita a ressaltar des d'aquesta perspectiva evolutiva i, en segon lloc, el fet que esdevé normal trobar municipis urbans amb TCN negatives, sobretot a la regió de Ponent. En aquest moment és millor referir aquelles àrees que encara mantenen creixements naturals positius com són la Regió Primera i les comarques que l'envolten, la costa des del Baix Camp fins el Baix Empordà, els sectors de Girona i de Tarragona, que no les que tenen creixements naturals negatius.

El 1989-90 continua el procés d'extensió i aprofundiment dels creixements negatius. Diverses restes comarcals com ara les del Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Priorat i Terra Alta presenten TCN per sota del -6,0%. La majoria del territori català no té capacitat endògena de creixement de la seva població, la qual cosa vol dir que futurs creixements només es podran realitzar en la pràctica mitjançant immigració (o redistribució de la població de Catalunya) o, també, mitjançant l'abandó del creixement de la població com a objectiu estratègic pel desenvolupament d'aquestes àrees, un cop assumits els desequilibris estructurals poblacionals tan intensos que han de patir. El creixement natural ha esdevingut una excepcionalitat territorial, encara que no considerant el conjunt de la població. Les àrees que ara per ara mantenen lleugers creixements naturals són, sortosament, les que concentren la major part de la població de Catalunya (Regió Primera presa en el seu conjunt, àrea de Tarragona, àrea de Girona, Osona-Selva, municipi de Lleida...). Llavors, es pot dir que el creixement natural és un fenomen concentrat en l'espai i, segons el punt de vista que es prengui, pot ser considerat com un altre tipus de desequilibri territorial.

3. ELS MOVIMENTS MIGRATORIS

La importància dels moviments migratoris radica en què han estat una de les claus per a explicar l'evolució de la població de Catalunya durant aquest segle. Tot i això, la importància numèrica del saldo migratori de Catalunya ha descendit en els darrers anys, ja que s'ha arribat a un saldo migratori gairebé nul, i aquest fet s'ha traduït en un feble creixement de la població; no obstant, els moviments migratoris mantenen la seva importància com a element redistribuïdor de la població a l'interior de Catalunya.

Metodològicament, els moviments migratoris es tracten sota tres perspectives diferents, així com també per a tres nivells territorials diferents. Les tres perspectives són les següents:

- Els saldos migratoris: és la manera més usual de tractar els moviments migratoris, tot i que no deixen de ser una mesura molt imperfecta.

Cal remarcar, per un costat, que les correccions que s'han realitzat als naixements i a les defuncions (tal com s'ha explicat en la introducció d'aquest treball) han afectat, en gran mesura, el càlcul del saldo migratori total pels quinquennis 1976-1981 i 1981-1986 i, per un altre, cal considerar que el resultat de la fórmula de l'equació compensatòria inclou, a més del saldo migratori, un error acumulat a causa de les inexactituds (recomptes incorrectes dels padrons i censos, problemes en les correccions de les sèries de naixements i defuncions) de les fonts demogràfiques.

- Els saldos migratoris per edats: aquest càlcul dóna informació pels efectius absoluts i per la probabilitat de migrar pels diferents grups quinquennals d'edat. El càlcul dels saldos migratoris per edats només és útil quan les unitats territorials d'anàlisi tenen una població numèricament prou important, ja que els errors que es poden introduir a partir de la mala declaració en les defuncions i naixements, o els errors en censos i padrons, fa que la fiabilitat dels resultats en poblacions molt minses sigui reduïda. Aquesta és la raó per la qual només es presenten els resultats pel total de Catalunya i per les 41 comarques.

S'ha de tenir present, però, que aquestes dues perspectives, els saldos migratoris globals i els saldos migratoris per edats, són saldos i que, per tant, els fluxos d'immigrants i d'emigrants no es coneixen. És a dir, un mateix saldo, a dues àrees, pot ser resultat d'uns fluxos d'immigració i d'emigració completament diferents. L'única aproximació disponible per conèixer els fluxos són:

- Les altes i baixes dels padrons municipals: permeten conèixer el total de sortides i entrades, els fluxos, de cadascun dels municipis. Les úniques dades publicades per tots els municipis de Catalunya són dels anys 1988 i 1989, i estan classificades territorialment per origen i destinació en quatre grans àmbits: migracions a la mateixa comarca, a la mateixa província, a la resta de Catalunya, i a la resta d'Espanya. Lamentablement, aquestes dades no són exhaustives ja que no hi ha una obligatorietat en la declaració del canvi de residència; així mateix hi pot haver un cert desajust cronològic entre la migració realitzada i el moment del seu enregistrament.

Els tres nivells territorials estudiats són els següents: Catalunya, les comarques i els municipis de més de 5.000 habitants, les capitals comarcals menors d'aquest llindar i les restes comarcals. Per Catalunya i les comarques s'analitzen els resultats obtinguts a partir de les tres perspectives; en canvi pels municipis grans, les capitals comarcals i les restes comarcals, per qüestions de fiabilitat, només es tractarà la primera perspectiva, és a dir, la dels saldos migratoris globals.

Catalunya

Els saldos migratoris globals

L'any 1975 va representar un punt de ruptura amb molts dels aspectes demogràfics de la població a Catalunya, entre els quals cal destacar l'evolució dels moviments migratoris. En els quinze anys que van de 1961 a 1975 el saldo migratori va ser fortament positiu ja que va representar gairebé un milió de migrants nets, la qual cosa va permetre, juntament amb l'elevada natalitat, mantenir unes taxes elevades de creixement de la població. En canvi, en el conjunt dels darrers quinze anys, 1975-1991, el saldo migratori ha estat negatiu, amb una pèrdua de gairebé 25.000 persones, que unit a una forta reducció dels creixement natural ha provocat minsos creixements poblacionals.

Quadre 3.1. Components del creixement demogràfic de Catalunya, 1961-1991

	Creixement total	Creixement natural	Saldo migratori
1961-1965	567.628	213.466	354.162
1966-1970	629.160	262.800	366.280
1971-1975	540.224	308.393	231.831
1976-1981	297.554	262.182	35.372
1981-1986	22.224	117.364	-95.140
1986-1991	80.856	45.834	35.022

Font: per 1961-1975, A. Cabré i I. Pujadas, "Població i recursos humans" a Reconeixement Territorial de Catalunya, Generalitat de Catalunya, 1981; per 1975-1991, elaboració pròpia.

Per quinquennis, els màxims saldos migratoris corresponen a la dècada dels anys seixanta, amb un guany de més de 350.000 persones/quinquenni per migració, i en el primer quinquenni dels setanta, on els guanys havien minvat fins a les 230.000 persones. Aquests quinze anys representen el període de forta industrialització i creixement de l'economia catalana i de l'inici dels processos de terciarització, que van provocar increments en la demanda de mà d'obra, fenomen que coincideix en el temps amb el despoblament de les àrees rurals del conjunt de l'Estat espanyol.

A partir de 1975, els inicis de la crisi econòmica es van traduir en una forta reducció del saldo migratori positiu que només va ser de 35.000 persones entre 1975 i 1981, i que anticipa l'efecte negatiu que el període més dur de la crisi tingué sobre les migracions. Entre 1981 i 1986 es va trencar la tradició immigratòria catalana en donar-se un saldo migratori negatiu de gairebé 100.000 persones. El darrer quinquenni, 1986-1991, mostra una certa recuperació del saldo migratori però que, ni de bon tros, és comparable amb els del quinzenni 1961-1975, ja que només va ser de 35.000 persones.

Els saldos migratoris per edats

Els saldos migratoris per edats en els tres quinquennis considerats mostren tres situacions diferents: entre 1976-1981 hi ha edats amb saldos positius i saldos negatius, entre 1981-1986 hi ha una majoria d'edats amb un saldo negatiu, i entre 1986-1991, majoritàriament totes les edats tenen un saldo migratori positiu.

Quadre 3.2. Saldos migratoris i probabilitats de migrar a Catalunya

	1976-1981		1981-1986		1986-1991	
	Absoluts	Probabilitat	Absoluts	Probabilitat	Absoluts	Probabilitat
0-4	30.892	12,53	-13.712	-5,83	9.218	5,58
5-9	1.558	0,64	-14.163	-5,59	4.715	2,07
10-14	8.328	3,58	-6.505	-2,65	5.345	2,11
15-19	1.324	6,05	-3.406	-1,44	5.129	2,12
20-24	11.654	5,65	-3.983	-1,77	2.343	1,00
25-29	-7.936	-3,69	-9.010	-4,26	4.239	1,91
30-34	-5.150	-2,66	-11.130	-5,29	1.742	0,84
35-39	-5.987	-3,47	-6.760	-3,56	2.430	1,19
40-44	-1.968	-1,02	-6.847	-4,08	1.035	0,56
45-49	-3.691	-1,96	-2.218	-1,17	531	0,33
50-54	-1.426	-0,82	-3.345	-1,83	-1.099	-0,60
55-59	2.850	2,12	-1.201	-0,72	-571	-0,33
60-64	4.547	3,75	178	0,14	1.700	1,08
65-69	4.933	4,64	-296	-0,26	1.764	1,48
70-74	3.4	4,	9	1,	4.5	4

Font: Elaboració pròpia

En el quinquenni 1976-1981 s'observa com són les edats centrals, entre els 25-54 anys, les que tenen els saldos migratoris negatius, mentre que les edats extremes, és a dir, els menors de 24 anys i els majors de 55 anys, els tenen positius. Els saldos migratoris negatius representen poca població en números absoluts, al voltant de 26.000 persones, o el que és el mateix, el 0,46% de la població de Catalunya en el 1975. L'emigració en aquestes edats s'ha acostumat a relacionar amb un cert "fracàs" dels migrants en no trobar la manera de millorar el seu nivell de vida en relació al què disposaven en el seu lloc anterior de residència; però també es pot relacionar amb canvis de residència provocats per la mobilitat funcional respecte del lloc de treball.

Pel que fa als saldos migratoris positius dels menors de 24 anys, s'ha d'especificar que el grup de 0-4 anys presenta una forta sobrevaloració del saldo a causa d'una mala declaració padronal en el municipi de Barcelona, que hom sospita que està al voltant de les 30.000 persones, cosa que deixaria el saldo positiu d'aquestes edats gairebé nul, i el saldo global passaria del voltant de 35 mil al voltant de 10 mil. L'explicació per la qual el saldo migratori és positiu entre els 5 i els 19 anys d'edat, mentre que el de les edats centrals (els qui són els pares d'aquests joves) és negatiu, és que els immigrants en les edats centrals estan lligats a una immigració de tipus familiar, mentre que els emigrants de les edats centrals o no tenen fills o bé emigren sense ells.

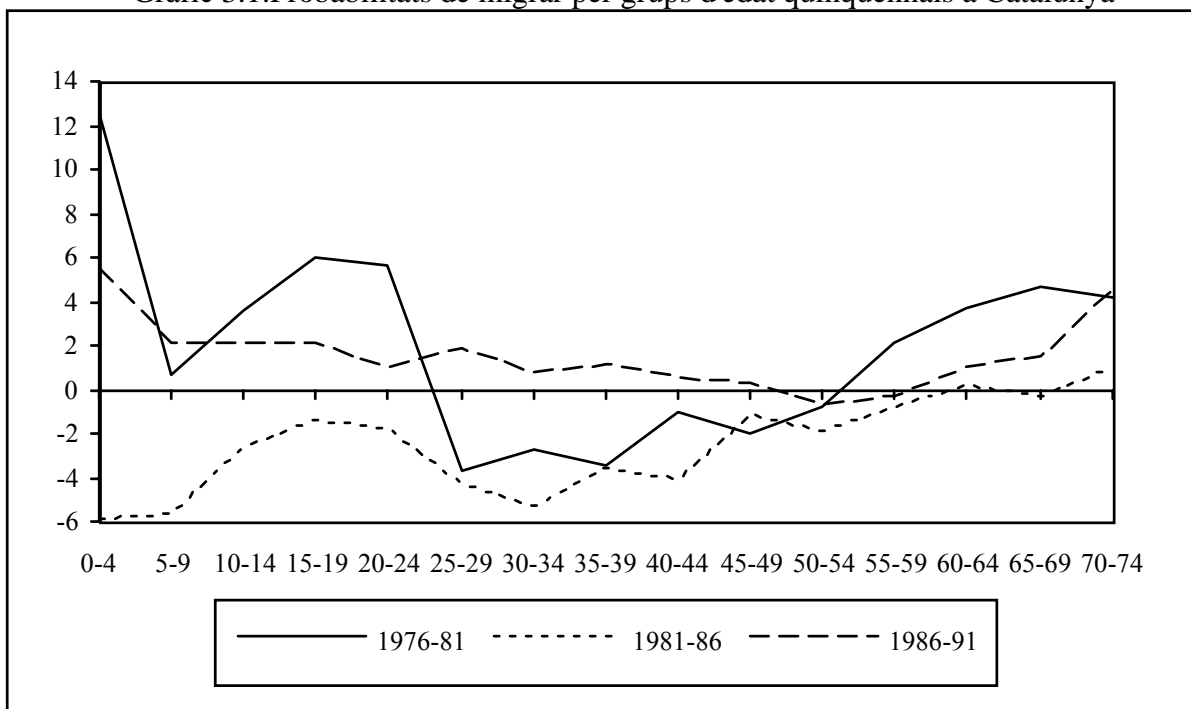
El saldo migratori positiu del grup de 20 a 24 anys, que és justament el més important en números absoluts, tant dels saldos migratoris negatius com dels positius, es pot explicar per la gent que ve a estudiar o a cercar la primera feina. L'altre conjunt d'edats que tenen un saldo migratori positiu són els majors de 55 anys, i es pot relacionar amb el reagrupament familiar:

les àvies i avis que vénen a viure amb els fills que havien arribat a Catalunya durant la dècada dels anys seixanta.

El quinquenni 1981-1986 mostra que gairebé tots els grups d'edat tenen un saldo migratori negatiu, fet que assenyala que ens trobem davant d'una migració de famílies senceres, de parelles amb fills. Malgrat que aquest quinquenni és el període en què la crisi va ser més dura, el saldo migratori negatiu només va afectar al voltant de les 95 mil persones, que venien a representar l'1,6% de la població de Catalunya del 1981, per la qual cosa cal tenir present que el retorn dels migrants que van arribar a Catalunya durant la dècada dels seixanta no s'ha produït amb tota la intensitat que hagués pogut ser possible. Novament cal assenyalar que els saldos migratoris positius es donen en les edats més elevades, cosa que continua mostrant un cert reagrupament familiar.

El quinquenni 1986-1991 mostra saldos migratoris positius per gairebé tots els grups d'edats. Cal destacar, però, que les xifres absolutes es refereixen a efectius molt reduïts, i que, per tant, la recuperació econòmica dels darrers anys no va suposar una arribada massiva d'immigrants a Catalunya, ja que els prop de 35 mil immigrants del saldo no arriben a representar el 0,6% del total de la població de Catalunya de 1986. En relació als grups d'edat de 50-54 i 55-59 anys, que són els únics que tenen un saldo negatiu, es pot relacionar amb l'efecte de les polítiques de reconversions industrials i de jubilacions anticipades.

Gràfic 3.1. Probabilitats de migrar per grups d'edat quinquennals a Catalunya

En resum, es pot dir que en el període 1975-1991 les migracions per edats semblen estar estretament lligades a la conjuntura econòmica; però cal tenir present que, en xifres absolutes, els saldos representen percentatges molt baixos respecte del total de la població catalana.

Els fluxos migratoris a Catalunya

L'anàlisi dels fluxos permet descomposar els saldos migratoris en les entrades (immigració) i les sortides (emigració). Les altes i baixes padronals subestimen els moviments migratoris: el període 1982-1986 dóna un saldo migratori negatiu, a partir de les altes i baixes, de 46 mil persones, mentre que el saldo migratori calculat a partir de l'equació compensatòria ha estat de menys 95 mil persones.

L'anàlisi d'altes i baixes ens permet constatar com el saldo migratori amaga molt el volum dels fluxos de migrants: en cap any el saldo arriba al 10% de la suma dels emigrants i immigrants de Catalunya, cosa que significa que la mobilitat és força elevada respecte del resultat obtingut a partir del saldo.

Quadre 3.3. Evolució dels fluxos migratoris a Catalunya, 1981-1989

	Altes	Baixes	Saldo
1981	32.392	38.863	-6.471
1982	26.761	30.904	-4.143
1983	83.128	97.974	-14.846
1984	85.830	100.866	-15.036
1985	90.621	96.627	-6.006
1986	36.420	44.239	-7.819
1987	107.297	97.643	9.654
1988	110.980	109.515	1.465
1989	113.849	111.180	2.669

Font: CIDC i IEC, *Anuari estadístic de Catalunya*; INE, *Anuario estadístico*.

Però a més del fet que els fluxos de població que canvia de residència siguin molt més elevats que els saldos, el que s'ha de fer notar és el canvi de signe que es dóna entre 1986 i 1987: les dades entre el 1981 i el 1986 mostren un saldo negatiu, tot arribant al seu màxim en el 1984, mentre que entre el 1987 i el 1989 els saldos són positius. És a dir, malgrat la subvaloració de les altes i baixes, aquestes reflecteixen força bé les tendències generals de la mobilitat residencial de la població a Catalunya, tot mostrant el pas d'una època lleugerament emigratòria (1981-1986) a una altra de mínimament immigratòria (1987-1989). En espera de la publicació de dades més recents de dades d'altes i baixes per part de l'IEC, es pot aventurar, doncs, una tendència a la immigració a Catalunya als darrers anys, això sí, gens comparable amb números absoluts a la succeïda entre 1960 i 1975.

Els moviments migratoris per comarques

En les pàgines anteriors s'ha pogut constatar que els saldos migratoris entre 1975 i 1991 són molt inferiors en números absoluts que els que es van donar entre 1960 i 1975. Per comarques també es pot trobar aquest punt de ruptura en el número absolut de persones del saldo migratori en l'any 1975, però el que no hi ha a partir d'aquest any és un comportament homogeni en l'evolució d'aquests saldos: és a dir, en els quinquennis 1976-1981, 1981-1986 i 1986-1991 hi ha comarques que cada cop tenen un saldo migratori, en números absoluts, que augmenta (Garrotxa, per exemple), que disminueix (per exemple, Solsonès), o amb alts i baixos (Baix Llobregat).

La segona qüestió que cal tenir present és el què s'ha dit anteriorment sobre els saldos i els fluxos, ja que succeeix el mateix per les comarques que per Catalunya: la migradesa dels saldos en xifres absolutes amaga uns fluxos molt més nombrosos també en xifres absolutes.

Finalment, tampoc s'ha d'oblidar que la redistribució territorial de la població a l'interior de Catalunya es deu, principalment, als moviments migratoris i, sembla ser, que aquests s'han incrementat en els darrers anys.

El saldo migratori global

L'evolució del signe d'aquest saldo en el període 1971-1991 per comarques mostra que en el quinquenni 1971-1975 hi havia 20 comarques que tenien el saldo migratori positiu i 18 que el tenien negatiu⁸. Pels quinquennis 1975-1981 i 1981-1986, la distribució és similar: 24 comarques amb el saldo migratori positiu i 17 de negatiu en el primer, i 22 i 19 en el segon. En canvi, en el darrer quinquenni, 1986-1991, aquest equilibri es trenca i són 27 les comarques que tenen un saldo migratori positiu per 14 que el tenen negatiu. Sense cap mena de dubte, aquest canvi és un fet important a retenir perquè, malgrat els saldos migratoris siguin poc importants en xifres absolutes, presenten un canvi de tendència important en ser moltes més les comarques que reben immigrants, i pel sentit positiu que s'acostuma a donar a aquest fet.

Hi ha catorze comarques que tenen el saldo migratori positiu al llarg d'aquests vint anys: Alt Camp, Alt Empordà, Alt Penedès, Anoia, Baix Camp, Baix Empordà, Baix Penedès, Garraf, Gironès, Maresme, Selva, Val d'Aran, Vallès Occidental i Vallès Oriental. A excepció de la Val d'Aran totes aquestes comarques es troben al litoral de Catalunya o a la Depressió Pre-litoral; estan comunicades per la xarxa d'autopistes; tenen una estructura econòmica diversificada i equilibrada (una agricultura modernitzada i competitiva, un sector industrial important; un accentuat desenvolupament del sector turístic); totes aquestes raons, a més del fet d'estar a prop de les grans ciutats de Catalunya (Barcelona, Tarragona-Reus, Girona), són les que fan atractives per als nous emigrants la seva ubicació residencial en aquestes comarques. El cas de la Val d'Aran s'explica per la importància que han pres les activitats turístiques relacionades amb la neu durant l'hivern i amb l'excursionisme durant l'estiu, cosa que fa que hotels, restaurants, i altres activitats relacionades hagin atret a immigrants, en un número absolut, això sí, reduït, però important per a la comarca.

De la mateixa manera que hi ha catorze comarques que tenen el saldo migratori positiu entre 1975 i 1991, n'hi ha vuit que el tenen sempre negatiu: Barcelonès, Berguedà, Garrigues, Noguera, Pallars Jussà, Priorat, Ripollès i Terra Alta. Aquestes comarques es poden agrupar en tres classes:

a) Barcelonès: el fet que la comarca central del sistema territorial de Catalunya tingui el saldo migratori negatiu s'explica per l'elevada densitat de població: no hi ha prou espai perquè vingui a residir més gent. Així mateix la lluita entre diferents usos del sòl (habitatges contra oficines de negocis) fan que el preu del sòl i dels habitatges augmenti a uns ritmes prou elevats com perquè la instal·lació de nova població en el Barcelonès sigui molt difícil.

⁸ Les dades d'aquest quinquenni estan calculades per Anna Cabré i Isabel Pujadas "Població i recursos humans" a Reconeixement Territorial de Catalunya, per les 38 comarques de la divisió de 1932

b) Berguedà i Ripollès, que són dues comarques amb una indústria tèxtil i metal·lúrgica tradicional, i que estan localitzades lluny de les vies ràpides de comunicació, que la crisi econòmica dels anys vuitanta va afectar molt durament, i de la qual no s'han recuperat.

c) La resta de comarques estan caracteritzades per una economia basada en l'agricultura, majoritàriament de secà, i en un sistema d'assentaments de població en el qual destaca l'absència de ciutats importants.

Les dinou comarques restants es poden agrupar en tres classes:

1) Les comarques que tenen més quinquennis el saldo migratori positiu que negatiu, o bé que els dos darrers el tenen positiu són les del Baix Ebre, Baix Llobregat, Cerdanya, Garrotxa, Montsià, Pallars Sobirà, Pla de l'Estany, Segarra, Segrià i Tarragonès.

Entre aquestes comarques se n'hi troben algunes que tenen grans ciutats (Segrià i Tarragonès) o bé que estan a prop d'elles (Baix Llobregat, Pla de l'Estany), i per tant gaudeixen de l'atracció que representen aquestes fites espacials; així mateix també s'hi troben comarques litorals amb bones comunicacions (Baix Ebre i Montsià), i comarques amb un cert atractiu turístic tant d'hivern com d'estiu (Cerdanya i Garrotxa). Els casos del Pallars Sobirà i la Segarra impliquen a una població tant minsa que un petit canvi en les correccions elaborades en el moviment natural podria fer canviar la seva localització en aquesta classe.

2) Les comarques amb tendència a tenir més quinquennis el saldo negatiu que positiu o bé que els dos darrers quinquennis el tinguin negatiu: són les de l'Alta Ribagorça, Conca de Barberà, Pla d'Urgell, Ribera d'Ebre i Solsonès. Aquestes cinc comarques no deixen de ser àrees agrícoles força tradicionals i amb una estructura de la població bastant envellida que fa que siguin àrees poc atractives pels immigrants, i que també donin poques possibilitats pel desenvolupament dels qui es queden i, per tant, que l'emigració sigui vista com una de les possibilitats per a millorar el nivell de vida.

3) Hi ha quatre comarques que tenen alts i baixos en l'evolució dels saldos migratoris: Alt Urgell, Bages, Osona i Urgell. Aquestes comarques són de difícil comentari a no ser que en un mapa s'observi el que passa a les comarques del voltant: en els quatre casos es troben entremig de comarques amb saldos migratoris positius i negatius tot jugant un paper de transició.

Un aspecte interessant és veure quin pes representa el saldo migratori en el creixement total de la població de les diferents comarques. L'anàlisi mitjançant *box-plot* d'aquesta taxa, als darrers tres quinquennis, ens dóna una clara imatge: la distribució de les taxes de migració comarcals se situa al voltant d'una mediana, que gairebé no ha variat entre el 1975 i el 1991, al voltant del 0 (*grosso modo* la meitat de les comarques tindrien saldos migratoris positius i l'altra meitat negatius) i que la pròpia dispersió de les taxes no ha variat molt. No obstant, hi ha una sèrie d'elements que es poden remarcar.

Per un costat, als dos primers quinquennis, 1976-1981 i 1981-1986, la mediana està a prop de 0 encara que lleugerament positiva, mentre que al quinquenni 1986-1991 la mediana se situa a l'1 ‰; per tant, en aquest període ens trobem amb més comarques amb saldo positiu que no pas negatiu.

Quadre 3.4. S

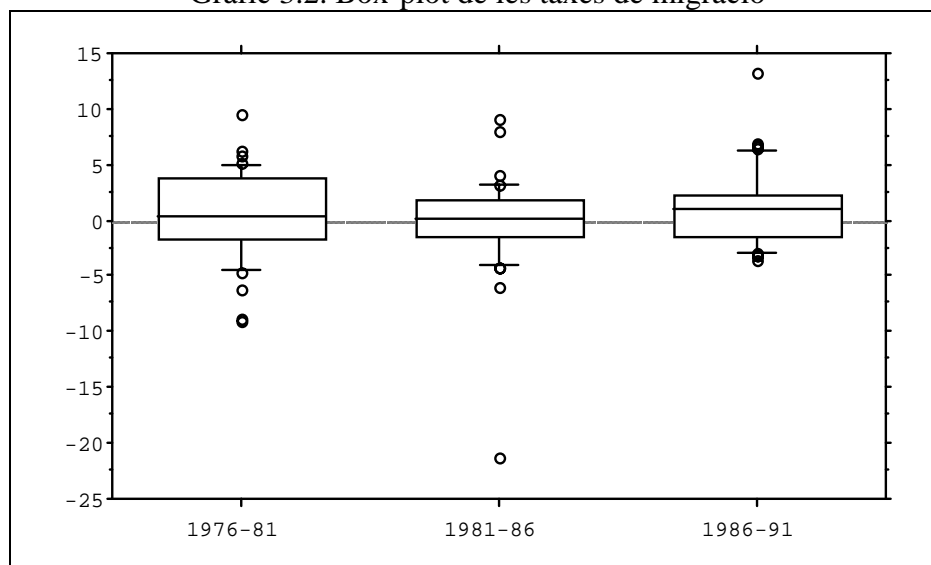
Signe dels saldos migratoris per comarques

	1971-	1976-	1981-	1986-
Alt Camp	+	+	+	+
Alt Empordà	+	+	+	+
Alt Penedès	+	+	+	+
Alt Urgell	-	+	-	+
Alta Ribagorça	s.i.	+	-	-
Anoia	+	+	+	+
Bages	+	-	-	+
Baix Camp	+	+	+	+
Baix Ebre	-	-	+	+
Baix Empordà	+	+	+	+
Baix Llobregat	+	+	-	+
Baix Penedès	+	+	+	+
Barcelonès	-	-	-	-
Berguedà	-	-	-	-
Cerdanya	-	-	+	+
Conca de Barberà	-	-	+	-
Garraf	+	+	+	+
Garrigues	-	-	-	-
Garrotxa	-	+	+	+
Gironès	+	+	+	+
Maresme	+	+	+	+
Montsià	+	-	+	+
Noguera	-	-	-	-
Osona	-	+	-	+
Pallars Jussà	-	-	-	-
Pallars Sobirà	-	-	+	+
Pla d'Urgell	s.i.	+	+	-
Pla de l'Estany	s.i.	-	-	+
Priorat	-	-	-	-
Ribera d'Ebre	-	+	-	-
Ripollès	-	-	-	-
Segarra	-	-	+	+
Segrià	+	+	-	+
Selva	+	+	+	+
Solsonès	+	-	-	-
Tarragonès	+	+	-	+
Terra Alta	-	-	-	-
Urgell	-	+	-	+
Val d'Aran	+	+	+	+
Vallès Occidental	+	+	+	+
Vallès Oriental	+	+	+	+
Catalunya	+	+	-	+

Font: Elaboració pròpia

Per una altra banda, en termes de dispersió de les taxes cal remarcar que el període 1981-1986, aquell en què el saldo migratori del conjunt de Catalunya va ser negatiu, és el que mostra una menor dispersió de les taxes comarcals: és a dir, les diferències entre els mínims i màxims, exceptuant l'Alta Ribagorça, va ser menor que als altres dos quinquennis.

Gràfic 3.2. Box-plot de les taxes de migració

En relació al quinquenni 1986-1991 s'observa com les comarques amb les taxes positives més elevades són les que tenen les diferències més grans entre les taxes, essent significatiu el cas del Baix Penedès amb una taxa de més del 13%, mentre que la resta de comarques tenen unes menors diferències i que, fins i tot, els valors extrems negatius estan poc dispersos i, que en cap cas, són tan negatius com en els dos quinquennis anteriors.

El resum dels paràgrafs anteriors, juntament amb la gràfica, es pot fer tot dient que quan a Catalunya hi ha un saldo migratori positiu, els immigrants es localitzen i s'ubiquen en comarques molt concretes, mentre que quan a Catalunya el saldo migratori és negatiu, els emigrants surten de totes les comarques. Això és el que explica que la dispersió entre els valors màxims i mínims sigui menor en el quinquenni 1981-1986 (deixant de banda l'Alta Ribagorça, que estadísticament no és un cas significatiu), mentre que en els quinquennis 1976-1981 i 1986-1991 (i deixant de banda el Baix Penedès per aquest darrer quinquenni) la dispersió sigui molt més gran.

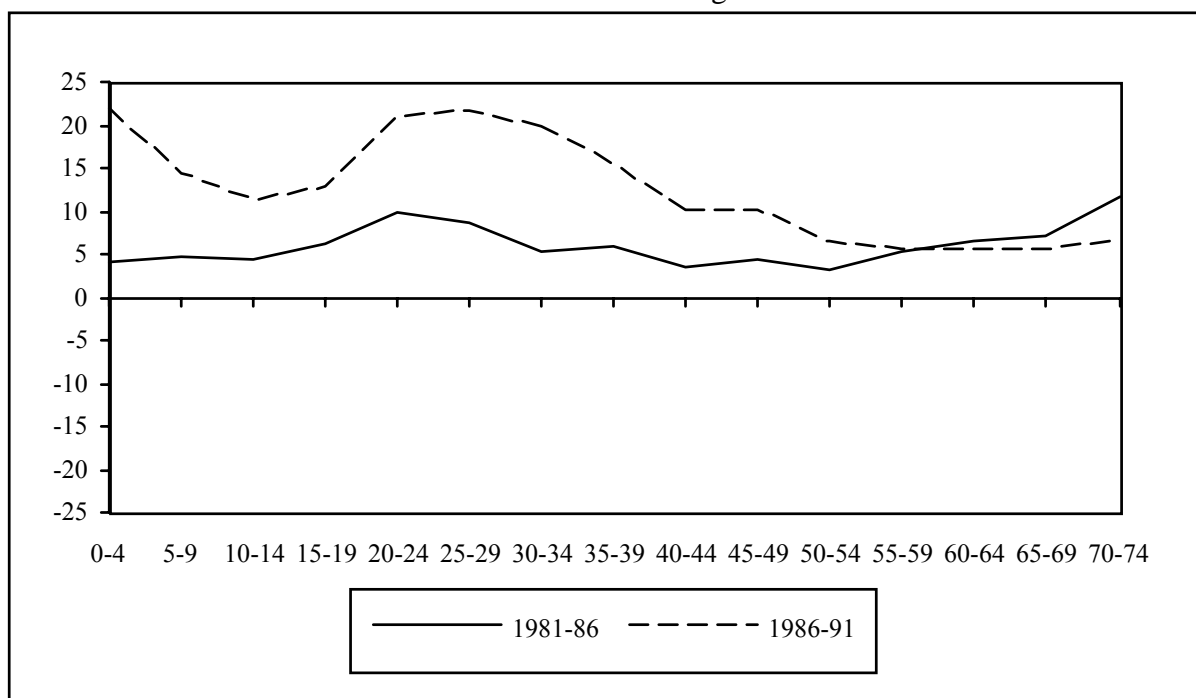
Els saldos migratoris per edats a les comarques, 1981-1986 i 1986-1991

El comportament de les migracions per edats per cadascuna de les comarques mostra força diferències que, moltes vegades, es deuen a la migradesa de la població resident, ja que, com s'ha dit anteriorment, el mètode de càlcul del saldo per edats és molt sensible als possibles errors en la informació estadística.

Per evitar de fer una descripció dels saldos migratoris per edats comarca per comarca, s'ha fet una tipologia de set categories que es descriuen tot seguit:

- Comarques amb saldos migratoris per edats sempre positius en els dos quinquennis. En aquesta categoria hi ha vuit comarques: Alt Empordà, Alt Penedès, Baix Camp, Baix Empordà, Garraf, Maresme, Selva i Vallès Oriental. Aquestes comarques formen part de les que al llarg del període 1971-1991 sempre han tingut un saldo migratori global positiu. Es veu com quasi en totes les edats els saldos migratoris per edats de 1986-1991 són més elevats que els de 1981-1986.

Gràfic 3.3. Probabilitats de migrar. Maresme.

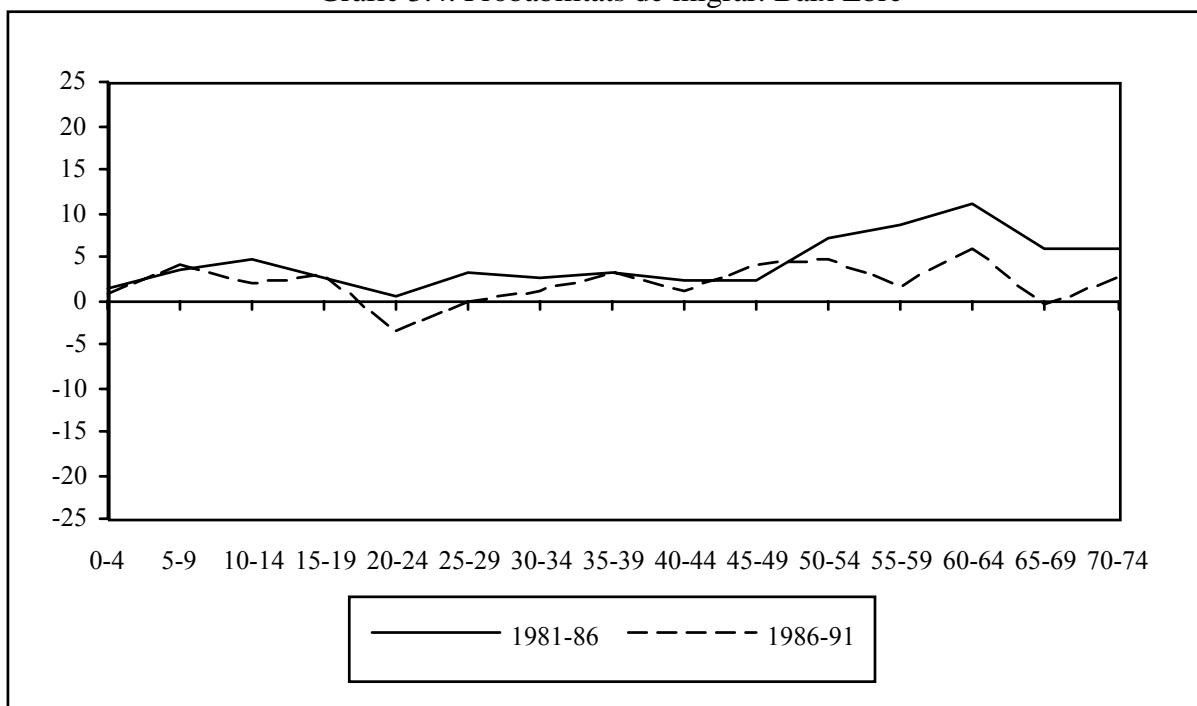

Prenent com a model la comarca del Maresme, es pot veure com les probabilitats de migrar tenen dos màxims: les edats joves-adultes, és a dir, entre els 20 i els 35 anys, que són les edats en que es constitueix la parella i es tenen els primers fills, i la població més jove, és a dir, els menors de 4 anys que són els fills dels anteriors. Es pot suposar, doncs, l'existència d'unes migracions de caire familiar a la recerca d'un medi ambient més agradable i més proper al lloc de treball.

- Comarques amb saldos migratoris per edats força positius en els dos quinquennis, encara que les probabilitats de migrar són inferiors als de la categoria anterior. Inclou les comarques de l'Alt Camp, Baix Ebre, Garrotxa, Gironès, Montsià i Pallars Sobirà. No es pot dubtar que la comarca més diferent d'aquest grup és la del Pallars Sobirà, però tal com s'ha dit, es deu a la migradesa de la seva població absoluta.

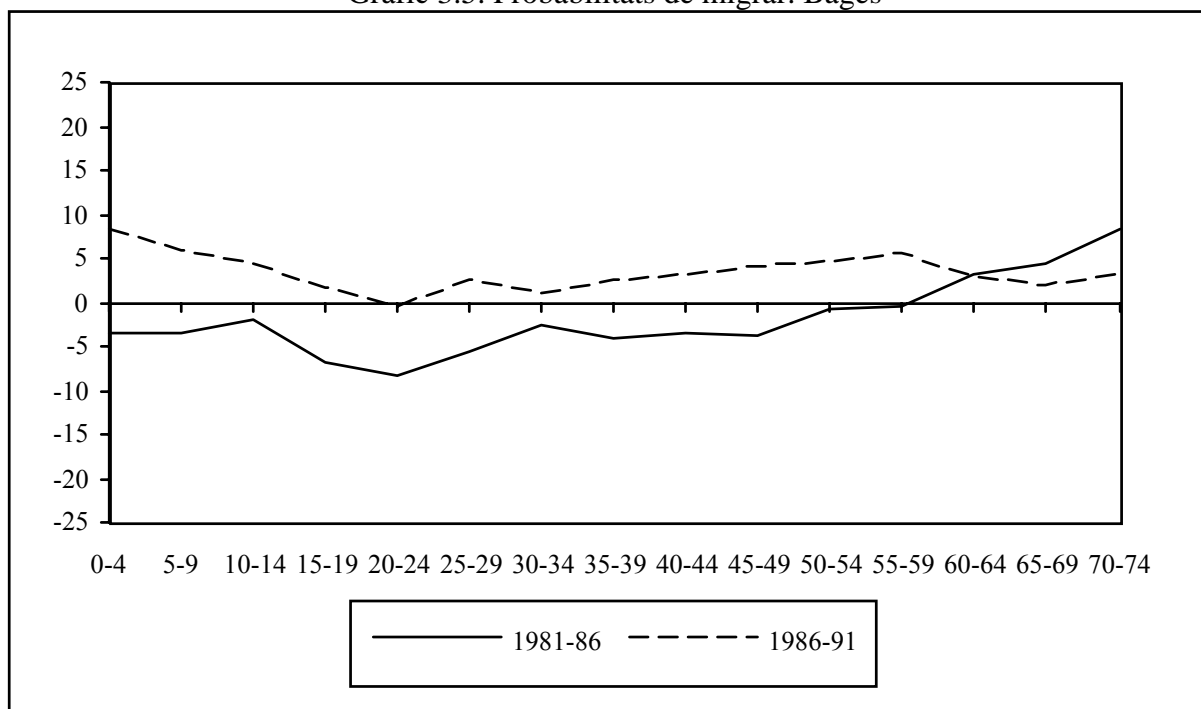
El model d'aquest tipus podria ser perfectament la comarca dels Baix Ebre: es pot veure com les probabilitats de migrar per cada grup d'edats no mostren variacions importants, així com la similitud dels dos quinquennis.

Gràfic 3.4. Probabilitats de migrar. Baix Ebre

- Comarques que passen de tenir uns saldos migratoris per edats negatius a tenir-los positius. Les nou comarques que formen aquest grup són les de l'Alt Urgell, Anoia, Bages, Baix Llobregat, Osona, Pla d'Urgell, Segrià, Tarragonès i Vallès Occidental. Les característiques econòmiques són les de ser comarques industrials que han patit la crisi econòmica del primer quinquenni de la dècada dels vuitanta i que després s'han recuperat, essent l'atracció d'immigrants la mostra més clara d'aquesta recuperació.

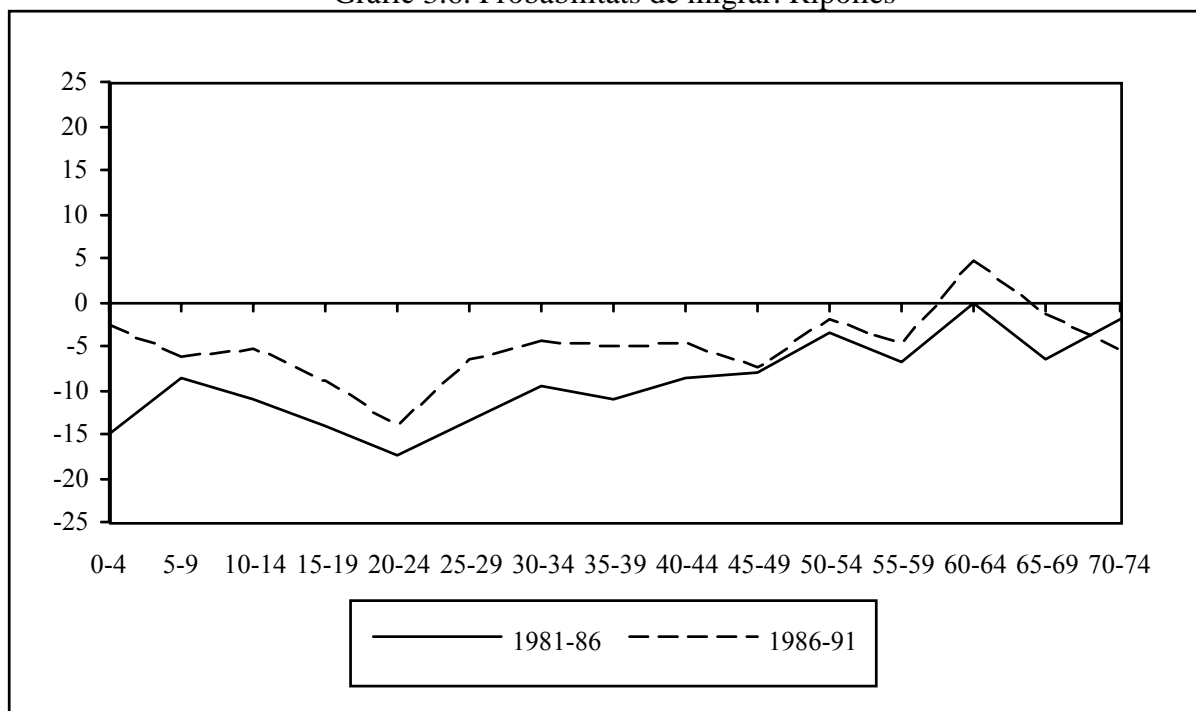
Gràfic 3.5. Probabilitats de migrar. Bages

Si es pren com a model la comarca del Bages, s'observa com les probabilitats de migrar són molt similars a totes les edats, però com es passa de tenir-les negatives en gairebé totes les edats al 1981-1986, a excepció dels més vells, a tenir-les positives.

- Comarques que tenen gairebé sempre els saldos migratoris per edats negatius en els dos quinquennis. Hi trobem les comarques del Barcelonès, del Berguedà i del Ripollès.

Gràfic 3.6. Probabilitats de migrar. Ripollès

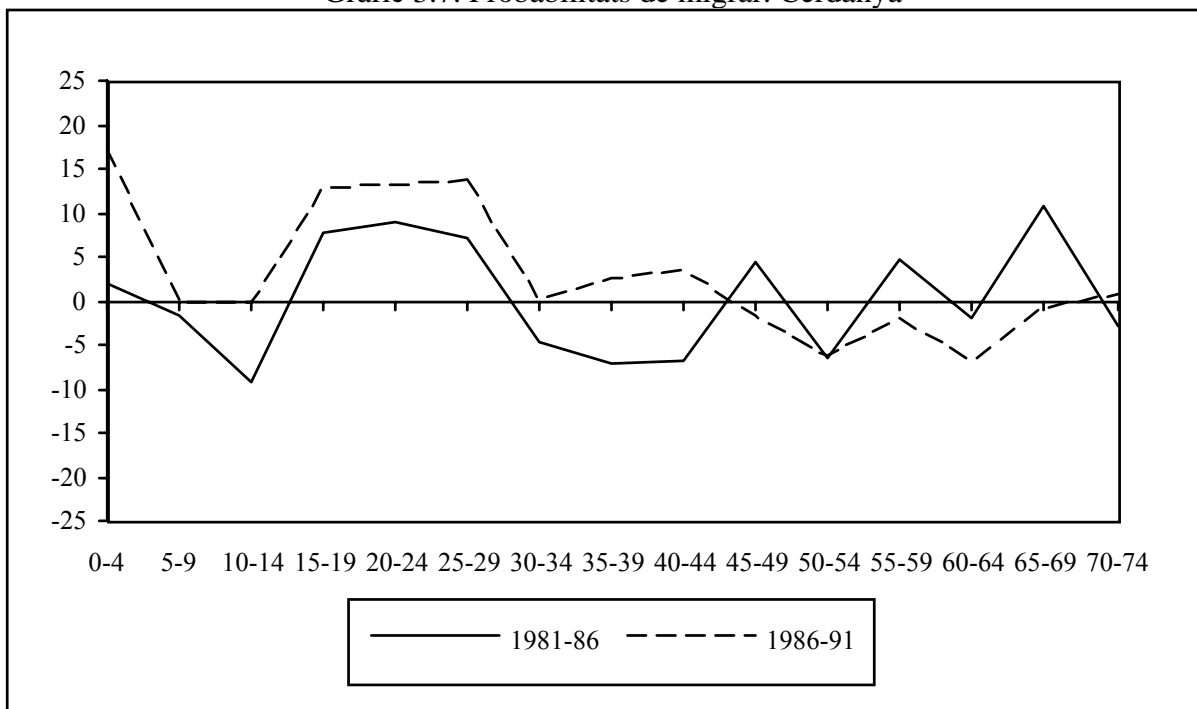
Si bé el cas del Barcelonès s'explica per l'elevada densitat de població de la comarca i per l'expulsió de la població per part de les empreses de seveis, en no poder competir els primers pels preus dels habitatges, les comarques del Berguedà i del Ripollès s'expliquen per la forta crisi industrial, tenir una indústria tecnològicament endarrerida i situada lluny dels eixos de comunicació ràpids. Aquestes serien les dues causes bàsiques per explicar l'emigració.

Aquesta emigració, a gairebé totes les edats, es pot veure clarament en la comarca del Ripollès, on cal destacar, a més, que les probabilitats d'emigrar més elevades es donen entre els 20 i 25 anys, que són justament les d'entrada en el món laboral.

- Comarques que destaquen per tenir un saldo migratori positiu en les edats de joves-adults. Les dues comarques incloses en aquesta categoria, Cerdanya i Val d'Aran, mostren uns considerables daltabaixos dels saldos migratoris en edats successives i en els dos quinquennis considerats que fan difícil, sinó impossible, la seva explicació.

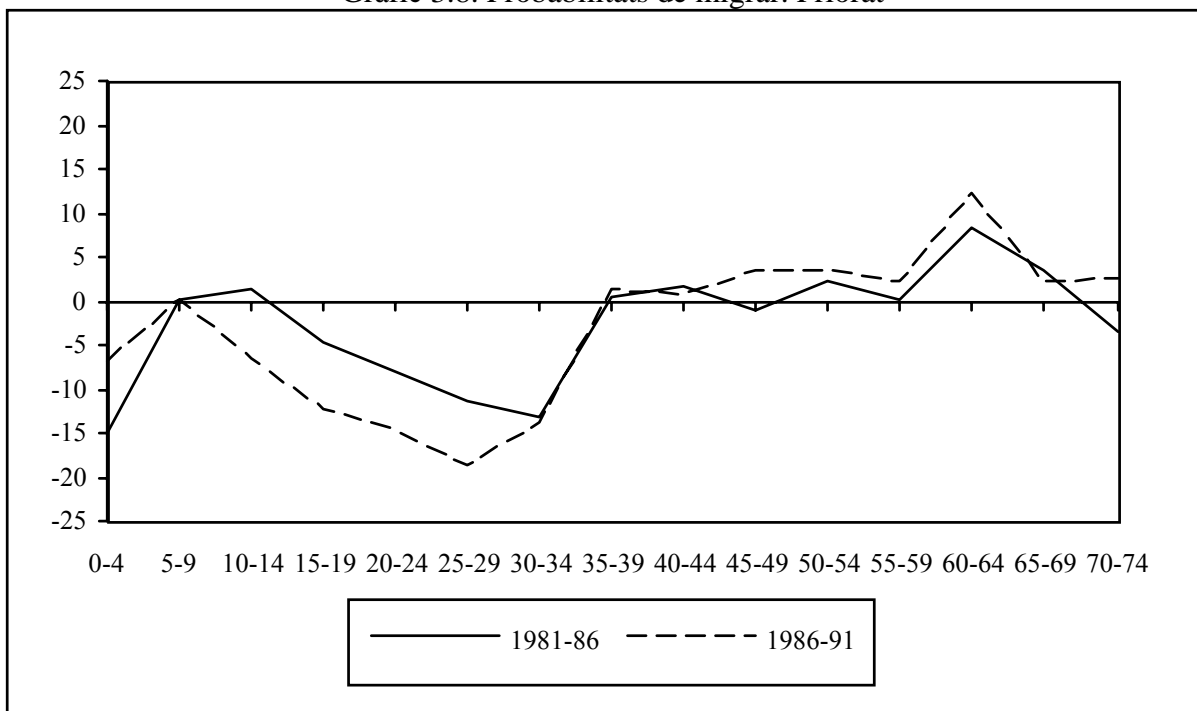
El que destaca més, en aquestes dues comarques, és el saldo migratori positiu pels grups d'edat 15-19, 20-24 i 25-29 en el cas de la Cerdanya i els 15-19 i 20-24 en el cas de la Val d'Aran.

Gràfic 3.7. Probabilitats de migrar. Cerdanya

- Comarques que tenen una emigració en les edats joves i una certa immigració en les edats adultes. Aquesta categoria agrupa a cinc comarques: Conca de Barberà, Garrigues, Noguera, Priorat i Terra Alta.

Gràfic 3.8. Probabilitats de migrar. Priorat

En quatre d'elles es pot veure com les probabilitats de migrar són més altes en el quinquenni 1986-1991 que no pas en el 1981-1986, és a dir, mostren un cert empitjorament de

la situació migratòria. La Conca de Barberà, però, es distingeix de les altres en què en el primer quinquenni té probabilitats de migrar positives en les edats joves, mentre que les altres quatre tenen en els dos quinquennis probabilitats negatives.

El Priorat, comarca que s'ha pres com a model, mostra perfectament aquesta categoria: les probabilitats d'emigrar són importants en el grup de 0 a 4 anys i en els grups que van dels 10 - 14 fins als 35-39 anys; per tant, l'emigració de famílies senceres, pares amb fills, és evident. A partir dels 40 anys les probabilitats de migrar són lleugerament positives. Aquest tipus d'immigració incideix en el procés d'envelliment d'aquestes comarques, tot afirmant-lo.

- Comarques rurals i agrícoles amb poca població que no s'ajusten a cap dels models anteriors. Les set comarques que es troben en aquest grup són Alta Ribagorça, Conca de Barberà, Pallars Jussà, Pla de l'Estany, Ribera d'Ebre, Segarra, Solsonès i Urgell.

La diversitat de comportament pel que fa a les probabilitats de migrar per grups d'edat i pels dos períodes analitzats fa que cada una d'aquestes set comarques sigui un cas diferent. Possiblement, la migradesa de la població d'aquestes comarques (cap supera al 1991 els 30.000 habitants) fa que les variacions no tinguin una lògica clara i que els resultats estiguin esbiaixats pels problemes intrínsecs que es deriven del mètode demogràfic utilitzat per al seu càlcul. Cal destacar, però, la inclusió en aquest grup de la comarca del Pla de l'Estany, a causa de la deficient recollida de la informació censal de 1991, que fa que els resultats obtinguts siguin molt diferents dels que realment han succeït.

Els fluxos migratoris per comarques. 1988 i 1989

Les dades de fluxos migratoris⁹, com ja s'ha dit en l'inici d'aquest capítol, presenten algunes deficiències pel que fa a l'exhaustivitat i a la temporalitat, però són prou útils per mostrar les noves tendències migratòries.

Quan s'han tractat les xifres de l'evolució dels fluxos migratoris entre 1981 i 1989 del conjunt de Catalunya, s'ha dit que en aquesta sèrie d'anys en cap cas el saldo arriba a representar el 10% de la suma de les altes i les baixes. Però aquest percentatge és molt diferent per cadascuna de les quaranta-una comarques, ja que va de prop d'un saldo nul (el cas del Segrià) fins els casos en què els saldos representen més del 30% de tots els moviments migratoris registrats (casos de l'Alta Ribagorça, Barcelonès, Garraf, Maresme, Val d'Aran o Vallès Oriental).

Com és obvi, el major pes dels saldos sobre el total de migracions vol dir que hi ha una diferència més gran entre les entrades i les sortides, i com més baix sigui el saldo, que les entrades i les sortides estan més equilibrades. Per tant, els comentaris que es poden fer d'aquestes xifres pel que fa a l'agrupament de les comarques en grups similars, és força semblant al que s'ha fet al dels saldos migratoris globals per comarques.

⁹ Aquestes dades s'han obtingut de la publicació *Moviments Migratoris. Vol. 1. Dades Municipals*, dels anys 1988 i 1989 de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Quadre 3.5. Estimació de fluxos i saldos comarcals, 1988 i 1989

	relació /fluxos	saldos	taxa migració interna
Alt Camp		9,7	0,73
Alt Empordà		19,1	2,61
Alt Penedès		16,5	1,32
Alt Urgell		27,6	0,96
Alta Ribagorça		-31,0	0,26
Anoia		16,1	1,67
Bages		3,7	1,43
Baix Camp		21,8	1,07
Baix Ebre		3,5	0,81
Baix Empordà		25,3	1,98
Baix Llobregat		13,8	1,39
Baix Penedès		29,3	1,50
Barcelonès		-36,8	0,69
Berguedà		-14,3	1,24
Cerdanya		11,5	1,40
Conca de Barberà		-2,4	0,79
Garraf		36,4	1,44
Garrigues		-14,5	0,27
Garrotxa		14,4	1,25
Gironès		14,4	2,05
Maresme		30,4	1,72
Montsià		8,8	0,59
Noguera		-9,3	0,78
Osona		6,2	2,00
Pallars Jussà		-13,9	0,67
Pallars Sobirà		-13,0	0,72
Pla d'Urgell		10,4	0,78
Pla de l'Estany		18,6	1,50
Priorat		-14,7	0,49
Ribera d'Ebre		-12,4	0,95
Ripollès		-7,3	1,32
Segarra		-16,2	0,36
Segrià		-0,8	0,65
Selva		26,7	1,11
Solsonès		-18,1	0,59
Tarragonès		9,6	0,95
Terra Alta		-22,2	0,38
Urgell		4,3	0,55
Val d'Aran		31,5	0,91
Vallès Occidental		17,0	1,41
Vallès Oriental		32,8	2,12
Catalunya		1,1	1,14

Nota: la relació saldos / fluxos inclou al numerador el saldo migratori i al denominador el total de canvis de residència (immigrants de fora de la comarca, emigrants cap a fora de la comarca, migracions intracomarcals); i la taxa de migració interna és la divisió entre les migracions intracomarcals i el total de població comarcal de 1991.

Font: elaboració a partir de I.E.C., *Moviments Migratoris. Vol. 1 Dades Municipals, 1988 i 1989.*

Quadre 3.6. Matriu de fluxos, 1988-1989

	mateixa comarca	immigrants			emigrants		
		resta província	resta Catalunya	resta Espanya	resta província	resta Catalunya	resta Espanya
Alt Camp	249	408	387	248	392	213	232
Alt Empordà	2.367	675	1.270	2.201	733	625	1.079
Alt Penedès	924	1.303	241	394	559	268	431
Alt Urgell	182	212	358	424	89	232	203
Alta Ribagorça	9	27	43	39	61	72	78
Anoia	1.380	1.419	232	489	713	271	371
Bages	2.170	1.622	346	709	1.147	444	819
Baix Camp	1.409	1.852	1.387	2.293	1.114	767	1.422
Baix Ebre	522	383	426	451	464	291	401
Baix Empordà	1.783	693	1.382	1.848	782	487	709
Baix Llobregat	8.481	13.283	876	5.746	6.516	1.750	5.774
Baix Penedès	572	244	2.333	687	188	1.088	379
Barcelonès	15.822	9.373	3.806	14.413	40.726	8.736	19.467
Berguedà	485	466	97	154	644	152	240
Cerdanya	174	45	338	331	97	245	207
Conca Barberà	143	150	200	119	189	205	102
Garraf	1.108	2.615	368	887	567	309	631
Garrigues	52	98	219	48	226	173	99
Garrotxa	577	454	501	384	456	206	268
Gironès	2.576	1.526	1.403	1.778	1.436	687	1.077
Maresme	5.050	9.339	860	3.021	2.648	1.091	2.147
Montsià	319	329	307	555	274	169	529
Noguera	272	283	190	152	390	240	151
Osona	2.350	1.158	331	558	855	411	406
Pallars Jussà	86	76	135	123	115	197	144
Pallars Sobirà	39	44	73	27	69	88	36
Pla d'Urgell	224	304	154	118	236	133	77
Pla de l'Estany	317	434	226	150	333	86	87
Priorat	46	124	87	33	180	112	44
Ribera d'Ebre	218	194	241	147	419	217	141
Ripollès	359	170	419	184	301	426	195
Segarra	62	114	140	89	200	195	93
Segrià	1.067	787	923	1.272	502	1.166	1.371
Selva	1.093	900	2.565	2.099	714	1.107	1.166
Solsonès	64	59	100	37	66	186	45
Tarragonès	1.476	1.358	1.933	3.125	1.671	1.106	2.385
Terra Alta	49	44	75	75	193	84	42
Urgell	165	274	325	169	345	238	115
Val d'Aran	56	78	146	236	46	88	92
Vallès Occid.	9.173	12.533	1.202	5.374	5.415	1.931	4.890
Vallès Orient.	5.555	9.249	506	2.768	2.627	659	1.676
Catalunya	69.025	74.699	27.151	53.955	74.698	27.151	49.821

Font: I.E.C., *Moviments Migratoris. Vol. 1 Dades Municipals*, anys 1988 i 1989.

Un altre possible càlcul que es pot fer és mesurar què representen les migracions internes a cada comarca sobre la població total; les xifres resultants varien des del 0,26% de l'Alta Ribagorça al 2,61% de l'Alt Empordà. Les teories més acceptades entre els estudiosos de la població diuen que com més avançada és una societat, la mobilitat interna per canvi de residència és també més elevada. En el quadre anterior es pot veure, doncs, que les comarques del voltant dels municipis de Barcelona, Girona i Tarragona són les que tenen unes taxes de migracions internes més elevades. En canvi, les comarques que tenen les taxes de migracions internes més baixes són comarques rurals, agrícoles i poc poblades, amb l'excepció del Barcelonès. S'ha de tenir present, però, que aquesta comarca és poc útil espacialment parlant en tant que és el centre metropolità de Catalunya i això significa una elevada emigració dels habitants de la comarca cap a d'altres comarques veïnes, ja que al Barcelonès no es pot aconseguir un habitatge de manera fàcil.

Si es fa un creuament de les dues xifres que es presenten en el quadre anterior, els resultats són força clars: les comarques que tenen un saldo migratori negatiu, tot representant un percentage baix de tots els moviments migratoris de la comarca, acostumen a tenir una mobilitat interna també força baixa. Les comarques d'aquestes característiques acostumen a ser les agrícoles i rurals que tenen molts pocs habitants, i que ofereixen poques expectatives de futur a la població d'edats joves i joves-adultes.

Les comarques que tenen un saldo migratori positiu i que aquest saldo representa un percentage elevat de tots els moviments migratoris de la comarca, acostumen a tenir una mobilitat interna també força o molt elevada. Així mateix, el llistat de les comarques en aquests casos també és prou significativa, ja que inclou a les comarques de la regió metropolitana de Barcelona (exceptuant el Barcelonès), a la majoria de les de la província de Girona (excepció del Ripollès), i al Baix Camp i al Baix Penedès. Totes aquestes comarques són prou dinàmiques com per mostrar la bondat de la hipòtesi assenyalada anteriorment de què com més progressiva sigui la societat més migracions internes es donen.

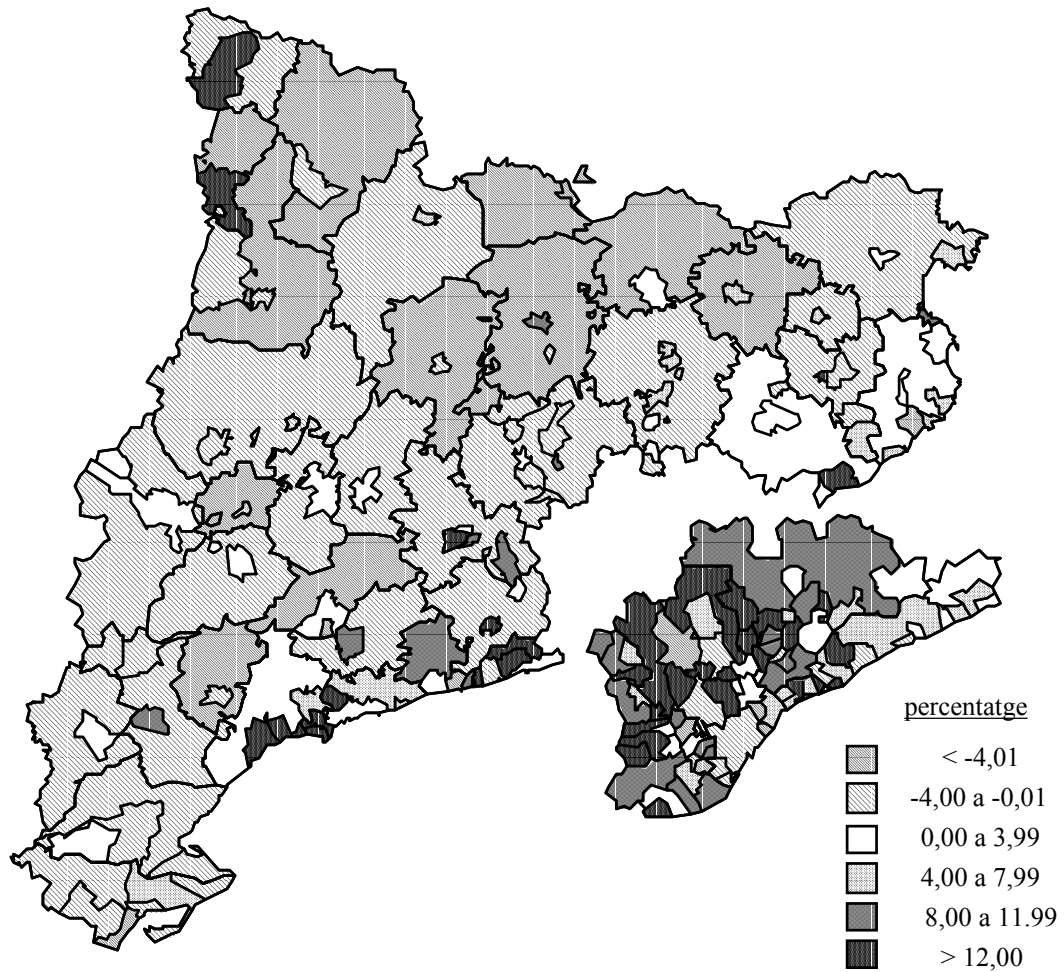
Per finalitzar aquest apartat, cal considerar quins són els camps migratoris de cada comarca. Si per camp migratori s'entén l'àrea territorial d'on ve i on va el principal nombre de migrants, el camp migratori de cadascuna de les quaranta-una comarques catalanes està delimitat per la distància: són les comarques limítrofes les principals destinatàries dels emigrants i les que envien els immigrants a cadascuna de les comarques, mentre que com més allunyades estan dues comarques, menor és la relació migratòria que hi ha.

Els saldos migratoris per municipis

L'escala de detall que representa l'anàlisi dels municipis de més de 5.000 habitants, les capitals comarcals i les restes comarcals serveix per a copsar l'estat actual d'alguns corrents migratoris que no poden ser abastats en les anàlisis més generals, com ara són les migracions de les àrees rurals, cada vegada menys coincidents amb les tradicionals àrees agràries, i l'estructura de les migracions de caire metropolità, centrades al voltant de Barcelona, però que també apareixen a l'aglomeració Tarragona-Valls-Reus, per exemple. En general, és mitjançant aquest enfocament que es podrà estudiar les migracions de curt radi, sovint intracomarcals.

Una conseqüència del detall territorial cercat segons aquesta perspectiva és que les dades utilitzades s'han de limitar als saldos migratoris globals sense desglossar per edats, i així evitar els problemes de significació estadística. De tota manera, s'han considerat els saldos globals tant en xifres absolutes, per veure el volum del moviment migratori, com en xifres relatives, per copsar la seva incidència en el canvi poblacional.

Mapa 12: Saldos migratoris relatius, 1975-1981

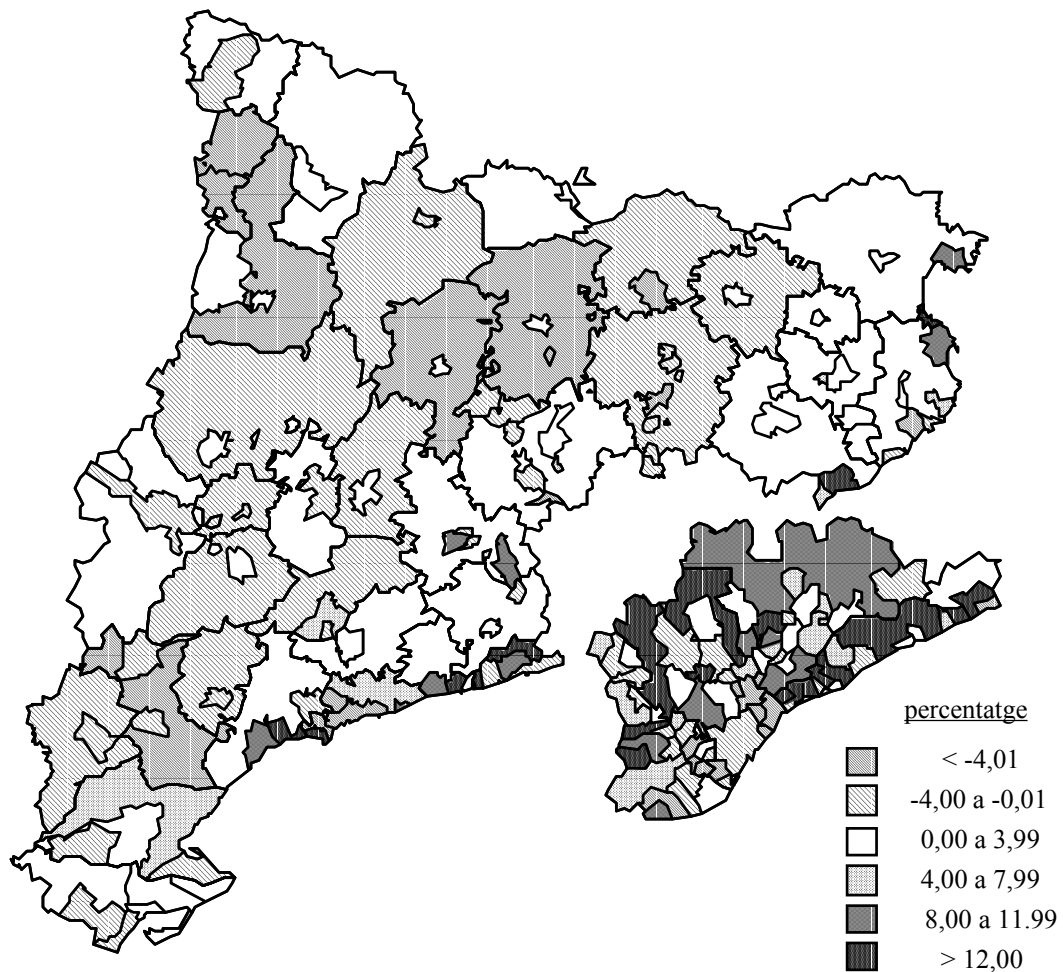
Font: Elaboració pròpia.

En el període 1975-1981 destaca la generalització dels saldos migratoris negatius a una gran majoria de les restes comarcals. Només les restes comarcals de la franja costanera des del Baix Camp fins el Baix Empordà i les restes comarcals de la Regió Primera tenen saldos positius, és a dir, els espais més urbanitzats, i amb funcions econòmiques, turístiques i industrials, afegides a les tradicionals del món rural. També s'ha de destacar que hi ha una oposició general entre el comportament migratori negatiu de la resta comarcal i el de la seva respectiva capital. Això passa a 22 comarques de 30, si s'hi inclou el cas de la Terra Alta en què Gandesa té un saldo nul. Les capitals comarcals segueixen essent la destinació d'una bona part dels significatius fluxos de sortida de les zones agràries del país. Les capitals que tenen

saldos negatius són Sort, Tremp i Puigcerdà al Pirineu; Manresa, Balaguer i Solsona a les terres centrals. Totes aquestes denoten un cert estat d'estancament, encara que potser els casos més destacats són els de Tortosa i Girona.

De tota manera, el lloc de Catalunya on es concentren els saldos negatius més importants és l'aglomeració barcelonina. De les 15 unitats amb el saldo absolut més negatiu, 8 són municipis propers a Barcelona, inclosa aquesta. La majoria de les migracions de retorn que sortiren de Catalunya en aquest quinquenni tingueren com a punt de partida aquests municipis (Barcelona, Terrassa, Santa Coloma de Gramenet, Sabadell, Cornellà, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs i Molins de Rei). Es comença a configurar l'estructura de les migracions intrametropolitanes a la Regió Primera des dels municipis més centrals cap a municipis més allunyats en la recerca d'habitatges disponibles i/o un ambient urbà més agradable, tot i que Sant Cugat del Vallès, exemple paradigmàtic en els anys vuitanta, no entrava encara clarament en aquesta dinàmica. La resta d'unitats amb un comportament més negatiu són municipis o restes comarcals que duen a pensar en una relació entre grandària de la població i volum del saldo negatiu: Manresa i les restes comarcals del Berguedà, Garrotxa, Osona, Segrià i Alt Empordà, excepte el cas del Solsonès.

Mapa 13: Saldos migratoris relatius, 1981-1986

Font: Elaboració pròpia.

Per una altra banda, les àrees amb un saldo migratori positiu més gran sí que estan polaritzades gairebé exclusivament a la Regió Primera. Només dues són municipis externs: Reus i Salt. Totes aquestes, excepte la resta comarcal del Vallès Oriental, són municipis de més de 5.000 habitants la qual cosa ressalta el caire urbà dels creixements migratoris positius.

Els saldos migratoris relatius donen una millor visió de l'efecte del fenomen migratori sobre la població, ja que destaquen diversos trets territorials que queden amagats amb les dades absolutes. En primer lloc, la continuació d'un despoblament rural més greu a les àrees de muntanya del Pirineu i Prepirineu, així com al Priorat, al Pla d'Urgell i a la Conca de Barberà. El procés suburbanitzador a la Regió Primera és també prou clar i hom hi pot diferenciar aquelles àrees de creixement migratori més intens, que en el quinquenni 1975-1981 se situen al nucli de l'Ordal (Baix Llobregat), la resta del Vallès Occidental i alguns municipis del Baix Maresme. Aquí es registren els creixements migratoris relatius més intensos de tota Catalunya al costat dels decreixements migratoris, absoluts però no sempre relatius, més intensos de Catalunya a Barcelona, el seu continu i Terrassa-Sabadell. Un altre sector de creixement migratori és la franja costanera entre Mont-roig del Camp i la Regió Primera, lligada al turisme i la construcció principalment.

L'estudi del període 1981-1986 posa en evidència una transformació territorial de la distribució dels saldos. Hi ha una disminució clara del nombre de restes comarcals amb saldos migratoris negatius, malgrat que el saldo global de Catalunya passi en aquest quinquenni de positiu a negatiu. Al mateix temps, les restes comarcals que romanen amb saldos negatius, els tenen menys acusats. No hi ha evolucions sorprenents pel que fa a aquests canvis de signe: les restes que passen de negatiu a positiu o bé són zones d'alta muntanya amb un pes creixent de les activitats turístiques relacionades amb la neu i l'excursionisme (Val d'Aran, Pallars Sobirà i Cerdanya), o bé se situen a l'àrea de creixement econòmic de Girona-Costa Brava (Alt Empordà, Pla de l'Estany i Gironès), o bé reben la influència econòmica difusora de la Regió Primera (Alt Penedès, Anoia i Bages), o bé entren dins de l'àrea d'influència directa de l'aglomeració urbana tarragonina (Alt Camp) o bé són nuclis aïllats de creixement i modernització econòmiques (Baix Ebre i Montsià; Segrià i Urgell). Hi ha, però, un seguit de restes comarcals no incloses dins de la tendència de millora dels saldos migratoris: Alt Urgell, Pallars Jussà i Noguera a la vall del Segre, i Terra Alta i Ribera d'Ebre a l'extrem sud del país, amb les Garrigues al mig. Totes aquestes zones estan fora dels eixos de creixement del país i s'han estancat en formes econòmiques tradicionals.

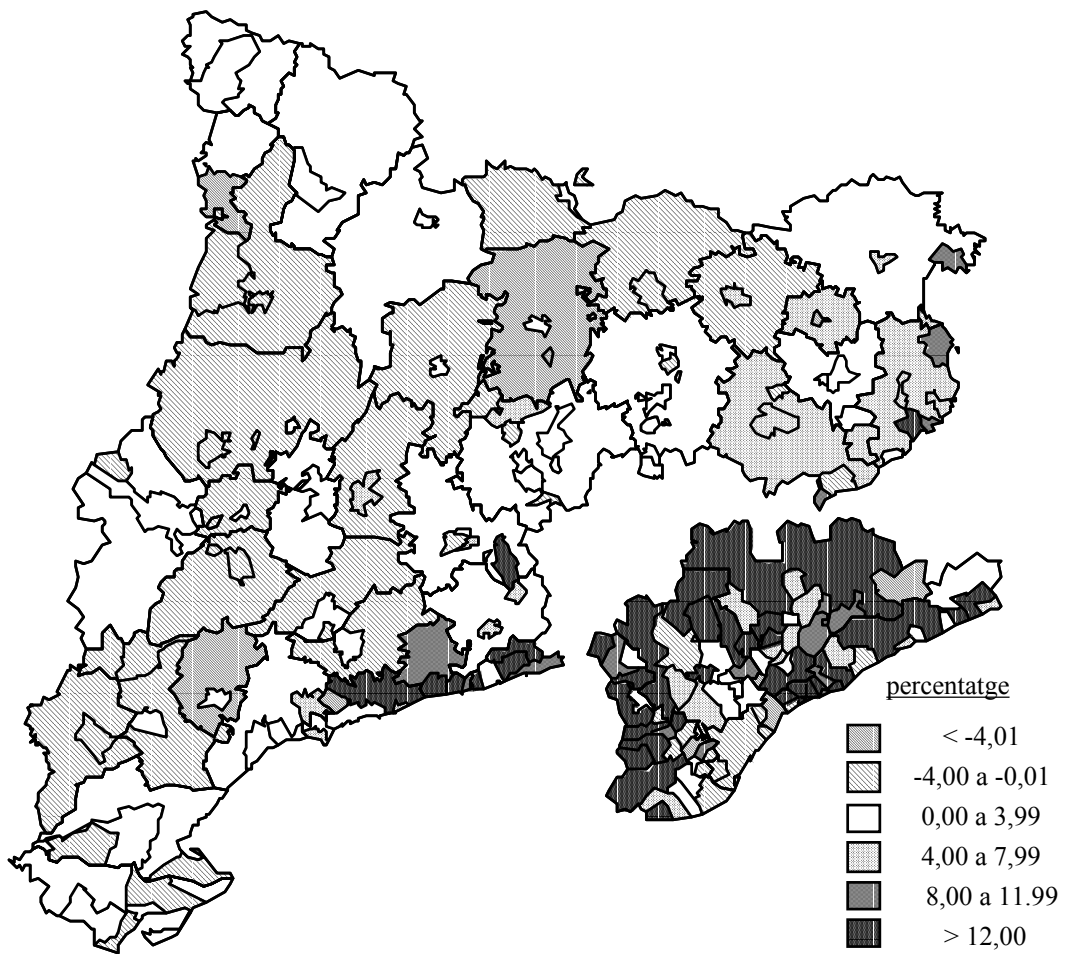
Com al quinquenni anterior els saldos negatius absoluts més importants es concentren en una petita part del territori català que coincideix amb Barcelona i el continu més urbanitzat. Onze de les quinze unitats, totes municipis, amb els saldos més negatius estan a la Regió Primera. A més, els seus saldos s'agreguen. Val a dir que la suma dels saldos negatius dels municipis considerats de la Regió Primera dona una xifra de 135.042 persones com a pèrdua pels moviments migratoris, mentre que el total de Catalunya ofereix una pèrdua neta de 95.140 persones. En realitat, només considerant les cinc comarques de la Regió Primera es presenta un saldo negatiu de 101.850 persones, coincident en bona mesura amb la xifra global de Catalunya. El canvi de tendència del saldo migratori de Catalunya en aquest quinquenni troba la seva explicació primera en la intensificació dels saldos migratoris negatius al conjunt de la Regió Primera. Les altres parts del país, com ja ha quedat dit, en realitat milloren la seva situació respecte dels anys 1975-1981.

En resum, es pot dir que l'agreujament dels saldos migratoris a Catalunya és un fenomen principalment urbà, lligat a la crisi dels seus sistemes productius característics. Aquesta

constatació es referma si hom s'adona que, contràriament a les restes comarcals, moltes capitals i municipis urbans passen a tenir saldos negatius o agreugen els que ja tenien. Així és amb Vielha, la Seu d'Urgell, Ripoll, tots els municipis urbans d'Osona, Manresa, Igualada, Sant Sadurn d'Anoia, Tarragona, Reus, Lleida, Tàrraga, Móra d'Ebre... Això no treu que a la Regió Primera continuï el procés de suburbanització amb una intensitat superior, sobretot al conjunt del Maresme.

L'observació dels saldos relatius ajuda a matisar la dimensió dels canvis esdevinguts. Com a resultat, els saldos relatius, tant positius com negatius, són força baixos arreu del país. Es pot parlar d'un veritable estancament migratori. Fins i tot la gravetat del procés de pèrdua de població per emigració de Barcelona i els seus municipis del voltant queda suavitzada en passar les dades a valors relatius; no destaquen especialment en el conjunt de Catalunya, encara que molts dels saldos més negatius s'hi situen. El que sí és força evident és l'impacte important que sobre la situació poblacional dels municipis més petits de la Regió Primera representen els saldos migratoris positius. Un comentari semblant es pot fer en el sector Garraf-Tarragona.

Mapa 14: Saldos migratoris relatius, 1986-1991

Font: Elaboració pròpia.

La imatge que ofereix el mapa dels saldos migratoris absoluts pel període 1986-1991 és una consolidació de les tendències apuntades. On abans hi predominava un creixement migratori negatiu a la quasi totalitat de restes comarcals, ara és possible diferenciar espais rurals de creixement i de decreixement. Els espais rurals amb migració positiva, que no pas agraris, s'ordenen al voltant del principal eix de creixement econòmic, i demogràfic, de Catalunya al llarg de la costa, de les autopistes litorals i al voltant de la Regió Primera. Noves zones s'hi incorporen, com ara la resta comarcal d'Osona, o intensifiquen els saldos positius, principalment les restes comarcals del Baix Empordà, Gironès, Selva, Alt Penedès, Garraf, Baix Penedès i Tarragonès.

Es consolida una lleugera tendència positiva en les restes comarcals de l'Alt Pirineu però amb tendència a la fragilitat. Així mentre que la resta de l'Alt Urgell passa de tenir un saldo negatiu a positiu, a la resta de la Cerdanya li succeeix just tot el contrari. Es manté, al mateix temps, un espai de regressió migratòria definit per aquelles àrees amb agricultura tradicional de secà (Segarra, Garrigues, Terra Alta...) o del Prepirineu (Noguera, Pallars Jussà, Solsonès...), o bé, també zones industrials en declivi (Berguedà, Ripollès). Caldria diferenciar aquelles comarques on la seva capital té un saldo positiu que indica una certa vitalitat, d'aquelles en que tant la resta comarcal com la capital els tenen negatius; aquesta darrera situació preocupant queda reflectida en els casos de Gandesa, Borges Blanques, Ripoll, Tremp, Balaguer...

En xifres relatives, les àrees de l'interior amb saldos negatius són de les més altes de Catalunya. També ho són les de Barcelona i els municipis del seu continu urbà, però els saldos negatius d'aquests municipis són, sens dubte, els més importants considerats en valor absolut. Encara que els saldos han millorat lleugerament respecte el quinquenni anterior, principalment per la reducció de les migracions de retorn, marquen la continuació i intensificació de la desconcentració i suburbanització de la Regió Primera. Al costat dels saldos migratoris més negatius, es troben els saldos més positius, tant en xifres relatives com absolutes, que són saldos més elevats que al quinquenni anterior. Extenses àrees de la Regió Primera estan immerses en aquesta dinàmica de creixement migratori d'una manera homogènia.

4. ESTRUCTURA PER EDAT I SEXE DE LA POBLACIÓ

L'estructura d'una població és el reflex de la seva història poblacional als darrers cent anys; el seu perfil ens assenyala l'evolució de la mortalitat, de la natalitat i de les migracions. Però no només és una conseqüència del passat sinó que també mostra, degut a la inèrcia subjacent de les estructures poblacionals, quina pot ser l'evolució futura dels diferents components demogràfics i de la pròpia estructura poblacional.

L'evolució de l'estructura per edats de la població de Catalunya a partir de 1975 mostra un clar procés d'envelliment. Tanmateix, tot procés d'envelliment d'una població pot ésser degut a un dels factors següents o a la combinació d'ambdós. Per un costat, la reducció de la natalitat que a més de provocar un estrenyiment de la base de la piràmide ("envelliment per la base"), origina un increment del pes relatiu de la gent gran. Per un altre costat, els guanys de mortalitat a edats avançades provoquen un augment dels efectius a aquestes edats i un eixamplament de la cúspide de la piràmide d'edats ("envelliment per la cúspide").

L'evolució de l'estructura per edats i sexe des de principis de segle

L'anàlisi de l'evolució de l'estructura d'edat des de principis de segle es realitzarà a partir de l'estudi de l'evolució dels grans grups d'edat: joves (de 0 a 15 anys), adults (de 15 a 64 anys) i vells (majors de 65 anys).

Una constant que s'ha produït als darrers 90 anys ha estat l'increment progressiu en el percentatge corresponent als vells, que han passat de representar menys d'un 5% del total de la població el 1900 a gairebé el 15% l'any 1991. Per analitzar l'evolució de l'estructura però, no n'hi ha prou en analitzar aquest grup, sinó que cal tenir en compte el comportament dels altres dos. Es poden distingir quatre grans etapes.

En la primera meitat del segle hi ha hagut una evolució relativament uniforme, amb un descens constant de la representació dels joves, degut a la reducció constant de la fecunditat des de principis de segle i al fort declivi que va tenir als anys de la guerra civil i primers anys de la postguerra. En aquest període l'increment de la proporció de vells ha estat molt suau (de poc més de 4 punts en 50 anys), mentre que la població adulta és la que ha tingut un creixement més gran. A la piràmide de població, això va representar un envelliment per la base, és a dir, un estrenyiment a les primeres edats sense que afectés massa a la forma de la cúspide.

Un segon període és el que va del 1950 a 1970, on les tendències pel què fa als grups de joves i adults s'inverteixen, mentre que els vells segueixen el seu lent ascens. L'augment ininterromput de la proporció de joves, degut a la forta recuperació de la natalitat i de la fecunditat en aquest període, i el lent augment dels vells donaren com a resultat un rejuveniment de la piràmide d'edats per la seva base.

El següent decenni, el dels anys 70, es caracteritza per l'estabilitat en el pes dels diversos grups d'edat. De fet, no es tracta estrictament d'un període amb unes característiques pròpies, sinó que és un decenni de transició entre dues etapes clarament diferenciades. La corba de la natalitat, que tenia una forma clarament ascendent, comença a canviar de tendència, així com les immigracions que van minvant al llarg del decenni fins a esdevenir gairebé nul·les, encara que lleugerament positives. En aquest període la piràmide de població no té grans variacions.

Quadre 4.1. Evolució dels grans grups d'edat a Catalunya

	Joves	Adults	Vells
1900	32,02	63,66	4,32
1910	30,20	65,21	4,59
1920	27,98	66,95	5,07
1930	25,75	68,04	6,20
1940	22,77	69,87	7,36
1950	19,69	71,71	8,60
1960	23,23	67,21	9,56
1970	25,63	64,50	9,88
1975	25,61	64,17	10,22
1981	24,96	64,06	10,98
1986	21,68	65,98	12,33
1991	17,83	67,87	14,31

Font : Elaboració pròpia.

A l'última etapa, entre 1981 i 1991, la tendència al rejuveniment i creixement de la població s'ha invertit totalment degut al fort declivi de la natalitat i, en menor mesura, a la minva del saldo migratori i, fins i tot, a una certa inversió del saldo als primers anys d'aquest decenni. La proporció de joves perd uns set punts en tan sols 10 anys, que són guanyats pels adults i, sobretot, pels vells. No obstant, el guany que ha tingut el grup de gent gran no ha estat tan espectacular com ho hagués pogut estar de no haver arribat a aquestes edats un grup de generacions buides: les nascudes entre els anys 1916 i 1920. Malgrat això, la proporció de vells el 1991 supera en moltes comarques la proporció de joves, encara que pel conjunt de Catalunya es troba tres punts i mig per sota. En aquest període de només deu anys la proporció de vells ha crescut gairebé tant com ho havia fet en tota la primera meitat de segle; ja que el ritme d'increment dels seus efectius ha estat molt superior al ritme de creixement del conjunt de la població, provocant un augment del seu pes relatiu. Amb tot això, la piràmide d'edats ha sofert un fort envelliment, que ha afectat essencialment a la base i, en menor mesura, a la seva cúspide.

A grans trets, i malgrat molts alts i baixos, es pot dir que en aquests 90 anys s'ha produït un descens bastant important del pes dels joves, que representen el 1990 poc més de la meitat del què representaven a principis de segle i un ascens dels vells, que han multiplicat el seu percentatge per una mica més de tres. Ambdues variacions s'han compensat en gran mesura, ja que la població en edat activa, dels 15 als 64 anys, no ha tingut grans canvis en el seu pes respecte del conjunt de la població, encara que al llarg del segle ha incrementat el seu pes en 4 punts, passant d'un 63,66% el 1900 a un 67,87% el 1991.

Als propers anys es pot entreveure un creixement de la població vella que a curt termini serà molt important ja que arribaran a edat de jubilació un conjunt de "generacions plenes", mentre que a començaments del segle vinent es donarà un període de creixement més moderat en arribar a la jubilació les generacions nascudes durant la guerra civil i primers anys de la postguerra. Respecte dels joves, és de preveure que, encara que no es doni una recuperació de

la fecunditat, es produirà un lleuger augment dels naixements en haver-hi un major volum de dones en edat fèrtil.

Finalment, els adults continuaran mantenint una certa estabilitat, però a la baixa, a causa del procés de compensació que es donarà en relació als altres dos grans grups d'edat. No obstant, aquesta aparent estabilitat és deguda, en cert grau, a la pròpia amplitud del grup d'edats que amaga canvis en l'estructura interna del mateix grup. Aquesta evolució no té en compte els possibles canvis que poden provocar les migracions en el volum i en l'estructura de la població catalana.

La piràmide catalana de 1991

L'estructura per edats de la població catalana ha sofert entre 1975 i 1991 una forta modificació degut a la reducció dels naixements i a l'allargament de l'esperança de vida. Entre ambdós anys les pèrdues de població es concentren als primer grups d'edat i al grup de 45 a 55 anys que correspon, el 1991, als nascuts al voltant de la guerra civil. Per contra, els increments se centren sobre dos grups d'edats: per un costat, s'observa un clar increment dels adults-joves, de 15 a 40 anys, que corresponen als conjunts de generacions nascudes durant l'etapa de recuperació de la natalitat i del "baby boom"; per altre, el clar augment de la gent gran, especialment dels majors de 75 anys que passen dels 200.000 del 1975 als 355.000 del 1991.

Quadre 4.2. Evolució dels grups d'edat a Catalunya

Edats	1975		1991		Creixement 1975-1991	
	Absoluts	Relatius	Absoluts	Relatius	Absoluts	Relatius
0-4	493.211	8,72	281.335	4,64	-211.876	-42,96
5-9	489.794	8,66	338.905	5,59	-150.889	-30,81
10-14	465.342	8,22	460.008	7,59	-5.334	-1,15
15-19	437.193	7,73	511.667	8,44	74.474	17,03
20-24	412.823	7,30	486.779	8,03	73.956	17,91
25-29	430.309	7,60	468.694	7,73	38.385	8,92
30-34	386.780	6,84	446.373	7,37	59.593	15,41
35-39	344.865	6,09	412.309	6,80	67.444	19,56
40-44	384.795	6,80	407.216	6,72	22.421	5,83
45-49	376.678	6,66	366.948	6,06	-9.730	-2,58
50-54	346.225	6,12	319.916	5,28	-26.309	-7,60
55-59	268.849	4,75	357.290	5,90	88.441	32,90
60-64	242.384	4,28	335.253	5,53	92.869	38,31
65-69	212.852	3,76	296.874	4,90	84.022	39,47
70-74	165.548	2,93	214.933	3,55	49.385	29,83
75 i +	200.915	3,55	354.994	5,86	154.079	76,69
Total	5.658.563	100,00	6.059.494	100,00	400.931	7,08

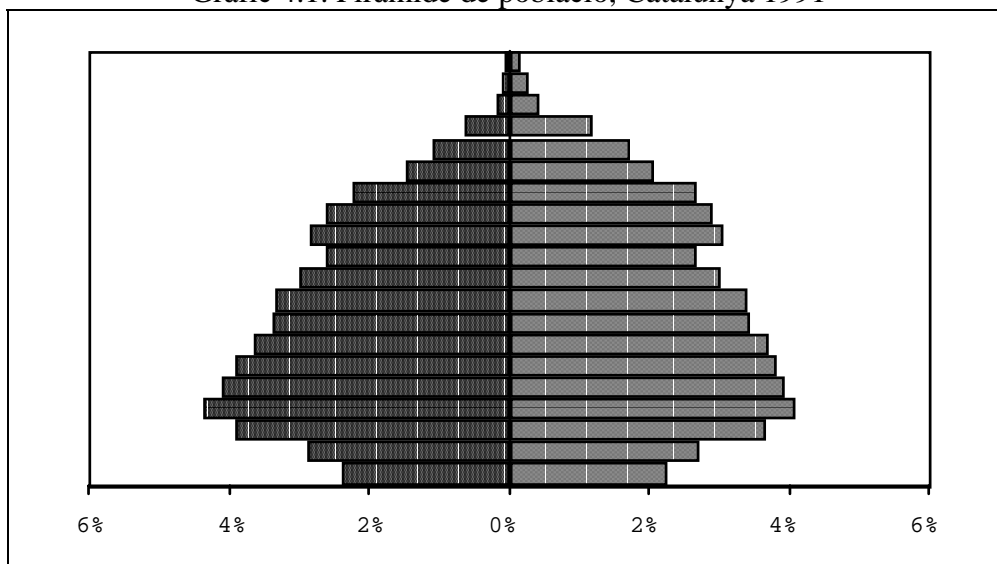
Font: Elaboració pròpia.

La piràmide de població de 1991 està fortament afectada per la caiguda de la natalitat que, si bé als darrers anys ha desaccelerat la seva minva (el descens dels naixements només ha estat de 300 de 1990 a 1991), ha provocat una significativa reducció de la base de la piràmide, perdent la típica forma piramidal. No obstant, els baixos nivells de natalitat assolits fan pensar en una possible recuperació del nombre de naixements que es reflectirà als propers anys. En aquest sentit, cal destacar com, el 1991, tot i que el primer grup quinquennal d'edat té menys efectius que l'immediatament posterior, la diferència entre aquests dos grups és molt menor que no ho era 5 anys abans.

Aquesta reducció ha provocat que els primers grups d'edat siguin els que tenen menys efectius de població, a excepció, lògicament, dels d'edat més avançada. Així, no hi ha cap grup amb menys efectius que l'inicial fins el corresponent a les edats de 70 a 74 anys, mentre que el de 5 a 10 anys no és superat fins el de 60 a 65 anys, a excepció de la brusca entrada que es produeix a les generacions nascudes al voltant de la guerra civil i que, al 1991, tenien entre 50 i 55 anys.

Cal remarcar també que, encara que l'entrada provocada per la guerra civil és la queixalada més important a la piràmide, també és notòria l'entrada en el grup 70-74, és a dir, els nascuts entre 1916 i 1920. Aquest grup d'edat ha estat especialment castigat pels dos esdeveniments històrics que més sobremortalitat han provocat en aquest segle en el nostre país: primerament, l'epidèmia de grip de l'any 1918, i després, encara, la guerra civil que la patiren al front com a soldats i que, a més, fa que l'entrada de la piràmide sigui en el cas dels homes molt més pronunciada que en el cas de les dones.

Gràfic 4.1. Piràmide de població, Catalunya 1991

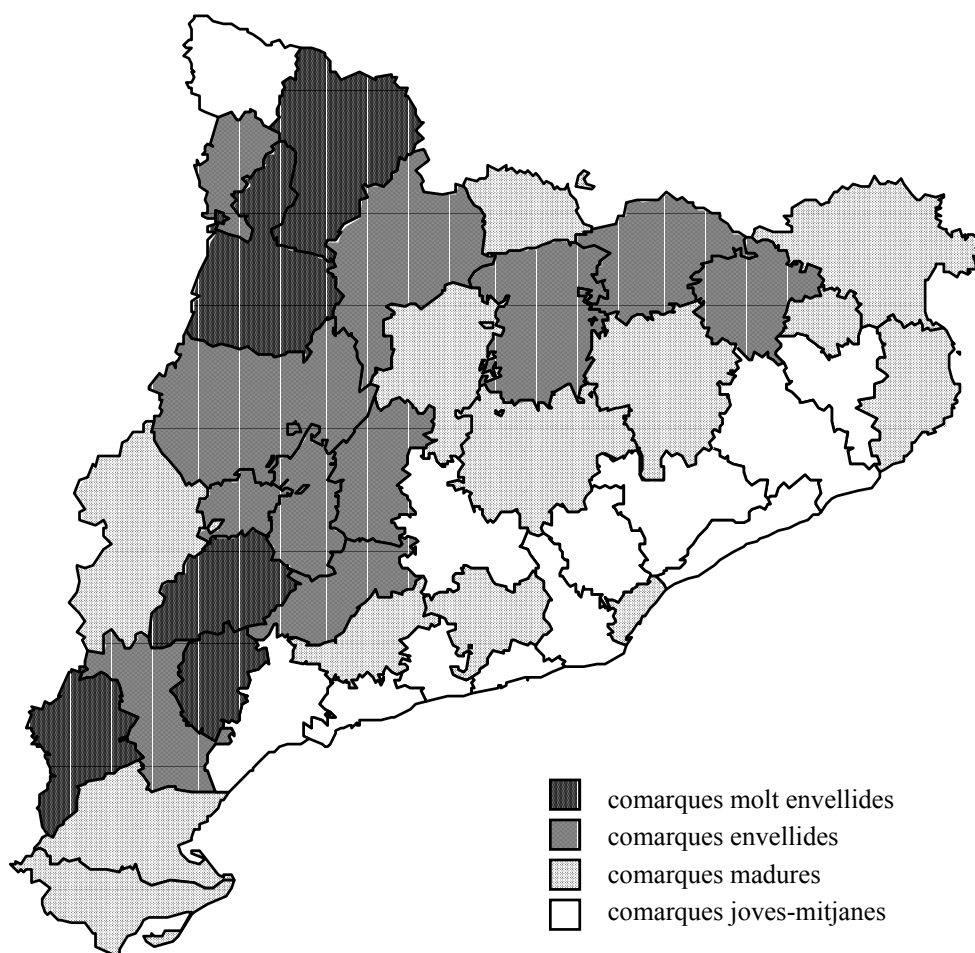
La forta immigració dels anys 60, especialment d'adults-joves, si bé no es va localitzar en un grup concret, va alterar l'estructura de la població rejuenint la piràmide, ja que afectà sobre tot a les generacions buides, compensant l'estructura, donant forma de piràmide i eixamplant els efectius presents a les edats centrals.

Tal i com passava el 1985, la part central de la piràmide, a partir del grup de 15 a 20 anys, segueix tenint una clara forma piramidal, a excepció del grup ja esmentat dels nascuts durant la guerra civil. La diferència més important amb la piràmide del 1986, però, és que aquesta part central s'ha desplaçat 5 edats cap a dalt. Aquest desplaçament al llarg del perfil de la piràmide és degut a la inèrcia que tenen les estructures poblacionals i és un element clau que permet preveure l'evolució que tindran els diferents grups d'edat al llarg del temps.

Les diferències comarcals: una tipologia

Les estructures de població de les comarques mostren una gran diversitat de situacions que són producte, fonamentalment, de les diferents experiències migratòries de cada àrea i, en menor mesura, de les diferències en relació a la natalitat.

Mapa 15: Tipologia de les estructures comarcals. 1991

Font: Elaboració pròpia.

Per tal de resumir aquesta pluralitat de situacions s'ha procedit a realitzar una tipologia de les diferents comarques en funció de les seves estructures. El resultat ha estat l'elaboració de quatre grans grups comarcals: comarques molt envellides, comarques envellides, comarques madures i comarques joves-mitjanes. L'agrupació s'ha realitzat mitjançant la tècnica de l'anàlisi de *clusters* a partir de tres indicadors bàsics: l'edat mediana de la població com a síntesi del conjunt d'edats, l'índex d'ancianitat com a resum de la relació entre els vells i els joves, i el percentatge de població major de 65 anys. A més, per a cadascun dels grups s'ha triat una o dues piràmides comarcals com a exemple de les estructures subjacents a cada una de les agrupacions.

Comarques molt envellides

El grup de comarques molt envellides el formen un conjunt de només 5 comarques de la Catalunya interior. Es tracta de comarques eminentment agrícoles, amb sistemes de producció tradicional, i molt afectades pel despoblament rural que es dona, sobretot, en la població en edat activa. La pèrdua de població en edat activa provocà un increment de l'envelliment de la població via directa, però també, i no menys important, per via indirecta com a conseqüència del descens de la natalitat produït per la manca d'efectius en edat de reproducció. Són, doncs, comarques amb una minsa població, que van des dels poc més de 5.000 habitants del Pallars Sobirà als menys de 20.000 de les Garrigues.

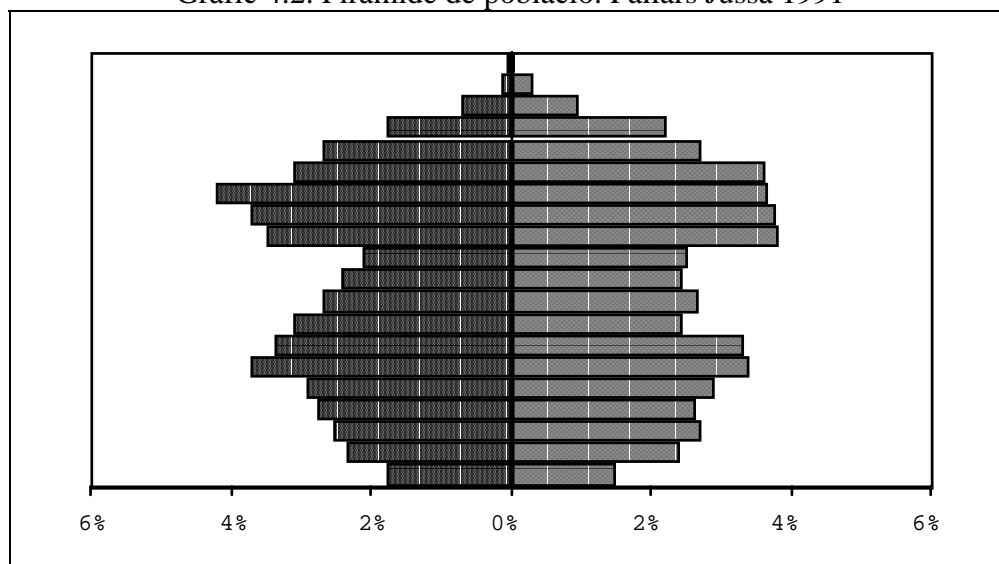
Quadre 4.3. Indicadors d'estructura de les comarques molt envellides

	Edat mediana	Índex d'ancianitat	% de vells
Pallars Jussà	45,75	198,01	26,30
Priorat	44,50	187,42	25,95
Pallars Sobirà	42,80	184,38	23,96
Terra Alta	44,53	161,94	23,63
Garrigues	43,32	160,25	23,46

Font: Elaboració pròpia.

Destaquen sobretot per un índex d'ancianitat molt elevat, que supera en tots els casos els 160 vells per cada 100 joves, mentre que en la comarca més envellida, el Pallars Jussà, hi ha 2 majors de 65 anys per cada menor de 15. Tenen, a més, una edat mediana superior als 43 anys, 8 anys més que la del conjunt de Catalunya, i un percentatge de vells superior al 23%, situant-se gairebé deu punts per sobre del total del país.

Gràfic 4.2. Piràmide de població. Pallars Jussà 1991

El que resumeix les 5 piràmides d'edat d'aquestes comarques en una sola paraula és la irregularitat. Una irregularitat que pren el seu màxim exponent en el Pallars Sobirà, on la forma de la gràfica de l'estructura de la població no té gens de forma de piramidal. Aquesta irregularitat té unes causes demogràfiques, però a més hi ha un problema de representativitat

ja que els grups de població són tan minsos que qualsevol accident demogràfic, per insignificant que pugui semblar numèricament parlant, pot afectar greument a la forma de la piràmide (en el Pallars Sobirà, per exemple, de 50 a 54 anys, només hi ha 233 habitants).

Una altra de les característiques més significatives d'aquestes 5 piràmides és la importància que té el grup de 60 a 64 anys i el de 65 a 69 anys, que en 4 de les 5 comarques són els més nombrosos. Això, si més no, indica que, com a mínim en el proper quinquenni, es continuarà donant un fort procés d'envelliment intensificat pel fet que cada cop hi haurà efectius d'edats més avançades. A més, l'estrenyiment per la base que, en la majoria de comarques de Catalunya es dona dels 15 anys en avall, aquí s'allarga fins als 25 o 30 anys, dificultant, encara més, el possible rejuveniment d'aquestes comarques degut a la debilitat dels grups d'edat fèril.

Respecte dels grups d'edat centrals, totes les comarques tenen poc més del 60% d'adults, 7 punts per sota del global de Catalunya. Aquesta dada és prou significativa car representa el grup en edat activa, i també el que podria fer possible una recuperació de la natalitat que així es veu clarament limitada en el futur.

En poblacions tan envellides com aquestes, el nombre de dones hauria de ser superior al d'homes degut a les diferències de mortalitat entre ambdós sexes que jugen a favor de les dones. Aquest fenomen no es dona en aquestes comarques, car l'emigració ha afectat sobretot a les dones, que ha estat el primer col·lectiu a emigrar en recerca de treball. Això ha portat a un dels problemes que han popularitzat a certs municipis d'aquestes comarques: l'escassetat i, per tant, demanda de dones en edat de matrimoni.

Tant els aspectes d'envelliment com el de manca de dones són més patents en les restes comarcals d'aquestes zones degut a la seva heterogeneïtat. Així, la proporció de vells arriba a sobrepassar el 28% en alguna resta comarcal, l'índex d'ancianitat se situa en 236 vells per cada 100 joves a la resta comarcal del Pallars Jussà, i el problema de la manca de dones és molt més accentuat en els pobles petits d'aquestes restes comarcals que en les capitals de les comarques, on la proximitat i la major heterogeneïtat en els sectors de producció feia que fossin el primer lloc de destinació de l'emigració de les dones dels pobles petits a les capitals.

En aquest grup de comarques la recuperació i rejuveniment de la població no serà fàcil, però tot i així és possible. Aquesta observació es fonamenta en què una comarca d'aquest grup ha estat de les que menys ha envellit de 1986 ençà: el Pallars Sobirà. Es pot pensar que l'afluència de turisme a causa de l'explosió dels esports d'aventura i risc, així com la proliferació del què s'ha anomenat turisme rural poden ser dues de les causes d'aquesta, sinó recuperació sí, com a mínim, fre en la tendència a l'envelliment. Tot i això cal considerar si l'existència d'aquests nous fenòmens tindrà la suficient intensitat per a representar una modificació substancial de les estructures poblacional i que, a més, hi ha l'inconvenient que no totes les comarques poden oferir una alternativa d'aquest estil.

Comarques envellides

El següent grup, anomenat comarques envellides, el formen 11 comarques repartides per tot el territori català, excepte pel litoral i l'àmbit metropolità de Barcelona. Per una part, entre aquestes es troben comarques rurals de l'interior de Catalunya i tres comarques caracteritzades per una economia basada en una indústria tradicional i en crisi com són el Berguedà, el Ripollès i la Garrotxa.

Quadre 4.4. Indicadors d'estructura de les comarques envellides

	Edat mediana	Índex d'ancianitat	% de vells
Conca de Barberà	40,40	138,29	22,23
Berguedà	41,04	135,24	20,62
Noguera	40,48	133,62	20,86
Ripollès	40,60	131,34	19,85
Segarra	39,57	130,08	20,71
Urgell	39,29	127,04	20,30
Garrotxa	39,93	126,90	19,74
Alt Urgell	39,06	124,60	19,29
Alta Ribagorça	37,20	122,26	18,13
Ribera d'Ebre	39,63	119,83	20,94
Pla d'Urgell	38,06	113,28	19,04

Font: Elaboració pròpia.

Encara que no tan exagerat com en l'anterior grup, el despoblament d'aquestes comarques s'ha donat des de 1960 fins avui, a excepció del Pla d'Urgell i la Garrotxa que, encara que pocs, han guanyat habitants en aquests darrers 30 anys. Els guanys d'aquestes dues comarques, però, es concentren en les respectives capitals comarcals, Mollerussa i Olot, que han multiplicat la seva població per 1,5 aconseguint estabilitzar el conjunt de la comarca. A més, els indicadors d'estructura mostren que el Pla d'Urgell se situaria com una comarca frontera entre aquest grup i el següent.

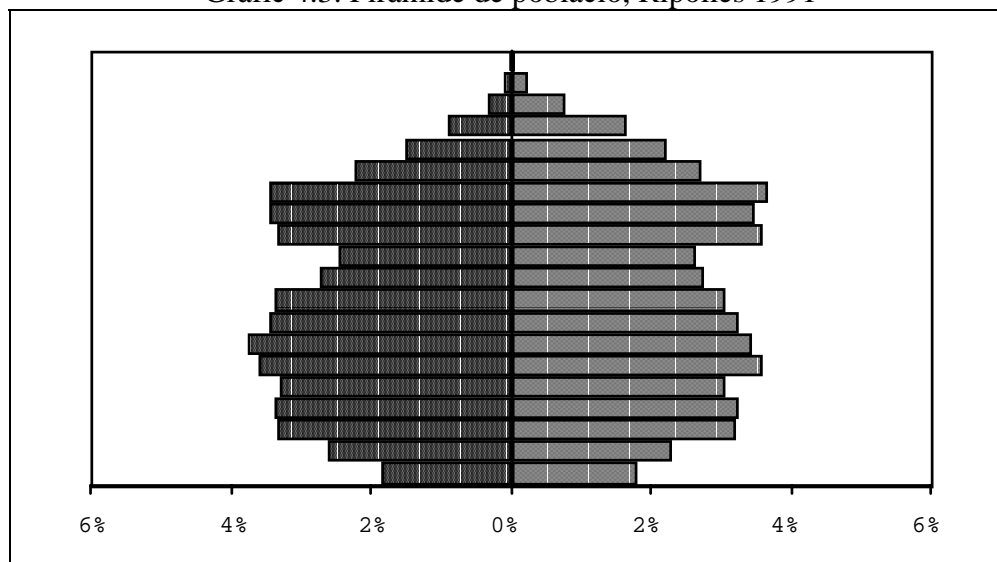
Les característiques d'aquestes comarques són un índex d'ancianitat entre els 113 vells per a cada 100 joves del Pla d'Urgell i els 138 de la comarca de Conca de Barberà, una edat mediana de la població que va dels 38 als 41 anys, i un percentatge de vells situat entre el 19% i el 23%. Tots aquests indicadors són molt superiors als del conjunt de Catalunya, encara que bastant més baixos que els descrits en les comarques molt envellides.

Dintre de les comarques d'aquest grup caldria destacar per les seves característiques peculiars l'Alta Ribagorça, que té uns indicadors d'estructura una mica diferents. La seva estructura d'edats és excepcional, ja que té una relativa alta proporció de vells i adults i per tant un baix percentatge de joves. Això fa que estigui situada entre les comarques amb un índex d'ancianitat més elevat, però amb una edat mediana i un percentatge de vells més baixos que la resta de comarques del seu grup. A més, la irregularitat de la seva piràmide d'edats així com el despoblament que ha patit en els últims anys, perdent des de 1960 ençà la meitat de la seva població (no oblidem que és la comarca amb menys població de Catalunya amb només 3.514 habitants), fa que s'assembli a les comarques molt envellides d'economia agrícola tradicional, mentre que altres indicadors com els utilitzats aquí la fan molt propera a les comarques madures del següent grup.

La característica més visible de la piràmide d'edats d'aquestes comarques és, sens dubte, l'estrenyiment que presenta en els grups d'edat dels 45 als 54 anys, cosa que encara que sigui general en tot el territori, en correspondre a les generacions nascudes a la guerra civil, es veu molt accentuat en aquestes 11 comarques. Aquesta diferència amb la resta de Catalunya és deguda a l'èxode rural de finals dels seixanta i principis dels setanta que despoblà un gran nombre de comarques, agràries o amb indústries tradicionals, d'efectius en edat activa, mentre que en sortien beneficiades les noves comarques industrials així com les pertanyents al litoral

català. Una de les conseqüències d'aquest despoblament ha estat que quan, com a tot Catalunya, cauen les taxes de fecunditat, aquí ja havia descendit la natalitat. Això afecta a la piràmide en la mesura que mentre pel conjunt del territori la piràmide es comença a estrènyer per la base en el quinquenni 1976-80, en aquest grup de comarques ja portava uns anys en els quals la base no s'ampliava gens, si bé encara no s'estrenyia.

Gràfic 4.3. Piràmide de població, Ripollès 1991

Una altra de les característiques de les piràmides d'aquestes comarques és el gran nombre d'efectius que hi ha entre els 55 i els 70 anys. Aquestes generacions no estigueren tan afectades per les emigracions dels anys seixanta i setanta ja que en aquell moment la majoria ja estava treballant i, fins i tot, establerta familiarment, dificultant una possible emigració. A més, aquestes generacions es veuen més plenes del què realment són ja que estan envoltades per altres d'especialment buides: la ja esmentada dels 45 als 55 anys, i les de majors de 70 anys. Aquesta situació fa preveure que en aquest grup d'11 comarques i fins l'any 2000 l'envelliment de la població s'agreugi, però que millori d'aquí a 10 anys a causa de l'entrada en el grup de majors de 65 anys de generacions buides.

Un altre dels grups amb més efectius és el de 25 a 35 anys que correspon a les edats que han entrat en activitat econòmica i en edat fèrtil. Són els efectius que poden permetre una certa recuperació de la natalitat, sempre que la situació socio-econòmica els permeti romandre a la comarca.

També cal destacar el paper de les capitals comarcals frenant en certa mesura el despoblament d'aquestes comarques, ja que de les 11 capitals n'hi ha hagut 10 que han guanyat població des de 1960, i només una, el Pont de Suert, que n'ha perdut (en 30 anys ha reduït el seu nombre d'habitants a la meitat). Per tant la situació en les restes comarcals encara és més greu que en el conjunt de les comarques.

Així doncs, aquest grup de comarques està en una situació delicada, però a diferència de les comarques molt envellides les possibilitats d'un canvi que permeti rejuvenir la població són més grans.

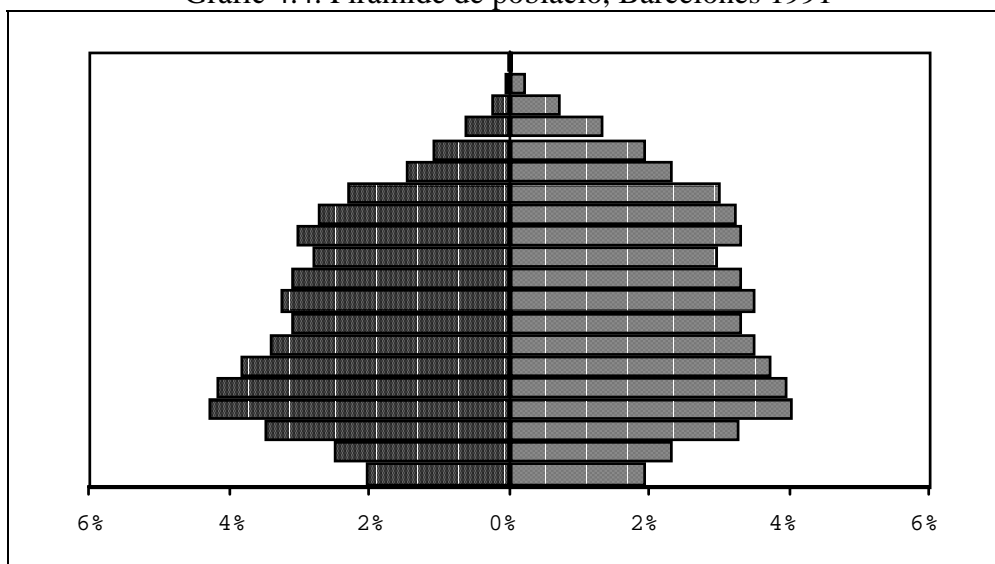
Comarques madures

Aquest és un grup de comarques molt heterogeni entre les quals hi ha una sèrie de comarques que es poden considerar dinàmiques i equilibrades. El componen 13 comarques, la majoria de les quals tenen una economia compensada amb l'existència important de més d'un sector d'activitat, i amb uns saldos migratoris on no ha predominat ni una emigració que buidés certs grups d'edats ni una immigració que n'hagi omplert massa altres.

Les comarques que més s'allunyen de les característiques generals del grup són dues i per motius ben diferents: el Barcelonès i el Solsonès. El Barcelonès està dominat bàsicament per la seva capital i el que passa a Barcelona és a grans trets el que està passant en tota la comarca pel fet que el municipi de Barcelona acumula més del 70% de la població comarcal. Així, Barcelona rebé població fins a l'any 1975, encara que no gaire, i a partir de 1975 començà un procés de pèrdua de població cap a l'entorn metropolità, sobretot de gent jove. Això ha fet que tingui una estructura de població relativament envellida, però que es veu compensada per la resta de quatre municipis de la comarca, la qual cosa fa que el Barcelonès estigui en aquest grup (de fet, Badalona, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramenet haurien d'estar en el grup de les entitats més joves, mentre que Barcelona hauria de situar-se entre les velles o molt velles).

Per un altre costat, el Solsonès per la seva estructura econòmica hauria d'estar situada entre les comarques agrícoles de l'anterior grup, però per l'estructura de la població se situa aquí, encara que en la frontera amb l'anterior. Aquí s'ha produït un fenomen curiós ja que la resta comarcal del Solsonès és una de les unitats que ha perdut més població des de 1960 a 1991, però la seva capital ha rebut aquesta població dels municipis propers de la mateixa comarca.

Gràfic 4.4. Piràmide de població, Barcelonès 1991

A part d'aquestes dues comarques, també s'han considerat com a comarques madures dues comarques bàsicament agrícoles, el Montsià i el Baix Ebre, amb una agricultura desenvolupada. A més, un altre tipus de comarques madures serien les que tenen la seva base econòmica en l'agricultura complementada per una indústria que en alguns casos està basada en la transformació dels productes agrícoles: són les comarques de l'Alt Camp, Pla de l'Estany,

Alt Penedès, Segrià, Osona i Bages. I, per acabar, les comarques que han compaginat una activitat agrícola important amb un turisme que en alguns casos ja es començà a donar els anys 60 però que en altres és molt més recent: Alt Empordà, Baix Empordà i Cerdanya.

Tot aquest grup de 13 comarques tenen uns indicadors d'estructura molt semblants a la mitjana de Catalunya, que se situaria entre aquest grup i el següent. El seu índex d'ancianitat és bastant proper al de Catalunya, encara que en la majoria de comarques és sensiblement inferior als 100 vells per cada 100 joves, anant des de 83 a 107 vells per cada 100 joves a les comarques del Baix Empordà i el Solsonès respectivament. L'edat mediana de la població abarca un ventall de poc més de tres anys: des dels 35 als poc més de 38, ventall on es troba l'edat mediana de Catalunya que se situa en els 35,44 anys. La proporció de vells va d'un 15% a un 18%, estan en els extrems la comarca d'Osona i el Baix Ebre respectivament.

Quadre 4.5. Indicadors d'estructura de les comarques madures

	Edat mediana	Índex d'ancianitat	% de vells
Solsonès	38,05	106,89	17,84
Baix Ebre	38,39	102,68	18,17
Montsià	37,84	100,74	17,98
Barcelonès	37,63	99,62	15,56
Bages	37,28	98,21	16,79
Alt Camp	36,39	97,49	17,71
Cerdanya	36,64	95,66	16,73
Pla de l'Estany	36,63	90,77	16,56
Alt Empordà	35,53	87,51	16,02
Alt Penedès	35,80	87,22	15,87
Segrià	35,35	84,98	15,48
Osona	35,51	83,65	15,24
Baix Empordà	35,09	83,04	15,30

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de 1991, IEC

Les piràmides d'edat d'aquest grup tenen com a característica més rellevant la semblança amb la del conjunt de Catalunya. Aquesta semblança és molt més notòria en els grups de més edat que no en la base de la piràmide, on el descens de la natalitat es produí en aquest grup de manera sensiblement diferent a com es produí en el conjunt del territori. Així, mentre que la piràmide de Catalunya entre els 15 i els 55 anys té una perfecta forma piramidal no es pot dir el mateix d'aquest grup, ja que dels 15 anys en amunt no es va estrenyent, sinó que en la majoria de casos es manté molt igual, o bé fins i tot s'eixampla. Són comarques, doncs, amb un nombre bastant elevat d'adults, però sobretot d'adults-joves, cosa que no fa preveure que en un futur immediat augmentin els indicadors de vellesa, que aquí s'estudien, a no ser que no es recuperi gens el nombre de naixements.

Comarques joves-mitjanes

El grup de les comarques més joves de Catalunya no es poden considerar joves en sentit estricte ja que malgrat ser les que tenen uns indicadors d'estructura més joves de tota Catalunya, en la majoria dels casos, no es corresponen al que podria ser una estructura tipus de població jove.

La principal característica d'aquest grup de comarques és la forta immigració que han tingut en els darrers anys, algunes en la dècada dels seixanta i setanta, mentre que d'altres més recentment. Entre aquest grup de comarques les que tenen una estructura més jove són les que

estigueren més afectades per les onades immigratòries de la dècada dels 60 i principis dels 70, i que són les comarques més industrialitzades de Catalunya, és a dir, totes les de l'entron metropolità de Barcelona i el Tarragonès, exceptuant-ne però el mateix Barcelonès per l'efecte de la ciutat de Barcelona.

La resta de comarques d'aquest grup són comarques bàsicament industrials, amb la clara excepció de la Val d'Aran, on ha estat la immigració dels darrers anys deguda a la importància del turisme el que ha fet créixer la població i ha rejuenit una estructura que fins fa uns anys era bastant envellida.

Quadre 4.6. Indicadors d'estructura de les comarques joves-mitjanes

	Edat mediana	Índex d'ancianitat	% de vells
Anoia	34,64	74,85	14,64
Val d'Aran	34,33	74,42	14,44
Gironès	33,90	71,69	14,26
Garraf	34,51	70,83	13,47
Baix Camp	33,71	68,99	13,67
Selva	33,76	67,94	13,05
Baix Penedès	33,97	66,18	13,10
Maresme	33,43	61,63	12,31
Tarragonès	32,81	58,25	11,98
Vallès Occidental	32,73	55,28	11,15
Vallès Oriental	32,63	54,05	11,02
Baix Llobregat	32,18	48,03	9,77

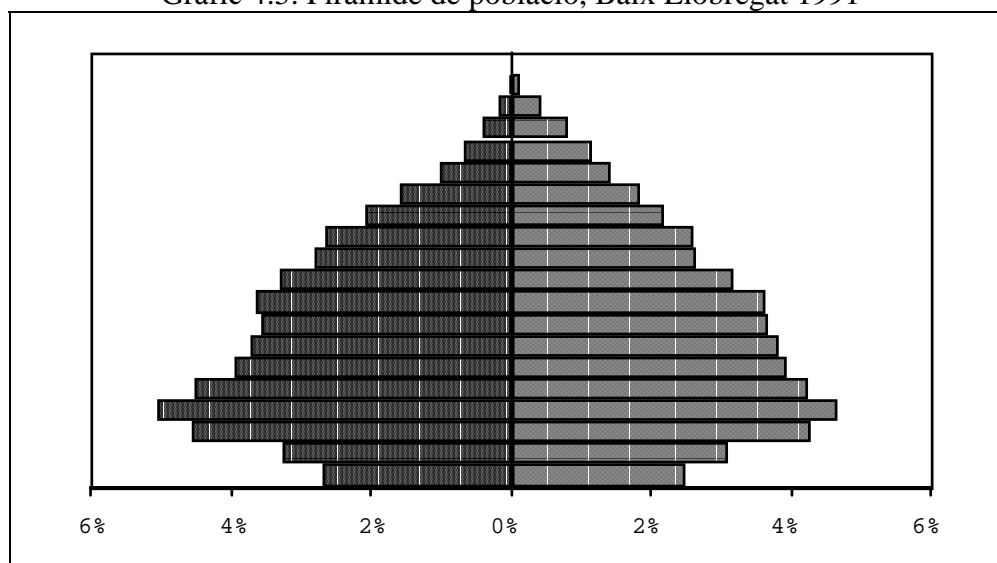
Font: Elaboració pròpia.

El indicadors d'estructura d'aquest grup són una edat mediana entre els 32 i els 35 anys, un índex d'ancianitat que oscil·la entre 2 i 3 vells per cada 4 joves, i un percentatge de vells que se situa entre el 10% i el 15%. Només el Baix Llobregat està sensiblement per sota d'algun d'aquests indicadors amb una edat mediana de 29,96 anys i amb, només, un 9,77 per cent de vells.

Mentre que totes les piràmides d'aquest grup són relativament uniformes n'hi ha una, la de la Val d'Aran és força irregular. Aquesta comarca té unes característiques molt peculiars, amb bastants efectius de població entre 25 i 40 anys i amb grans mancances entre els 45 i 55 anys. Els motius d'aquesta irregularitat és que va estar fortament afectada, com totes les comarques pirinenques, per l'èxode rural dels anys 60, però que en els últims anys s'ha convertit en un centre d'atracció jove lligat al fenomen del turisme.

Les piràmides de les 11 comarques restants, com passava amb les de l'anterior grup, són molt semblants a la del total de Catalunya, encara que ara la semblança és molt més evident en la base de la piràmide que no pas en la cúspide. Així, les d'aquest grup tenen una estructura molt semblant a una piràmide clàssica entre els 15 i els 55 anys, i fins i tot per alguna de les comarques més joves aquesta forma arriba als grups d'edat més grans. Les dues comarques del Vallès, però sobretot el Baix Llobregat, tenen, a partir dels 15 anys una estructura clarament piramidal, ja que les migracions dels anys 60 afectaren sobre tot el grup d'edats que més havia patit les conseqüències demogràfiques de la Guerra Civil -que en aquells moments tenia entre 25 i 35 anys-, omplint els buits generacionals i donant-li una forma piramidal a l'estructura per edats.

Gràfic 4.5. Piràmide de població, Baix Llobregat 1991

L'evolució de la població major de 65 anys

L'envelliment no és *per se* únicament un fenomen d'índole demogràfica ja que intervenen, també, factors d'índole social i econòmica. L'increment dels efectius de gent gran s'ha convertit en un problema en coincidir amb la dissociació entre l'edat biològica que s'ha anat incrementant per les millores en mortalitat i l'edat social que s'ha vist reduïda per la reducció de l'edat de jubilació i les polítiques de reconversió industrial.

Malgrat l'innegable increment de la població vella, Catalunya no té una de les poblacions més envellides d'Europa ja que el seu percentatge de vells és només un punt superior a la mitjana europea i molt proper a la dels estats del sud d'Europa (Grècia i Itàlia tenen el mateix percentatge de vells que Catalunya, i Espanya i Portugal només estan un punt per sota). El percentatge de joves, malgrat ser tres punts més baix que el del conjunt de la Comunitat Europea, encara no és dels més baixos: Alemanya té el menor percentatge de joves amb un 16%, mentre que són bastants els països que, com Catalunya, se situen al voltant del 17%.

Quadre 4.7. Estructura interna del grup de més de 65 anys

	1975		1991		Creixement 1975-1991	
	Absoluts	Relatius	Absoluts	Relatius	Absoluts	Relatius
65-69	212.852	36,80	296.874	34,25	84.022	39,47
70-74	165.548	28,62	214.933	24,80	49.385	29,83
75-79	109.031	18,85	168.782	19,47	59.751	54,80
80-84	63.494	10,98	112.477	12,98	48.983	77,14
85 i +	27.495	4,75	73.735	8,51	46.240	167,18
65 i +	578.420	100,00	866.801	100,00	288.381	49,86

Font: Elaboració pròpia.

L'envelliment de la població s'ha donat al llarg de tot el segle però és a partir de 1975 quan l'increment és més accentuat. La importància d'aquest creixement s'accentua si s'observa com

ha evolucionat la pròpia estructura interna del grup: han estat les edats més grans les que relativament han vist augmentar més el seu nombre d'efectius. Aquest procés d'envelliment dintre del propi grup ha portat a parlar d'una "quarta edat" diferenciada del concepte clàssic de "tercera edat", amb unes característiques, necessitats i problemàtiques pròpies.

Quadre 4.8. Proporció de persones de 65 anys i més i de 75 anys i més. Comarques

	65 anys i més				75 anys i més			
	1975	1981	1986	1991	1975	1981	1986	1991
Alt Camp	15,50	15,12	16,18	17,71	5,73	6,21	7,04	7,76
Alt Empordà	13,90	13,97	14,70	16,02	4,94	5,31	6,21	6,85
Alt Penedès	12,23	12,56	13,97	15,87	4,31	4,83	5,81	6,72
Alt Urgell	14,01	15,31	17,18	19,29	5,06	5,64	6,97	8,06
Alta Ribagorça	9,17	10,09	14,36	18,13	2,58	3,16	5,42	6,57
Anoia	10,34	11,38	12,80	14,64	3,58	4,11	5,08	5,98
Bages	11,85	12,54	14,47	16,79	4,07	4,46	5,92	6,87
Baix Camp	11,25	10,86	12,00	13,67	4,06	4,07	4,86	5,52
Baix Ebre	14,58	14,77	16,22	18,17	5,17	5,74	6,77	7,60
Baix Empordà	13,56	13,22	14,19	15,30	4,95	4,96	6,02	6,49
Baix Llobregat	6,34	7,01	8,28	9,77	2,01	2,46	3,19	3,89
Baix Penedès	9,85	10,49	11,40	13,10	3,82	3,96	4,41	4,93
Barcelonès	10,48	11,60	13,07	15,56	3,70	4,35	5,34	6,42
Berguedà	13,84	15,32	17,24	20,62	5,01	5,31	6,84	8,59
Cerdanya	10,78	12,80	14,58	16,73	3,79	4,45	5,70	6,94
Conca de Barberà	15,91	17,31	19,05	22,23	6,04	6,72	8,14	9,89
Garraf	9,20	10,20	11,61	13,47	3,26	3,87	4,67	5,26
Garrigues	17,68	18,60	20,37	23,46	6,61	7,17	8,31	9,90
Garrotxa	13,18	14,67	16,49	19,74	4,28	5,22	6,51	7,81
Gironès	10,81	11,33	12,48	14,26	3,86	4,17	5,12	5,96
Maresme	9,30	9,90	11,12	12,31	3,16	3,66	4,60	5,16
Montsià	14,85	15,19	16,21	17,98	5,54	6,07	7,07	7,74
Noguera	14,54	15,97	17,88	20,86	5,09	5,76	7,50	8,99
Osona	10,40	11,47	12,91	15,24	3,26	4,20	5,25	6,09
Pallars Jussà	17,99	20,44	22,13	26,30	6,96	7,70	9,58	11,63
Pallars Sobirà	16,86	18,92	20,87	23,96	5,44	7,20	9,04	10,28
Pla d'Urgell	12,65	14,46	16,45	19,04	3,99	5,05	6,35	7,75
Pla de l'Estany	11,94	12,79	14,40	16,56	4,12	4,63	5,61	6,90
Priorat	20,37	21,84	23,72	25,95	8,08	8,79	10,58	12,12
Ribera d'Ebre	16,20	15,91	18,01	20,94	5,77	6,32	7,80	8,99
Ripollès	12,31	13,81	16,28	19,85	4,16	4,70	6,49	7,78
Segarra	15,20	16,79	18,22	20,71	5,36	6,86	7,78	8,96
Segrià	11,00	11,92	13,53	15,48	3,48	4,21	5,22	6,22
Selva	9,65	10,56	11,43	13,05	3,17	3,74	4,47	5,06
Solsonès	12,60	12,79	14,69	17,84	3,28	4,65	5,37	7,05
Tarragonès	9,06	8,96	10,26	11,98	3,27	3,33	3,88	4,67
Terra Alta	16,92	18,76	20,38	23,63	6,76	7,87	8,86	10,14
Urgell	16,11	16,26	17,81	20,30	5,97	6,36	7,38	8,63
Val d'Aran	11,41	11,44	12,78	14,44	3,97	4,69	5,25	6,18
Vallès Occidental	7,75	8,48	9,64	11,15	2,54	3,10	3,86	4,41
Vallès Oriental	7,82	8,38	9,52	11,02	2,54	3,07	3,86	4,39
Catalunya	10,22	10,98	12,33	14,31	3,54	4,08	5,00	5,86

Font: Elaboració pròpia.

Al conjunt de Catalunya, als darrers quinze anys, els majors de 85 anys han vist com el seu nombre absolut es multiplicava per més de 2,5 mentre que, al mateix període, la població de 60 a 65 anys només s'incrementava en un 40%. Vist d'una altra manera, el 1981, els majors de 85 anys representaven el 6% del total d'ancians i els de 75 a 85 anys el 31% del total; deu anys més tard, els majors de 85 anys ja representen més del 8,5% del total de gent gran. No s'ha de

minimitzar aquestes xifres pel fet de tractar-se de grups amb pocs efectius (gairebé 74.000 majors de 85 anys el 1991), car la importància se centra, precisament, en l'efecte que té sobre l'increment de demanda de serveis mèdics i socials i, sovint, de serveis molt específics.

Quadre 4.9. Canvis en l'estructura interna del grup de gent gran. Comarques

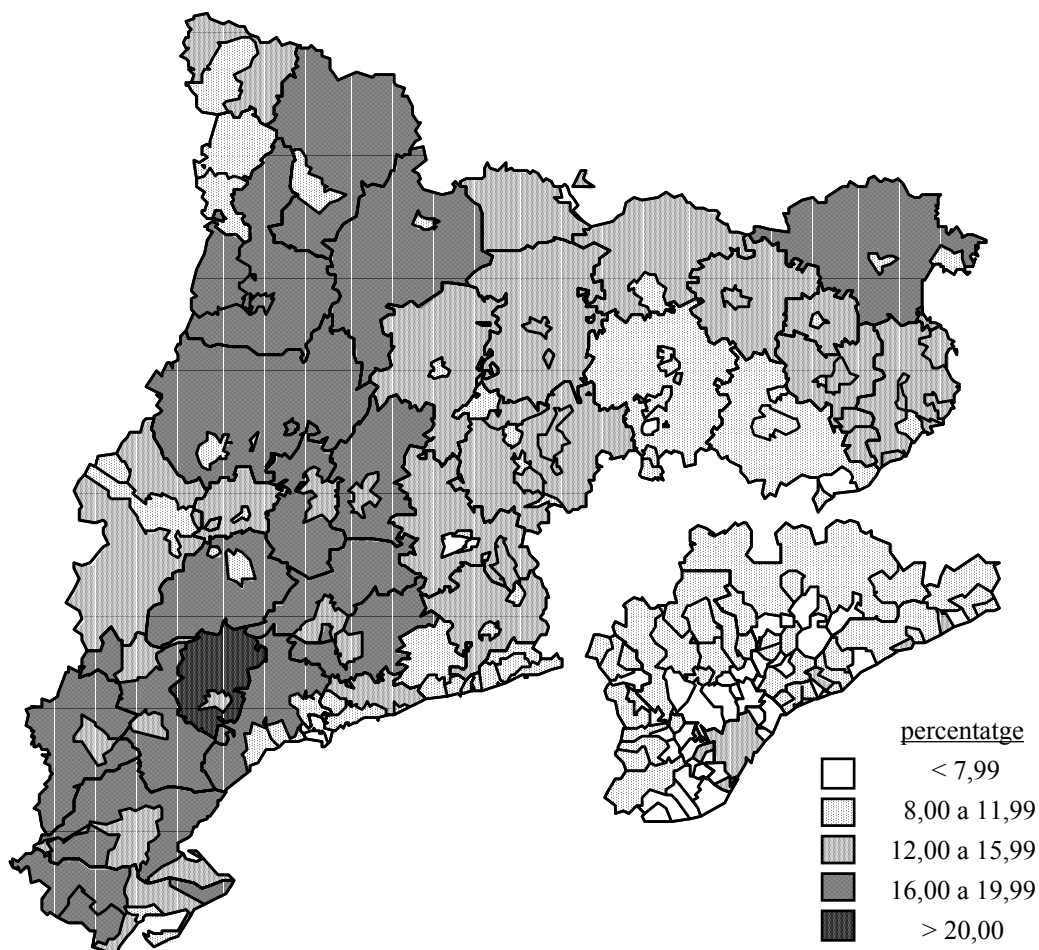
	1981				1991			
	Pob 65+	%65-75	%75-85	%85+	Pob 65+	%65-75	%75-85	%85+
Alt Camp	4.954	58,92	34,62	6,46	6.023	56,20	33,75	10,04
Alt Empordà	11.262	62,00	31,69	6,30	14.543	57,24	34,04	8,73
Alt Penedès	8.095	61,57	32,45	5,98	11.085	57,66	33,41	8,92
Alt Urgell	2.948	63,13	31,17	5,70	3.667	58,22	33,84	7,94
Alta Ribagorça	457	68,71	26,91	4,38	637	63,74	29,04	7,22
Anoia	8.886	63,88	30,65	5,47	12.067	59,14	33,09	7,76
Bages	18.855	64,40	30,43	5,17	25.548	59,07	32,78	8,16
Baix Camp	12.809	62,54	31,57	5,89	17.987	59,58	32,14	8,28
Baix Ebre	9.325	61,16	32,17	6,67	11.745	58,19	33,27	8,54
Baix Empordà	10.830	62,51	31,14	6,35	13.758	57,61	33,86	8,53
Baix Llobregat	40.004	64,95	30,02	5,03	59.646	60,24	31,68	8,08
Baix Penedès	3.112	62,21	31,75	6,04	4.990	62,36	29,94	7,70
Barcelonès	284.647	62,47	31,19	6,35	358.171	58,73	32,55	8,72
Berguedà	6.370	65,37	29,94	4,69	8.033	58,33	33,36	8,30
Cerdanya	1.537	65,26	27,85	6,90	2.074	58,53	32,74	8,73
Conca de Barberà	3.156	61,19	31,88	6,94	4.002	55,50	35,01	9,50
Garraf	7.037	62,04	31,96	6,00	10.361	60,93	30,60	8,47
Garrigues	3.797	61,44	32,26	6,29	4.559	57,80	34,28	7,92
Garrotxa	6.628	64,42	30,45	5,13	9.094	60,45	31,76	7,80
Gironès	13.119	63,21	31,34	5,45	17.945	58,17	33,27	8,56
Maresme	25.086	63,08	30,98	5,94	36.071	58,04	32,56	9,40
Montsià	8.042	60,05	33,23	6,73	9.763	56,97	33,96	9,06
Noguera	5.731	63,93	30,97	5,10	7.254	56,91	34,31	8,78
Osona	13.168	63,37	31,51	5,13	17.901	60,07	31,76	8,16
Pallars Jussà	2.897	62,34	31,20	6,45	3.382	55,77	35,81	8,43
Pallars Sobirà	1.023	61,97	31,87	6,16	1.298	57,09	33,67	9,24
Pla d'Urgell	4.154	65,07	29,66	5,27	5.485	59,33	33,56	7,11
Pla de l'Estany	2.659	63,82	31,06	5,11	3.490	58,37	33,64	7,99
Priorat	2.269	59,76	32,39	7,84	2.459	53,31	36,68	10,00
Ribera d'Ebre	3.949	60,27	32,57	7,17	4.828	57,08	33,95	8,97
Ripollès	4.087	65,99	29,66	4,36	5.394	60,83	31,54	7,64
Segarra	2.907	59,13	35,53	5,33	3.529	56,76	33,83	9,41
Segrià	18.682	64,70	30,04	5,26	25.222	59,80	32,50	7,71
Selva	8.709	64,54	30,11	5,35	12.826	61,20	31,05	7,74
Solsonès	1.388	63,62	30,84	5,55	1.925	60,47	31,90	7,64
Tarragonès	13.379	62,85	31,02	6,13	18.668	60,97	31,66	7,37
Terra Alta	2.569	58,08	34,53	7,40	3.059	57,11	33,47	9,41
Urgell	4.839	60,86	32,90	6,24	6.047	57,48	33,92	8,60
Val d'Aran	659	59,03	33,84	7,13	893	57,22	32,14	10,64
Vallès Occidental	50.685	63,49	30,64	5,87	72.443	60,46	31,27	8,28
Vallès Oriental	18.829	63,32	31,07	5,61	28.929	60,13	31,35	8,52
Catalunya	653.449	62,89	31,12	5,99	865.889	59,04	32,45	8,51

Font: Elaboració pròpia.

A més, aquest augment en el nombre d'efectius de més edat és una constant a totes les unitats estudiades, encara que l'augment és relativament més gran entre les que ja tenien un elevat nombre de vells. Resulta força significatiu observar com, de les unitats analitzades, el 1975 cap tenia un percentatge de població major de 75 anys superior al 9% (els màxims els presentaren les restes comarcals del Pallars Jussà i del Priorat lleugerament per sobre del 8%), mentre que 66 unitats tenien menys d'un 3%, corresponent majoritàriament a municipis de la

Regió Primera, a municipis de l'interior com Lleida, Manlleu, Tona o Santa Margarida de Montbui o Vilanova del Camí, a més de l'específic cas de l'Alta Ribagorça. El 1991 la situació ha canviat completament ja que 14 unitats (que comprenen una gran part del territori) tenien més d'un 9% de població major de 75 anys (el Priorat arriba fins a un 13,4%) mentre que ja només són 7 les que se situen per sota del 3%.

Mapa 16: Població de vells sobre el total, 1975

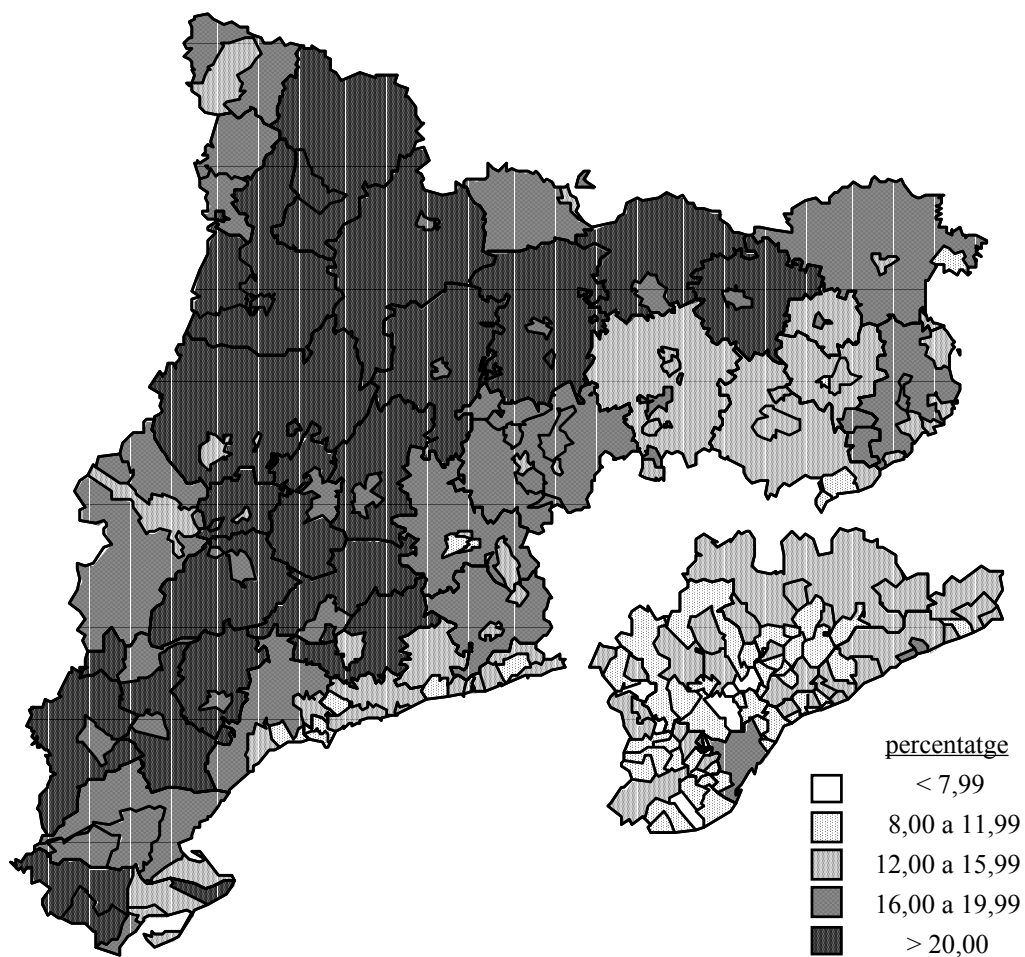

Font: Elaboració pròpia.

La imatge del 1991 dona una àmplia franja de l'interior de Catalunya amb percentatges superiors al 9% a gairebé totes dels comarques més occidentals (a excepció del Segrià, el Pla d'Urgell, la Val d'Aran i l'Alta Ribagorça) que s'estén fins a l'Alt Camp, la Conca de Barberà i la Segarra. Per contra, els menors percentatges corresponen a municipis al voltant del municipi de Barcelona i de la part nord de la costa tarragonina, amb els mínims localitzats a Abrera, Barberà del Vallès i Cerdanyola del Vallès.

Un element significatiu és el nucli d'envelliment que representa la ciutat de Barcelona en comparació amb els municipis que l'envolten i com aquesta dicotomia s'ha anat accentuant als darrers anys. El 1975 la ciutat de Barcelona tenia un 12,10% de majors de 65 anys i un 4,38% de majors de 75 anys mentre que el 1991 representaven el 17,48% i el 7,37%, respectivament. Això fa que el 1991 la ciutat de Barcelona tingués el 32% del total de vells de Catalunya.

Mapa 17: Població de vells sobre el total, 1991

Font: Elaboració pròpia.

5. CONCLUSIONS

La característica principal de l'evolució de la població durant el període 1985-1991 és la continuïtat en l'estancament demogràfic, iniciat ja al 1981. Aquest estancament del creixement de la població no significa, per força, una manca de dinamisme poblacional. Aquest dinamisme, en el cas de Catalunya, cal cercar-lo en els següents aspectes: un moviment natural que segueix la tendència anterior però fins assolir gairebé un creixement natural nul; una inversió del signe del saldo migratori en relació al quinquenni anterior; una continuació i consolidació dels processos de redistribució de la població al si del territori català; i uns canvis en l'estructura per edats de la població que accentuen el procés d'envelliment.

El període 1986-1991 segueix, en gran mesura, les pautes iniciades a l'any 1975 que van representar un punt de ruptura en l'evolució de la població catalana, en la seva distribució territorial, en els components del seu creixement i en la seva estructura per edats. Si els quinze anys anteriors a 1975 es caracteritzen per un fort creixement de la població com a conseqüència dels importants moviments immigratoris i per l'augment de la fecunditat, a partir de 1975 en canvi, es dona una forta caiguda del creixement natural com a conseqüència de la davallada de la fecunditat i del lleuger increment en el nombre de defuncions d'un costat, i d'una pèrdua de la importància del component immigratori de la població catalana de l'altre.

La dualitat del territori català fou el resultat de les dinàmiques demogràfiques anteriors a 1975: o es creix molt o es decreix molt. Es configura una àrea de fort creixement a la franja litoral, especialment a la Regió Metropolitana de Barcelona, que contrasta amb els processos de despoblament de l'interior i del Pirineu. Després de l'any 1975, l'estancament de la població catalana es combina amb una ruptura de la polaritat dels creixements de la població; d'una banda, aquests creixements són més suaus, d'altra banda, s'extenen per franges cada cop més amples del territori. Així mateix, la principal àrea d'atracció esdevé la principal àrea d'expulsió (Barcelona i el seu entorn), però resta encara una part important del territori que no experimenta aquests processos desconcentradors.

En el període 1986-1991 es consoliden les noves tendències de poblament iniciades en la dècada dels vuitanta: 1) la suburbanització, en concret la localització dels creixements en les perifèries de la Regió Metropolitana de Barcelona i de la conurbació Tarragona-Reus; 2) la desurbanització, entesa com la pèrdua del pes relatiu de la població metropolitana enfront de la del conjunt de Catalunya; i 3) la mobilitat residencial. El principal focus d'alimentació d'aquest procés és el decreixement de Barcelona i el seu entorn metropolità més proper. Tot i que en menor intensitat, i en zones d'influència menor, aquest procés es reproduïx a d'altres aglomeracions urbanes de Catalunya; essent un fet que cal destacar la diversitat dels creixements en les capitals comarcals i el major protagonisme d'algunes restes comarcals.

En aquest quinquenni es manté la tendència en l'evolució del moviment natural de la població ja iniciada al 1975 -reducció del nombre de naixements, lleuger increment del de defuncions-. L'element a destacar és que tot just amb el manteniment d'aquestes tendències s'ha assolit un creixement natural gairebé nul i amb propensió cap a un creixement negatiu. És a dir, les aportacions de la pròpia població al seu creixement han esdevingut pràcticament nul·les.

En relació al naixements s'observa al quinquenni 1986-1991 un alentiment en la caiguda de les taxes de fecunditat per edats, si ho comparem amb els dos quinquennis anteriors, la qual cosa ha provocat també un alentiment en la reducció del nombre de naixements, apareixent un cert nivell mínim al voltant dels 56.000 naixements anual. Respecte les defuncions s'observa com es mantenen els lleugers increments en el nombre de defuncions com a resultat de que els guanys en esperança de vida es veuen més que compensats pel progressiu envelliment de la població.

Aquesta caiguda del creixement natural significa que les possibilitats de creixement de la població se centren sobre l'aportació migratòria però, justament als darrers quinze anys, es produeix una forta reducció del saldo migratori tradicional a Catalunya. Aquesta reducció del saldo es combinà al període 1981-1986 amb una inversió del signe del saldo migratori; encara que per les edats d'adults-joves continuà sent positiu. Cal remarcar com al darrer quinquenni es torna a produir un lleuger saldo migratori positiu que afecta a totes les edats i, en especial, a les d'adults-joves.

L'existència d'un saldo quasi nul, no s'ha d'interpretar com l'absència de moviments migratoris d'una certa significació des de i cap a Catalunya, ni tampoc com a resultat de l'increment dels fluxos migratoris interns en consonància amb els processos de desconcentració i de suburbanització.

L'estructura per edats de la població catalana reflecteix la caiguda de la fecunditat, els avenços en l'esperança de vida i els minsos moviments migratoris. Tots tres fenòmens han provocat una important modificació de la seva forma als darrers quinze anys, el resultat ha estat una població més envellida tant per l'augment dels efectius d'edat avançada com per la reducció de la base de la piràmide, encara que es manté el pes de la població d'edat adulta entre els 15 i els 65 anys.

Tot i que l'esmentat procés d'envelliment s'ha donat al conjunt del territori, es manté una notable heterogeneïtat. Aquesta forta pluralitat territorial és deguda tant a la situació de partida força diferenciada; amb àrees del litoral més joves com a resultat de la immigració i de la fecunditat, com a la pròpia inèrcia de les estructures poblacionals.

L'evolució de la població catalana, i de la seva estructura per edats, als propers anys vindrà determinada pel comportament dels dos components del creixement de la població: el creixement natural i el creixement migratori.

En relació a la mortalitat es continuaran donant avenços en l'esperança de vida en néixer però el nombre total de defuncions continuarà augmentant ja que l'efecte d'envelliment de la població pesarà més que no pas el de guanys en la mortalitat. En relació al nombre de naixements als propers anys, fins a començaments del segle vinent, augmentarà el volum de dones en edat fèrtil, la qual cosa incidirà positivament sobre el nombre de naixements encara que es mantinguin baixes les taxes de fecunditat. La caiguda de la fecunditat aquests darrers anys ha estat provocada tant per una reducció de la seva intensitat com per un canvi en el seu calendari, és a dir, per un aplaçament de l'edat de la maternitat. Als propers anys la combinació d'una certa recuperació dels naixements endarrerits juntament amb una major proporció de dones d'edat fèrtil provocarà un increment en el nombre de naixements i, per tant, una certa recuperació de l'aportació al creixement de la població deguda al creixement natural.

L'evolució del moviment migratori és l'element més difícil de determinar ja que es combinen tant factors interns com externs a Catalunya, i a la pròpia població. Entre aquests factors cal destacar els d'àmbit econòmic, en especial en la seva incidència en l'evolució del mercat de treball (des de la conjuntura internacional a la incidència de l'atur a Catalunya, passant per la integració europea, per exemple), als de caire polític (redefinició de la política d'immigració, i també la integració europea). En aquest sentit, s'ha d'assenyalar que el futur de la immigració estrangera afegeix un alt grau d'incertesa a la possible evolució dels moviments migratoris.

Les tendències actuals indiquen que es donarà una certa recuperació de les taxes de creixement de la població catalana en els propers anys, que podrien augmentar per una major aportació immigratòria. Es pot preveure que, la distribució territorial d'aquest creixement aprofundirà en les tendències de poblament existents en l'actualitat i consolidarà el procés de metropolització en tot el territori català.

Tanmateix, la història de la població catalana ha estat marcada per fortes fluctuacions del seu creixement i en els seus components: el ventall de possibilitats d'evolució de la població catalana, a mig i llarg termini, és ampli.